

**EGEMENLİK-KORUMA SORUMLULUĞU
İLİŞKİSİ VE ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN
KORUMA SORUMLULUĞU TESPİTİNDEKİ ROLÜ**

Şafak Beren YILDIRIM

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2015

**EGEMENLİK-KORUMA SORUMLULUĞU İLİŞKİSİ VE
ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN KORUMA
SORUMLULUĞU TESPİTİNDEKİ ROLÜ**

Şafak Beren YILDIRIM

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2015

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Şafak Beren YILDIRIM tarafından hazırlanan “Egemenlik-Koruma Sorumluluğu İlişkisi ve Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Koruma Sorumluluğu Tespitindeki Rolü” başlıklı bu çalışma 16.02.2015 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü EĞitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Üye: Doç. Dr. Cenap ÇAKMAK

(Danışman)

Üye: Yard. Doç. Dr. İbrahim KÖREMEZLİ

Üye: Yard. Doç. Dr. Alper ÖZMEN

ONAY

.../.../2015

Doç. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Enstitü Müdürü

.../.../2015

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Şafak Beren YILDIRIM

ÖZET

EGEMENLİK-KORUMA SORUMLULUĞU İLİŞKİSİ VE ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN KORUMA SORUMLULUĞU TESPİTİNDEKİ ROLÜ

YILDIRIM, Şafak Beren

Yüksek Lisans-2015

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Cenap ÇAKMAK

Tarih yıllar boyunca korkunç suçlara tanık olmuş ve hak ihlalleri karşısında yeteri kadar adaleti sağlayamamıştır. Soğuk Savaş dönemi ile birlikte 50 yıllık pasif bir süreçten sonra 160 ülkenin katılımı ile beraber ilk daimi mahkeme kurulmuştur. Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) 20. yüzyılın sonunda kurulmuş ve daha çok 21. yüzyılda etkili olan ortak küresel taahhüdün bir ürünüdür.

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Nuremberg ve Tokyo Mahkemeleri kurularak sistemde bir örnek oluşturulmuştur. “uluslararası” bir ceza mahkemesi olmasından dolayı çok büyük önem taşımaktadır. Uluslararası sistemdeki değişik bölgesel güçlerin varlığı, sistemde tüm devletlerin uyacağı ortak evrensel hukuk çerçevesine uyup uymamalarından kaynaklanan denge rejimi için Uluslararası Ceza Mahkemesi gerekli ve önemli bir organdır.

Özellikle 21.Yüzyılda insan haklarının daha çok sorgulanmaya başlanması ile insanlığa karşı suçların yargılanması talepleri uluslararası toplulukta artmış bu durum dolaylı yoldan UCM’yi başvurulacak önemli bir organ kılmıştır. Dolayısı ile birçok farklı bölgesel devletin bir arada aynı anarşik sistem altında gerek hükümetler

arası gerek uluslararası örgütler çerçevesinde sağlamaya çalıştıkları bu düzende UCM caydırıcılık rolü üstlenmeyi amaç edinmiştir.

Özellikle Kuvvet Kullanma olgusunun 1990'larda uluslararası sistemde yetersiz kalmasıyla 2000'li yıllarda acil müdahalenin kapısını açacak, yani Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin iznine gerek duymadan müdahale yolunu açan ve uluslararası hukukta egemenlik kavramına yeni bir anlam katan Koruma Sorumluluğu olgusu ortaya çıkarılmıştır. Diğer bir deyişle, yapılan insani müdahalenin BMGK izni olmadan meşrulaştırılması durumu ortaya çıkmaktadır.

UCM bu doğrultuda üstlendiği rol ile Koruma Sorumluluğu olgusunu bağımsız bir ceza mahkemesi olarak devletlerin vatandaşlarını korumasında etkili bir rol oynamayı amaçlamıştır. Devletler Hukuku ve uluslararası anlaşmalarda somut bir bağlayıcılığı olmayan, BMGK'nin kendi rolü olarak üstlendiği Koruma Sorumluluğu olgusunda Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne de atıflarda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukuk, Egemenlik, Koruma Sorumluluğu, Uluslararası Ceza Mahkemesi.

ABSTRACT

THE RELATION BETWEEN SOVEREIGNTY-RESPONSIBILITY TO PROTECT AND INTERNATIONAL CRIMINAL COURT'S ROLE IN DETERMINATION OF RESPONSIBILITY TO PROTECT

YILDIRIM, Şafak Beren

Master Degree-2015

Department of International Relations

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Cenap ÇAKMAK

History has become witness to horrible crimes throughout the years and could not be just enough towards these crimes for violations of rights. First permanent court for crimes was settled by the participation of 160 countries after a very passive period which Cold War has brought into the international system. The International Criminal Court (ICC) was established at the end of 20.century and became more effective in the 21.century as a product of a common global commitment. The establishment of Nuremberg and Tokyo Courts in conjunction with the Second World War set a precedent to the system. ICC has consequential value in the sense of being international.

Particularly, in 21.century with the examination thoroughly of the human rights more have made ICC greater extent competent and important. Hence, ICC assuming the role of deterrence where many different regional powers move on under the same anarchic system with trying to ensure a common framework with the support of governments and international organizations has been supported by all of actors. In accordance with the role assumed by Criminal Court seeks more states to be part of The Criminal Court. For that purpose, The Criminal Court is located in the heart of the global movement to suppress impunity. Thus the ICC, as an independent mechanism than The United Nations especially get involves where any state is not

adequate for judgment in itself. At this stage the ICC takes part in issue to provide peace and justice. The absence of central authority, separations and internal conflicts can be utilized in return of colonialism. In other words, mostly human right abuses and lack of authorities can explain the presence of current African cases in ICC. Moreover, Georgia and South Korea cases are currently being followed which shows the effort of ICC to be more universal throughout the world.

The ICC has established with a structure of bottom-up. In this sense, states are the first responsible and concessionaire bodies. Thus, no solution can be found unless states give commitment to work in common framework. States that are composing the majority of the world's population are not party to the ICC. However, the ICC would be able to expand its jurisdiction with the support of party states and weaken the basis of new possible crimes in the system.

Key Words: International Law, Sovereignty, Responsibility to Protect, International Criminal Court.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
ÖNSÖZ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EGEMENLİK KAVRAMINDA DEĞİŞİM VE ULUSLARARASI HUKUK SORUMLULUĞU

1.1. GENEL HATLARI İLE ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ.....	4
1.1.1. UCM’de Savcının Rolü ve Yetkileri	8
1.1.2. Devlet ve Egemenlik İlişkisi.....	12
1.1.3. 1648 Westphalia ile Birlikte Ortaya Çıkan Egemenliğin Nitelikleri.....	17
1.1.4. Westphalia Sonrası Düzen.....	19
1.1.5. Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devlet Egemenliği İlişkisi.....	22
1.2. KUVVET KULLANMA	23
1.2.1. Haklı Savaş	23
1.2.2. Kuvvet Kullanımının Sınırlandırılması	25
1.2.3. Bir İstisna Olarak Meşru Müdafaa	32
1.2.4. Ortak Güvenlik Sistemi	33
1.2.5. İnsan Hakları Hukuku.....	36
1.2.6. Egemen Bir Devletin İnsan Haklarındaki Sorumlulukları	40

İKİNCİ BÖLÜM

KORUMA SORUMLULUĞU

2.1. KORUMA SORUMLULUĞU NEDİR?	42
2.2. SORUMLULUK OLARAK EGEMENLİK	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİBYA VE DARFUR ÖRNEKLERİNDE İŞLENEN AĞIR ULUSLARARASI SUÇLAR

3.1. DARFUR	57
3.1.1. Darfurda Gerçekleşen Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Uluslararası İnsan Hakları İhlalleri.....	60
3.1.2. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Tarafından Alınan Darfur'a İlişkin Kararlar	62
3.1.3. Uluslararası Soruşturma Komisyonunun Darfur Olaylarına İlişkin Uzmanlar Raporu.....	65
3.1.3.1. Darfur Anlaşmazlığının Nitelikleri.....	68
3.1.3.2. Cancavidler	69
3.1.3.3. Çatışmaları önlemek için Sudan Hükümeti tarafından alınan önlemler	69
3.1.3.4. Yargısal Faaliyetler.....	70
3.1.4. Darfur Olaylarının Koruma Sorumluluğu Çerçevesinde Değerlendirilmesi	70
3.1.5. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde Darfur	72
3.2. LİBYA'DAKİ OLAYLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ	74
3.2.1. Libya'da Yaşanan Olayların Koruma Sorumluluğu Çerçevesinde Değerlendirilmesi	77
3.2.2. Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Libya.....	78
3.2.3. Komisyonun Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Uluslararası Ceza Hukuku ve Uluslararası İnsancıl Hukuk Bağlamındaki Saptamaları	80
3.2.4. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Tarafından Alınan Libya'ya İlişkin Kararlar	82
3.3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN CEZAİ SORUMLULUĞU VE DEVLET EGEMENLİĞİ	87
SONUÇ	94
KAYNAKÇA	99

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Westphalia ve Post Westphalia Karşılaştırması.....	20
---	----

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFRICOM	: Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AMIS	: Sudandaki Afrika Birliği Misyonu
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
AU. ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CAT	: İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme
CEDAW	: Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi
CERD	: Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi
CMW	: Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
CRC	: Çocuk Hakları Antlaşması
CRC	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör / Editörler
IASC	: Birleşmiş Milletler Kurumlararası Daimi Komitesi
ICCPR	: Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

ICESCR	: Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar
ICISS	: Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu
IDP	: Yerinden Olmuş Kişiler Özel Temsilciliği
JEM	: Adalet ve Eşitlik Hareketi
MC	: Milletler Cemiyeti Misakı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
OSCE	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
s.	: Sayfa
SLM	: Sudan Özgürlük Hareketi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UNAMIS	: Birleşmiş Milletler Sudan İleri Misyonu
UNMIS	: Birleşmiş Milletler Sudan Komisyonu
vb.	: Ve benzeri

ÖNSÖZ

Bu çalışmada insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, soykırım suçu ve saldırı suçunun Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne taşınabilmesinde egemenliğin değişen niteliklerinin nasıl rol oynadığı ve egemenliğin zaman içerisinde nasıl sınırlandırıldığı açıklanmaya çalışılmıştır. 1648 Westphalia Antlaşması ile egemenliğin değişen nitelikleri, 16. yüzyılda mutlak monarşi ile yönetilen devletler iç işlerinde istedikleri gibi davranabilirken bunun yaşadığımız yüzyılda bunun pek mümkün olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Günümüzde Birleşmiş Milletler Şartı'nın varlığına ve uluslararası sözleşmelerin artmasına bağlı olarak devletlerin kuvvet kullanımında ve insan haklarında bazı belli kurallara tabi olduğu belirtilmiş kurallara uyulmaması durumunda da bazı yaptırımların devreye girdiği açıklanmıştır. Gelişen insancıl hukuk sayesinde “egemen olarak sorumluluk” algısı devletlerin ve yöneticilerin öncelikle kendi vatandaşlarına karşı sorumlulukları olduğunu ve özellikle son yüzyılda uluslararası hukukta hayli tartışılan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisine giren insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, saldırı suçu ve soykırım suçlarından korumakla yükümlü oldukları anlatılmıştır. Devletlerin bahsi geçen bu dört suçtan kendi vatandaşlarını koruyamaması veya korumaması halinde ise karşılaşılabilecekleri müdahale ve egemenliğin karşılaştığı durum irdelenmeye çalışılmıştır.

Öncelikle beni bu çalışmayı ortaya koyabilmem için eğiten, tecrübeleriyle yol gösteren ve üzerimde büyük emeği olan değerli tez danışmanım Doç. Dr. Cenap Çakmak'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Beni tüm tez süreci boyunca sabır ile dinleyen, her zaman akademik anlamda imrendiğim saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Elif Uzun ve Yrd. Doç. Dr. Gökhan Güneysu'ya manevi desteklerinden ötürü teşekkür ederim. Tüm hayatım boyunca hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen, her anımda beni daha iyisi için yönlendirmeye çalışan ve haklarını asla ödeyemeyeceğim, hayatımın iki değişmez varlığı sevgili annem ve babama teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca bu zorlu günlerimde yanımda ve bana destek olan herkese içtenlikle teşekkür ederim.

GİRİŞ

Bu tezde uluslararası sistemde bir hayli tartışılan ve uluslararası hukuk alanında oldukça önemli yeri bulunan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin koruma sorumluluğu değerlendirilmiştir. 1648 Westphalia Antlaşmasından sonra değişime uğrayan egemenlik kavramı ile devletlerde zaman içerisinde "egemensen sorumlusun" algısı gelişmiştir. 1648 sonrası dönemde ortaya çıkan devletlerarası ilişkiler ve oluşturulan uluslararası kuruluşlar ile devletlerin iç işlerine karışılmama meselesi karışık bir hal almıştır. Çalışmada "Westphalia sonrası düzen" de II. Dünya Savaşı sonrası ve 1990'lı yıllarda yaşanan değişim ve gelişimler karşılaştırılmıştır. Egemenlik kavramı günümüze uyarlandığında suçun işlendiği bir ülkede yargılama yetkisinin suçun işlendiği devlete verilmesi söz konusu iken devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve taahhüt verdikleri uluslararası sözleşmeler sonucunda değişime uğramıştır.

Aynı zamanda bir diğer önemli nokta olan kuvvet kullanma kavramı da değerlendirilmiş, devletlerin Westphalia Antlaşması sonrası değişime uğrayan egemenlik olguları ile kuvvet kullanma kavramının nasıl uygulamaya konulduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Ülkelerin kendilerince gösterdikleri haklı sebepler ile yapılan saldırıların meşrulaştırılma çabaları olmuş bunun üzerine uluslararası toplumu büyük zararlara sokan iki büyük dünya savaşı gerçekleşmiştir. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Şartı oluşturulmuş ve güvenliğin sağlanması amaçlanmıştır. Birleşmiş Milletler Şartı uluslararası toplum için adeta uyulması gereken kurallar bütünü haline gelmiş ve üye devletler tarafından uygulanmaya başlanmıştır.

1990'larda NATO'nun Birleşmiş Milletler'in izni olmadan Kosova'ya müdahalede bulunması Birleşmiş Milletler Şartı'nın 53.maddesini akla getirmekte ve Kuvvet Kullanma kavramı insani müdahale adı altında karşımıza çıkmaktadır. Bu durum karşısında yetersiz kalan uluslararası sistem 2001 yılında Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu tarafından oluşturulan Koruma Sorumluluğu kavramı uluslararası sisteme taşınmıştır. Bununla birlikte devletlerin kendi vatandaşlarını soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve saldırı suçlarına

karşı korumada yetersiz kaldıklarında Koruma Sorumluluğu bağlamında üç temel görev belirlenmiştir: engel olmak, tepki göstermek ve inşa etmek. Fakat bu kavram, uluslararası sistemde bir hayli tartışmalı olup Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi iznine gerek kalmaksızın müdahaleyi meşrulaştırma yolu olarak görülmektedir. İç savaşlara dışarıdan herhangi bir müdahale yapılamadığından bu kavram teorik olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası Antlaşmalarda koruma sorumluluğu kavramı bulunmadığından bunu pratikte de uygulamak ancak insani müdahale ve insancıl hukuk bağlamında müdahale yoluna gidilebilmektedir. Bu da uluslararası hukukta egemenliğe yeni bir anlam katma olarak değerlendirilebilmektedir.

Bunun yanısıra özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen ve uluslararası sistemin bir süjesi olan birey hakları önem kazanmıştır. Yaşanmış her iki dünya savaşı esnasında insanların karşılaştığı ağır uluslararası suçlar, insanlık dışı suçlar uluslararası sistemi İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin kabulüne götürmüştür. Görülmektedir ki 16.yüzyılda devletlerin mutlak egemenliklerinin hâkim olduğu döneme göre epey değişiklik göstermiş ve bu gelişmelerle devletler artık insan hakları konularında egemenlikleri dışında her bireye ve vatandaşlarına karşı sorumluluk sahibi olmuştur. Bu yükümlülüklerini yerine getirmeyen devletler içinse verilen uluslararası taahhüt devletler üzerinde yaptırıma sahip olmuştur.

Özellikle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi oluşturulan Koruma Sorumluluğu kavramını birçok olay karşısında kendi rolü olarak üstlenmiş durumdadır. Çalışmada Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne taraf olmayan Sudan Cumhuriyeti'nin Darfur bölgesinde ve Libya'da yaşanan olayların tarihsel gelişimleri incelenmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlar ile bölgede gerçekleşen olaylar koruma sorumluluğu çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne atfedilmeleri ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin bu bölgelerde hangi suçların işlendiğini araştırması ve yargı yetkisine giren suçlar kapsamında yaptırımları incelenmiştir.

Çalışmada kaynak taraması yapılmış, bu konuda pek çok değerli makale ve kitap incelenmeye çalışılmıştır. Tezde özellikle Libya ve Darfur örnekleri ele

alınmıştır. 2005 yılında Koruma Sorumluluğu kavramının oluşturulmasıyla Darfur (2003) ve Libya’da (2011) meydana gelen olaylar “Koruma Sorumluluğu” kavramı çerçevesinde incelenmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin Koruma Sorumluluğunu üstlenerek Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne gönderdiği bu iki örnekte Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Koruma Sorumluluğu tespitindeki rolü açıklanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle, tez için büyük önem taşıyan Uluslararası Ceza Mahkemesi arşivi, özellikle Libya ve Darfur mahkeme tutanakları incelenmiş insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarının hangi bölgelerde kim tarafından nasıl yapıldığına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu durumların İnsan Hakları Hukuku bakımından gelişimi belirtilmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Rapor ve kararları incelenmiş, koruma sorumluluğu ve egemenlik kavramları hakkında alınan kararlar göz önünde bulundurularak Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Libya ve Darfur’da işlenen suçlar çerçevesinde koruma sorumluluğu ve yaptırımları tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EGEMENLİK KAVRAMINDA DEĞİŞİM VE ULUSLARARASI HUKUK SORUMLULUĞU

1.1. GENEL HATLARI İLE ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) 17 Temmuz 1998’de Roma Statüsü ile kurulmuş, 1 Temmuz 2002 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. İnsanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım, savaş ve saldırı suçları mahkemenin yargı yetkisine dâhil olup uluslararası sistemde kapsadığı konular için adalet amaçlanmıştır. Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin kurulma fikri yeni olmayıp 1872’ye kadar uzanmaktadır. 1872 yılında 1864 Cenevre Sözleşmesini ihlal eden bireylerin yargılanması istenmiş, bu yüzden uluslararası bir ceza mahkemesi kurulması talebi oluşmuştur. Fakat bu talep uygulamaya geçirilememiştir. Daha sonraları “*ad hoc*” mahkemenin kurulma düşüncesi ortaya atılmıştır. Bu düşünce ile Alman İmparatoru’nun yargılanması istenmiş fakat İmparator’un Hollanda’ya kaçması üzerine bu yargılama yapılamamıştır (Watts, 1999: 1447).

Bahsi geçen Roma Statüsü ise Uluslararası Ceza Mahkemesi’ni kurmak için imzalanan antlaşmanın ismidir (Kurşun, 2011: 6). Statü, uluslararası hukuk kaynağında devletlerin yeni imzalamış olduğu antlaşmalara verilen isimdir. 2011 itibari ile toplamda 139 devlet imzalamış ve 121 ülkenin (Coalition for the International Criminal Court) onaylamış olduğu Uluslararası Ceza Mahkemesi uygulamada Roma Statüsü olarak nitelendirilmiştir (Kurşun, 2011: 6).

İkinci Dünya Savaşı’nın getirmiş olduğu büyük yıkımlar neticesinde yüzlerce insan büyük kayıplara uğramış, bu dönemde savaşın galipleri mağlup olan ülkeleri yargılamak istemiş, bunun üzerine biri Almanya’da diğeri ise Japonya’da olmak üzere iki uluslararası *ad hoc* mahkeme kurulmuştur. Bu mahkemeler sayesinde işlenen bazı insanlık ve savaş suçları yargılanabilmiştir. Maalesef Japonya’ya atom bombası atılmasına karar veren bireyler hakkında hiçbir yargılama süreci bulunmamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaş mağdurlarının korunması

amaçlı 1949 Cenevre Sözleşmesi, 1977 Protokolleri ve 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmeler uluslararası hukuka katılmıştır. Fakat bu sözleşmeler yargılama organı bulunmadığından ve cezalandırma yetkisine sahip olmadığından caydırıcı olamamıştır. 1990'lı yılların başında Ruanda ve Yugoslavya'da yaşanan durumlar neticesinde ise iki *ad hoc* mahkeme kurulmuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesi, bu mahkemelerin ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasına büyük ölçüde katkı sağlamıştır (Kirsch, 2001: 261).

Milletlerarası ad hoc ceza mahkemelerinden Nuremberg Uluslararası Askeri Mahkemesi, Bavyera eyaletine bağlı Nuremberg'te kurulmuş ve savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, barışa karşı suçlar kavramları da uluslararası yargılamaya dâhil edilmiştir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nda suç işlemiş olan Japonlar için kurulmuş olan Uzakdoğu Uluslararası Ceza Mahkemesi (Tokyo) de Nuremberg Mahkemesi'ne çok benzemektedir. Nazi Almanya'sının İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında kendi vatandaşlarına ve Yahudilere uyguladığı insanlık dışı eylemler uluslararası alanda kınanmış, müttefikleri arasında 1943 yılında Savaş Suçları Komitesi kurulmuş ve 1945 Potsdam Antlaşması ile davaların temel ilkeleri belirlenmiştir. Nuremberg Mahkemesi'nin uluslararası mahkemeye kazandırdığı en önemli olgu, bireylerin uluslararası kurallarca yargılanabileceğini göstermesi ve fiilen uygulanmasıdır (Shaw, 1997: 185). Çünkü Nuremberg'ten önceki uluslararası ilkeler yargılanma konusunda devletleri temel almıştır. Wilhelm Kaufmann'ın ortaya çıkardığı bireysel temelli yargılanma ise zaman içerisinde ülkeler tarafından benimsenmiştir (Bial, 1947: 34).

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin devlet başkanlarını yargılayıp suçu işleyen toplumu cezalandırmaması, mahkemenin adil bir yargılama yapmadığını da akıllara getirmektedir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta cezanın bireyselliği ve Türk Ceza Kanunu ile benzerlik göstermesidir. Anayasa madde 38/6 gereğince ceza sorumluluğu şahsidir ve suçu işleyen kimse yargılanır. Kimse bir başkasının işlemiş olduğu suçtan ötürü cezalandırılmaz ve devletin tüzel kişiliği yargılanamaz. Bunun yanı sıra soyut bir kavram olan devleti yargılamak ise uluslararası sistemde o devletin yapıp bitirdiği bir suç ile daima suçlanması uluslararası sistemde ortaya koyduğu politikaları ne yönde etkileyeceği de tartışılabilir (Aybay, 2008).

1946 Nuremberg Mahkemesi ile uluslararası hukuka karşı suçların insanlar tarafından işlendiğini, soyut bir kavram olarak devlet tarafından işlenmediği belirtilmiş ve bu yüzden ancak uluslararası hukukun, şahısları cezalandırarak uygulanabileceği belirtilmiştir (Schabas, 2011). Zira Roma Statüsünün 25.maddesi gereğince Uluslararası Ceza Mahkemesi suç işleyen kişiyi cezalandırabilir. İşlenen suçta bireyin teşebbüsü, şevk etmesi, ikna etmesi, suçu kışkırtması, suça yardım amaçlı malzeme temini, kasıtlı ve bilinçli suç işlemesi durumunda suç işleyen birey ve maddeden anlaşılacağı üzere suçun işlenmesine katkıda bulunan tüm bireyleri yargılama hakkına sahiptir. Bundan yola çıkarak Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin de bireysel ceza yaptırımının mantığı da anlaşılabilir. Bu durumda akla gelen bir diğer soru ise eğer suçun işlenmesinde katkısı olan tüm bireyler ve esas emirleri veren baştaki kişi yargılandığı takdirde Uluslararası Ceza Mahkemesi doğru ve adil bir yargılama yapmış olur mu? Ayrıca Roma Statüsü madde 26'ya göre mahkemenin 18 yaş altında olan hiçbir şahıs için yargılama yetkisi bulunmamaktadır. Bu durum da 18 yaş altı kişiler tarafından gerçekleştirilecek olan eylemlerde kullanılması oranını artırması da kaçınılmaz olabilir.

Nuremberg mahkemesi'nin kurulması için büyük güçler ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa tarafından 8 Ağustos 1945 Londra Antlaşması imzalanmıştır. Böylece İkinci Dünya Savaşı sırasında suçların yargılanması sağlanmışsa da mahkemenin büyük ve galip güçler tarafından kurulmuş olması ve hâkimlerin de bu ülkelerden seçilmiş olmaları mahkemenin adil olup olmadığı eleştirilerini beraberinde getirmiştir (Alibaba, 2000: 141).

Diğer yandan, ceza hukukunun temel ilkesi “kanunsuz ceza olmaz” ve “geçmişe yönelik ceza verilemeyeceği” ilkeleri eleştirilmiş ve mahkemenin geçmişe yönelik yetkisinin bulunmadığı savunulmuştur (Uzun, 2012: 45). Ancak bu eleştiriye cevaben galip kurucu devletler de doğal hukuku savunarak Almanların gerçekleştirmiş olduğu İnsanlık dışı eylemlerin cezalandırılması gerektiğini ve uluslararası hukukun birçok alanına ihlal ettiklerini dile getirmişlerdir (Jaffe, 1946: 94). Uluslararası Ceza Mahkemesi madde 3/1 gereğince Hollanda'nın Lahey şehrinde bulunmaktadır. Ancak mahkeme istediği başka bir yerde toplanma yetkisine de sahiptir (Roma Statüsü madde 3/3, 1998). Mahkeme için belirtilen tüm detayların

en önemlisi şüphesiz ki mahkemenin hukuki kişiliğe sahip olmasıdır ve başkanlık, temyiz, savcılık ve sekreteryadan oluşmaktadır (Roma Statüsü madde 34, 1998). Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin 6, 7 ve 8. Maddeleri gereğince dört suçtan (soykırım, insanlığa karşı suçlar, saldırganlık ve savaş suçlarını) yargılama yetkisi bulunmaktadır. Soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarının tanımlanması 1998 yılında tamamlanırken saldırı suçunun tanımlanması 2010 yılını bulmuştur. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin bir suçu olan saldırganlık suçunun tanımı, ülkelerin kendi çıkarları yüzünden ortak bir tanıma varılması çok uzun zaman almış ve devletler birbiri ile mutabık kalamamıştır. Buna göre saldırı suçu:

“Bir devletin siyasi veya askeri eylemlerini etkili bir biçimde kontrol edebilme veya yönetebilme konumunda bulunan bir kimse tarafından karakteri, ağırlığı ve boyutu itibari ile Birleşmiş Milletler Şartı'nı açıkça ihlal eden bir saldırı filinin planlanması, hazırlanması, başlatılması veya icrasını ifade eder (Kurşun, 2011).”

Uluslararası Ceza Mahkemesi, Kampala'da alınan karara istinaden saldırı suçunu yargılama yetkisini 2017'ye ertelemiş, böylece saldırı suçundan kaynaklı problemleri olan devletlere zaman kazandırılmıştır. 2011 yılında yapılan Uluslararası Ceza Mahkemesi oturumunda Hollanda Statüye terörizm kavramının da eklenmesini talep etmiş fakat terör kavramının kabul edilmiş net bir tanımı olmadığından saldırı suçu (crime of aggression) kapsamı altında değerlendirilmeye çalışılmıştır (International Criminal Court, 1998).

İkinci olarak soykırım olgusu, ilk kez 1944 tarihinde hukukçu Raphael Lemkin tarafından “Axis Rule in Occupied Europe” adlı eserinde kullanılmış ve uluslararası hukuk kaynağına girmiştir (Lemkin, 1944). Uluslararası Ceza Mahkemesi yalnızca kişileri yargıladığından, soykırım suçu kapsamında suça dâhil olan ve gerçekleştiren her bir bireyi yargılama yetkisine sahiptir. Roma Statüsü'ne göre; etnik, milli, ırksal veya dini hususlar kapsamında bir grubun üyelerini öldürmek, grup üyelerine ciddi derecede bedensel veya fiziksel olarak zarar vermek, grubu kasten fiziksel olarak veya tamamen yok edeceği hesaplanan yaşam şartlarına maruz bırakmak, grup içerisinde doğumu önleyecek önlemleri zorla uygulamak ve grup çocuklarını zorla başka bir gruba taşımak soykırım suçu olarak kabul edilmiştir (Uzun 2012: 54).

Toptan imha, köleleştirme, nüfusun zorla taşınması veya sürgün edilmesi, adam öldürme, işkence, ırk ayrımcılığı suçu, kişileri zorla kaybetme, kasıtlı olarak insanlık dışı eylemler yaparak kişiye zihinsel ve bedensel büyük zarar verme, tecavüz, cinsel kölelik, zorla fuhuş yaptırma, zorla kısırlaştırma, zorla hamile bırakma ve zulüm ise Statü'ye göre insanlığa karşı işlenen suçlar olarak kabul edilmiştir (Kurşun, 2011: 67).

Son olarak savaş suçu ise Cenevre Sözleşmesinin, uluslararası silahlı çatışmalardaki uygulanabilir kuralların, çatışmalarda aktif olarak yer almayan ve hastalık, tutsaklık, yaralanma gibi nedenlerle savaş dışında kalmış kimselere karşı yapılan eylemlerin, uygulanabilir hukukun ve teamüllerin ciddi ihlalleri olarak belirlenmiştir (Uzun, 2012: 55).

Madde 14 gereğince, Uluslararası Ceza Mahkemesi üye devletleri mahkemenin yargısı dâhilinde olan herhangi bir olayı savcıya incelemesi için gönderebilmektedir.

“Madde 13 b bendine göre ise Güvenlik Konseyi, BM Şartı VII. Bölümdeki yetkilerini kullandığı takdirde, belirli bir olayı mahkemeye gönderme yetkisi vermektedir. Bu bağlamda suçlanan kişinin vatandaşı olduğu Devletin Taraf Devlet olup olmadığına bakmaksızın, mahkemenin yargı yetkisini kullanması söz konusu olmaktadır. Bu hüküm, gelecekte ad hoc mahkemelerin kurulması yerine, söz konusu eylemlerin, daimi UCM’ de yargılanmasını sağlayacaktır (Roma Statüsü, m.13)”.

1.1.1. UCM’de Savcının Rolü ve Yetkileri

Soruşturma açılabilmesi için gerekli olan önemli nokta ise savcının yetkisidir. Madde 15’e göre savcı soruşturmayı kendiliğinden başlatabilmektedir. Bu husus savcıya ciddi bir yetki vermekte ve devletlerin herhangi bir olayı mahkemeye gönderme konusunda isteksiz davranma ihtimalini de yok etmektedir. Savcı statüsüne Amerika Birleşik Devletleri itiraz etmiş, insanlığa karşı suçlar ve soykırım konularında yetkili organın Güvenlik Konseyi olmasını veya devletlerin mahkemeye onay gönderme yetkisi olmasını talep etmiştir (Lee, 2000: 197-201). Daimi bir UCM’nin varlığı aslında taraf olan herhangi bir devlette işlenen suçun yargılanmasında devletlerce isteksiz olması durumunda fayda sağlar. Çünkü UCM

Savcısı; hükümetler arası organizasyonlar, sivil toplum örgütleri, BM ve devletlerden belli kaynaklar edinerek soruşturma açabilir. Savcı, Güvenlik Konseyi'nin taleplerine ise bağlı değildir. Uluslararası Ceza Mahkemesi diğer mahkemelerden farklı olarak, doğrudan uygulayacağı icra gücüne sahip değildir. Mahkeme ev ya da binaları arayamaz ve tanıkları mahkemede hazır bulundurmaya zorlayamaz. Mahkemenin herhangi bir kolluk kuvveti veya icra mekanizması bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu tür faaliyetleri gerçekleştirebilmek için UCM ulusal yetkililere bağımlı kalmakta ve herhangi bir delil, belge toplama hususunda ulusal yetkililer gerekli belgeleri vermediği sürece UCM'nin de davayı bir sonuca bağlama konusunda belirsizlik çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumda mahkemenin süresini uzatmakta ve sıkıntılı bir süreç ortaya çıkarmaktadır. Roma Statüsü madde 86 gereğince taraf devletler soruşturma ve kovuşturma esnasında UCM ile eksiksiz işbirliği yapmayı kabul ederler. Bunun yanı sıra UCM, herhangi bir taraf devlete işbirliği için talepte bulunabilmektedir. Statü'ye taraf olmayan herhangi bir devletin ad hoc mahkemesi'nin yargılama yetkisini tanıması mümkündür.

Savcılık Bürosu, Mahkemenin ayrı bir organı olarak bağımsız bir şekilde hareket eder. Savcılık bürosunun hiçbir çalışanı dış kaynaktan talimat almaz (Roma Statüsü, 1998). Savcı ve savcı yardımcıları farklı devlet vatandaşlarıdır. Yüksek ahlak sahibi olup ceza davaları konularında yüksek uzmanlık ve geniş deneyim sahibi olmalıdırlar. Bunun yanında mahkeme dillerinden en az birini çok iyi derecede bilmeli ve akıcı bir şekilde kullanmalıdırlar. Savcılar, Taraf Devletler Asamblesinin salt çoğunluğunca (2/3) ve gizli oyla seçilmektedir. Savcılar ve yardımcıları 9 seneliğine seçilirler ve bir daha seçilemezler. Tarafsız ve bağımsız olmak adına savcı ve yardımcıları görevleri ile çelişecek ve güveni zedeleyecek herhangi başka bir faaliyette yer alamaz ve profesyonel anlamda başka bir meslek ile uğraşamazlar (Roma Statüsü, 1998). Savcılar bir şahısla ilgili yapılan soruşturma, araştırma veya davada daha önce bir sıfat ile yer aldılar ise bir daha o şahıs için açılan davada yer alamazlar. Savcılar, cinsiyete dayalı veya cinsel şiddet, çocuklara uygulanan şiddet gibi hususlarda bu konuyla sınırlı olmayan hukuki deneyimi olan danışmanları atayabilirler. UCM'nin yargı yetkisini kullanabildiği bazı durumlar mevcuttur. Eğer bir suç, taraf devletin egemenlik alanında işlenmişse ve suçu işleyenin taraf

devletlerin bir bireyi olması durumunda UCM yargı yetkisini kullanabilir. Bunun yanında, UCM taraf olmayan bir devletin bireyi veya bireylerinin işlediği suçlar için yargı yetkisini kullanabilmektedir. Ayrıca Statü, bir devlet taraf olmasa dahi geçici olarak yargı yetkisini kabul etmesine izin vermektedir (Çakmak, Öztürk, 2012: 216).

Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne taraf olan bir devlet mahkeme kapsamındaki suçların işlenmesi durumunda bu olayı Mahkeme'ye havale edebilmektedir. Bununla beraber, Güvenlik Konseyi de herhangi bir devlet Statü'ye taraf olsun ya da olmasın gerçekleşen bir olayı Mahkeme savcısına sunabilir. Bu durumda savcı yetkilerine istinaden soruşturma veya kovuşturma başlatma yetkisine sahiptir. Savcı, Güvenlik Konseyi'nin bildirisi olmasa da bir durum ile ilgili soruşturma veya kovuşturma başlatabilir. Savcı bilgilerin doğruluğunu ve ciddiyetini analiz etmek istediği takdirde BM'den, devletlerden, hükümetler arası kuruluşlardan ve sivil toplum örgütlerinden bilgi talebinde bulunabilirler. Bu aşamadan sonra savcı soruşturma açılmasına karar verirse Ön Yargılama Dairesine soruşturma talebinde bulunur. Ön Yargılama Dairesi ise savcılığın talebini uygun bulur ise soruşturma izni vermektedir. Eğer daire savcının talebine olumsuz yanıt verir ise savcı yeni delil ve belgeler ile yeniden soruşturma talebinde bulunma hakkına sahiptir. Bunun yanı sıra savcı, elde ettiği bilgilerle soruşturma başlatmama kararı verebilir ve daha önce gerek görmediği soruşturmayı da yeni bilgi ve belgeler ile yeniden başlatabilir. Bu kararı ise ilgili taraflara bildirmek ile yükümlüdür (Çakmak, Öztürk, 2012: 217). Bu çerçevede BM Güvenlik Konseyi'ne Statü tarafından soruşturmaların başlamasını engelleme yetkisi verilmiştir. Bu yetki kapsamında Güvenlik Konseyi herhangi bir konuda soruşturma veya kovuşturma başlamasını 12 aylığına engelleyebilmektedir. Ayrıca bu durum 12 aylık süre bitiminden sonra da yinelenebilmektedir (Roma Statüsü, 1998). Ayrıca başlatılmış olan soruşturmanın da durdurulmasını talep edebilmektedir.

Mahkeme bünyesinde 18 dava bulunmaktadır. Bu 18 dava ise 8 farklı durum ile ilgilidir (International Criminal Court, 1998). Mahkemeye taraf olan devletlerarasında Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Uganda kendi ülkeleri içerisinde yaşanan olaylar için başvururken Libya ve Sudan'da gelişen olayları Güvenlik Konseyi mahkemeye taşımıştır. Ayrıca savcı,

mahkemeye taraf olan devletlerden Fildişi ve Kenya için ise kendiliğinden soruşturma başlatmıştır. Gürcistan, Kore, Filistin, Afganistan, Gine, Honduras, Kolombiya, Nijerya ise Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin güncel olayları arasında yer almaktadır. Mahkemenin yetki alanına giren suçların eylemleri tespit edildiği takdirde suçlular için soruşturma başlatılabilecektir. Davalar genel olarak Afrika ülkelerini kapsamaktadır. Bunun nedeni Afrika ülkelerinin yaşadığı merkezi otorite sorunları olarak değerlendirilebilir. Davaları genel hatları ile kısaca ele alındığında Demokratik Kongo Cumhuriyeti Mahkeme bünyesinde ilk soruşturma olma özelliği taşımaktadır. Özetle Kongo Cumhuriyeti bünyesindeki 5 birey, 15 yaşından küçük çocuklara askerlik yaptırmak ve silahlı çatışmalarda bulundurmak, savaş suçundan ve ayrıca cinsel kölelik, tecavüz, cinayet gibi insanlığa karşı suçlardan da suçlu bulunmuşlardır.

Uganda davasında yine 4 zanlı; öldürme, köleleştirme, cinsel şiddet, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları ile suçlanmışlardır. Davada ismi geçen RaskaLukwiya'nın ölümünden sonra ise dosyadan silinmiştir. Görüldüğü gibi ceza bireysel olduğundan zanlının hayatı sona erdiğinde dava dosyasından ismi silinmektedir. Orta Afrika Cumhuriyetinden Gombo'da Orta Afrika Cumhuriyetinde meydana gelen silahlı çatışmalar sırasındaki eylemlerinden dolayı yargılanmaktadır. Sudan, Roma Statüsüne taraf olmadığından Güvenlik Konseyi kararı sonucunda işlem başlatılmıştır. Devlet Başkanı El Beşir, insanlığa karşı suç, soykırım suçu ile suçlanmıştır. Kenya'da ise yüzlerce tecavüz vakası rapor edilmiştir. Sanıklar eski Bakanlardan olup adam öldürme, nüfusun sürgün edilmesi, cinsel kölelik, zulüm gibi birçok suçlarla suçlanmaktadır.

Bunun dışında Libya'daki olayları Güvenlik Konseyi, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne götürmüştür. Hükümet güçleri, hükümet yanlısı bireyleri silahlandırarak hükümet karşıtı isyanlar için kullanmış; sonucunda pek çok sivilin ölümüne, işkence görmesine ve ülkeyi terk etmesine neden olmuştur. Fildişi Sahili eski devlet başkanı adam öldürme, zulüm, insanlık dışı eylemler, cinsel şiddet gibi suçlarla suçlanmaktadır (Uzun, 2012: 67). İkinci Dünya Savaşı bitiminden sonra Nuremberg kovuşturmaları zemini için dört büyük güç olan Birleşik Krallık, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Uluslararası Askeri Mahkeme

kuruluşunu resmen kabul etmişti ve Nuremberg yargıçları da bu dört güç tarafından atanmıştı (Schabas, 2011: 22). Dört büyük gücün kararı ile yargıçların atanması acaba sistemde tarafsızlığı temsil edebilir miydi?

Özellikle Amerika Birleşik Devletlerinin bugüne kadar yapmış ve katılmış olduğu eylemler sonucu kimsenin Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından yargılanmaması sistemde hegemon güçlü devletlerin yargılanmayacağını mı gösterir? Amerika Birleşik Devletleri İsrail ve Çin'in Statü'nün kabul edilmesine karşı olduklarını belirtmişlerdir¹ (United Nations, 4 Kasım 1998). Fakat bunun üzerine Amerika Birleşik Devletleri 31 Aralık 2000 tarihinde Clinton yönetimi altında Statü'yü imzalamıştır. Ancak 2 Ağustos 2002 tarihinde yönetime elen George W. Bush Statü'deki imzayı geri çekmiştir. Bunun yanı sıra Bush, Amerikan Hizmet Mensuplarının Korunması Kanununu yürürlüğe koymuştur. Bu Kanunda Statü'ye gönderme yapılarak Amerika Birleşik Devletleri'nin sivilinin hayatlarını korumak için yapacağı insancıl müdahaleler dâhil çok uluslu operasyonlarda orduyu kullanabilmesi için engel olacağı açıkça belirtilmiştir (Schabas, 2011: 40). Diğer bir yöntem olarak ise Amerika Birleşik Devletleri Roma Statüsü'nün m.98/2 hükmüne dayanarak ikili antlaşmalar yapmaktadır. Bu antlaşmalar ise taraf ülkelerin birbirlerinin vatandaşlarını UCM'ye iade veya teslim edilmemesi kapsamında taahhütleri içermektedir.

1.1.2. Devlet ve Egemenlik İlişkisi

Egemenlik, devletin kişiliğini belirleyen ve idamesini sağlayan en önemli üç temel kurucu (Ülke, Ulus, Egemenlik) ögesinden biridir. Devletleri devlet yapan temel yapı taşlarından biridir. Bir devletin kurulması için gerekli olan en temel nitelikler, insan topluluğu, toprak parçası ve toprak parçası üzerinde sahip olunan egemenlik kavramıdır (Montevideo Convention, 26 Aralık 1933). Bir başka deyişle devlet; bir topluluğun, belli bir toprak parçası üzerinde hâkimiyet sahibi olması yani

¹ Bkz. United Nations General Assembly Fifty-third session Official Records, (4 November 1998) UN Doc. A/C.6/53/SR.9, Agenda item 153: Establishment of an international criminal court, (Çevrimiçi) <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/817/78/PDF/N9881778.pdf?OpenElement>, 12.11.2014.

egemen olması durumudur (Gözler, 2012: 33). Egemenlik, devletin kural koyma otoritesi olduğu gibi aynı zamanda da bu kuralı uygulayabilme kapasitesinin bütünüdür.

Tarihten günümüze “egemenlik” kavramını incelediğimizde, kavramın nasıl anlam değiştirdiği açık bir şekilde görülecektir. Bu nedenle egemenliğin ilk şekli ile günümüzdeki egemenlik kavramlarının birbiri ile tam örtüşmediği söylenebilir. Egemenliğin değişme süreci 16.yüzyıla dayanmaktadır. Ticaretin ve sanayinin gelişmeye başlaması ile birlikte toplumların sosyo-ekonomik yapılarının değişimine yol açan bu süreç siyasal iktidarı da merkezi hale getirmiştir (Hakyemez, 2004: 62). Bu da açıkça demek oluyor ki feodal toprak mülkiyet kavramı ortadan kalkmaya başlamaktadır. Kilise gibi kurumların siyasal kararlarında etkileri kalmamış olup merkezi otorite anlayışı oluşmuştur.

Avrupa’da Katolik-Protestan çatışması sonucu meydana gelen Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) sonunda yapılmış olan Münster ve Osnabrück toplantılarının neticesindeki uzlaşma metinlerinin birleşmesi ile Westphalia meydana gelmiştir. Westphalia Antlaşması, klasik egemenlik teorisini temel alarak, Avrupa’da yeni egemen devletlerin var olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bu durum Papanın siyasal iktidara hâkimiyetinin sonunu getirmiştir. Kutsal Roma Germen İmparatorluğu dağıldığını kabul etmiştir. Bunun neticesinde, egemen bir devlet olma yolunda ilk adımlar atılmıştır. Sander ise bu durumun önemini şu şekilde açıklamıştır;

“Bundan sonra Avrupa, kendi yasalarına göre hareket eden, kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarını izleyen, serbestlik içinde ittifaklar kuran ve bozan, savaş ile barış arasında, güç dengesi kurallarına göre durum değiştiren, elçi gönderip kabul eden bağımsız ve özgür devletlerden oluşacaktır (Sander, 1999: 20-21).”

Antlaşma ile birlikte din, devletlerarası mücadele aktörü olmaktan çıkmıştır. Egemenlik kavramı, ulus-devlet kavramının ortaya çıkması ile değişime uğramaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşının sona ermesine kadar ‘1945’ etkisini koruyan Westphalia modeli (klasik egemenlik olarak da bilinir) anlayışını korumaya devam etmiştir. Ancak her geçen yıl ve yaşanan olumlu gelişmeler bu sert egemenlik anlayışında yumuşamalar, değişimler meydana getirmiştir.

Ortaçağda temelleri atılan ve Tanrı'dan geldiği düşünülen egemenlik, inşa sürecinde yerini, temelini insanın oluşturduğu egemenliğe bırakmaya başlamıştır (Lake, 2003: 303- 305). O zamanki devletlerarası rekabet ortamı devletlerin uluslararası birlikler kurmalarını ve karşılıklı bir takım antlaşmalar yapmalarını gerektirmiştir. 1789 Fransız Devrimi ile de devletlerin klasik anlamdaki egemenlik anlayışları iyice değişime uğramıştır. Fransız Devrimi ile birlikte egemenliğin kaynağı kraldan alınarak ulusa verilmiştir. Aynı zamanda egemenlik kraldan alınıp ulusa verilince, “ulusal egemenlik” kavramının da ortaya çıktığını söylenebilir. Böylece ulusal egemenlik anlayışını, ulus adına kullanan “ulus devlet” oluşuyor.

Bunun yanı sıra, 26 Ağustos 1789 tarihinde “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin” 3.maddesinde “egemenliğin özü esas olarak ulustadır.” denmektedir. Bu madde daha sonra 1791 Anayasası ile anayasal norm haline getirilmiş ve böylece Fransız Devrimi'nden sonra egemenlik, ulusal bir içerik kazanmıştır. (Devlet, otoritesini ulusun varlığıyla özleştirmiş, siyasal toplum doğrudan kurucu bir irade olarak ulusun rızasına bağlanmıştır.)

Orta Çağ düşünce adamları ve yine o çağa ait düşünce adamı olan Aristo'nun, o dönemlerde egemenlik kavramından kastettikleri “devletin üstün gücü ”ne farklı bir anlam yüklemiştir. Buna benzer, Orta Çağ ilahiyatçı ve hukukçuları da egemenlik kavramını “summapotestas” devletin en yüksek gücü veya “plenitudopotestatis” devletin üstün yetkisi olarak kullanmışlardır (Johari, 1989: 142). Kullanılan bu kavramlar, günümüz egemenlik kavramını çağırırsa da anlam bakımından bugünkü egemenlik kavramından farklı bir yapıya sahiptir. Bu durumda Teokratik nitelikli olan egemenlik teorilerinden egemenlik kavramına ilişkin belki de en önemlilerinden biri sayılabilecek Doğaüstü İlahi Hukuk Doktrini ve Providansiyel İlahi Hukuk Doktrin'inden bahsetmek mümkündür.

Doğaüstü İlahi Hukuk Doktrininde: İktidar sahibi Tanrı olup iktidarın kullanıcıını da Tanrı belirler. Bu durumda hükümdar da Tanrı tarafından seçilir ve kullanılan egemenlik yetkileri sayesinde halka değil, Tanrıya karşı sorumludur. Bu doktrinin savunmuş olduğu egemenlik anlayışında yöneticilerin halka karşı bir sorumluluğu olmadığı gibi iktidarını; halka rağmen elinde tutmak isteyen, baskıcı yönetimlerin kötü kullanımına da çok açık bir ortam hazırladığı görülmüştür.

Providansiyel İlahi Hukuk Doktrini'ne göre Doğaüstü İlahi Hukuk Doktrininden farklı olarak topluma bir bakıma yer verilmeye çalışılmıştır. Bu Doktrin'de Egemenlik yetkisi yine tanrıdan gelmekte fakat yöneticiler doğrudan tanrı tarafından seçilmemektedir. Yönetenler bu gücü halkın aracılığı ile elde etmektedirler ve bu nedenle yöneticiler de egemenlik kavramının kullanımını halkın talepleriyle orantılı bir şekilde kullanmak durumundadır. Bu yönde hareket etmeyenlerin ise halk tarafından uzaklaştırılmaları söz konusu olmaktadır (Okandan, 1976: 762-763). Providansiyel İlahi Hukuk Doktrini, Doğaüstü İlahi Hukuk Doktrininden daha demokratikleştirilmiş olarak ortaya çıktığını görebiliriz. Orta Çağ düşünürlerinden Ockham'lı William da devlet ile kilise ayrımı yapmaya çalışmış, insan aklını ve inancını yönetimde birbirinden ayrılması gerektiğini savunmuştur. Bunun yanı sıra Padova'lı Marsilius ve Aquino'lu Thomas'ın da düşünceleri bu dönemde laik bir egemenliğe geçişte yeterli olmamış fakat temelinin oluşmasına katkıları olmuştur (Akkuş, 1995: 211-212). Orta Çağ düşünürlerinin iktidar anlamında sadece iktidar kullanımını göz önüne alınmıştır.

Yeni Çağ'da ise Orta Çağ'dan farklı olarak sadece iktidarın kullanılması değil, aynı zamanda modern bir devletin egemen olarak sayılabilmesi için siyasal iktidarın ilkesi ve kullanılışı boyutları da değerlendirilmiştir (Ağaoğulları, 1986: 134). Modern devletin ortaya çıkmasında laikleşme sürecinin de önemli bir rol oynadığını dile getirmek gerekmektedir. 16. ve 17. yüzyıllarda yaşanan din savaşları ve reformlar sonrasında kilisenin siyasal iktidara karışmayı bırakması ile birlikte egemenlik ve siyasal yönetim tanrısallaştırmaktan çıkarılmaya başlanmıştır (MacCormick, 1999: 123). Diğer bir ifade ile Yeni Çağ'da modern devlet egemenliği, Orta Çağ'da tek kişinin egemen olduğu kral-devletten yerini ulus-devlet kavramına bırakmıştır. Jean Bodin ve Thomas Hobbes'un da egemenlik kavramını 16.yüzyıl Doğu Avrupasında meydana gelen kargaşalardan kurtulmak ve yeniden dengeleri oluşturmak adına yorumladıklarını görmekteyiz (Eide, 1993: 8).

Modern anlamda egemenlik kavramı ilk olarak 16.yy'ın sonuna doğru Fransız Hukukçu Jean Bodin tarafından kullanılmıştır. Ünlü Fransız hukukçu Jean Bodin'in "Devlet üzerine Altı Kitap" (Les Six Livres de la Republique) adlı kitabı ile ilk defa egemenlik kavramı kaynaklara girmiş ve onu sistemleştirerek teori haline getirmiştir.

Bodin'in kitabı egemenliğin; bir ülke üzerinde yaşayan insanların, kanunla kısıtlanamayan en üstün iktidar olduğundan bahsetmiştir. Bu dönemde Katolikler ve Protestanlar arasındaki şiddetli savaşlar Bodin'in bu tür çalışmaları giderek sivil barışı kuracak en yüksek düzeyde bir otorite arayışına yöneltmiş, bu duruma ancak güçlü bir kralın müdahale edebileceğini düşünmüştür. Bu sayede Bodin'den sonra Hobbes gibi teorisyenlerin de katkıları ile 17.yy'dan itibaren mutlak monarşiler kurulmaya başlanmıştır. Bodin ve Hobbes egemenliğin mutlak, bir başka güç tarafından sınırlandırılmaz (sınırsız), sürekli; istenildiği zaman geri alınabilen bir iktidar olabileceğini, bunun sadece bir yetki olup egemenlik olamayacağını savunmuşlardır. Bölünemez ve devredilemez olduğunu savunmuşlardır. Klasik egemenlik anlayışında önemli olan egemenliğin bölünmemesi, tek bir kişi, zümre ya da organda toplanmasıdır. Bir devlette tek bir egemen güç olmalıdır. Devlet içinde birden fazla egemen güç varsa egemenlik kilise ve feodal beyler veya başka güçler arasında bölünüyorsa mutlaka kargaşaya neden olacaktır, fikri savunulmuştur. Öte yandan Bodin, temel yasalardan da bahseder ve bunlar egemenin uymak zorunda olduğu yasalardır. Buna göre egemen, tanrısal ve doğal yasalarla bağlıdır. Egemen bu yasaları değiştiremez ve ekonomik sınırlama yasasında özel mülkiyetin doğal hukukun ayrılmaz bir parçası olarak görülür. Egemenin buna uymak zorunda olmasını söyleyerek egemenlik anlayışının en çelişkili sınırlamasını getirdiği söylenebilir (Ağaoğulları, Köker, 2004: 26-43).

Bir kuramcı olmayan Machiavelli ise egemenliğini insanların güvenlik istemine dayandırmaktadır. Siyaseti etkili bir kontrol tekniği olarak gören Machiavelli Orta Çağ'daki iktidar Tanrı'dan gelir düşüncesini tamamen dışlar. Böylece siyaset ile dini kuralları birbirinden ayırır (Cassirer, 1984: 142-143). 1530'lardan günümüze kadar gelen egemenlik kavramının modern anlamda ilk kullanıcısı olan Jean Bodin, egemenliğe süreklilik boyutu da katarak kavramın tanımını yurttaşlar üzerindeki en yüksek, en sürekli ve en mutlak güç olarak yapmıştır (Ağaoğulları, Akal ve Köker, 1994: 19). Egemen güç yetkisini kullanırken herhangi bir eşit gücün yaptırımına veya üstün başka bir güce tabi değildir. 16.yüzyılda var olan mutlak monarşiler, dönemin egemen devletleridir. Çünkü monarşilerin egemenlikleri bölünmez, mutlak ve sınırlanamaz bir şekilde sadece

monarka aittir. Bu gücü ise ne toprakları içerisinde ne de toprakları dışarısında sınırlayan bir güç söz konusu değildir. Egemenlik, tek bir organda toplanabildiği gibi grup olarak halkın çoğunluğunda da toplanabilmektedir. Önemli olan husus, egemenliğin bölünmemesidir. Fakat devlet içerisinde birden fazla egemenlik iddiasında bulunan güç varsa örneğin; feodal beyler, kilise vb. gibi, o zaman düzende ciddi sorunlar çıkabilmekte ve egemen bir devletin varlığından da bahsetmek zorlaşabilmektedir (Philpott, 1995: 353- 368).

1.1.3. 1648 Westphalia ile Birlikte Ortaya Çıkan Egemenliğin Nitelikleri

Westphalia düzeni ismini Avrupa'nın otuz yıl savaşları sonucu (1618 – 1648) yapılanmasından almaktadır. Politik olarak bu antlaşma bölgesel egemenliği tanımış ve Avrupa toprakları içerisinde birçok prenslik ortaya çıkmıştır. Bu antlaşma aynı zamanda “cujus regio ejus religio” (whose rule, his religion) kavramının formüle edildiği Augsburg (1555) Antlaşması sayesinde hükümdarlar toprakları içerisinde, Hristiyanlığın istedikleri kolunu (Protestan veya Katolik) seçebilmiş ve diğer ülkelerin hükümdarları da birbirlerinin din seçimlerine saygı göstermeye başlamışlardır (Carlson, Owens, 2013). Böylece Avrupa'da üç temel norm meydana gelmiştir. Bu normlardan ilki, kralın yalnızca kendi toprakları üzerinde hükümdar olduğunu ifade etmekte ve egemenliğini ilan etmiş olan diğer topraklar üzerinde herhangi bir otoritesinin bulunmadığını belirtmektedir. İkinci norm, söz konusu toprakların dışındaki güçlerin dini anlamda yargılama yetkisine sahip olmadığını ifade etmektedir. Üçüncü kabul edilen normda ise Avrupa dengesinin korunarak herhangi bir devletin hegemonya oluşturması ve tekrar bir imparatorluk veya krallık kurmasını kolektif bir şekilde engellemek gerektiğini kabul etmektedir.

Jackson'a göre kabul edilen bu üç norm uluslararası bir düzen oluşturmuş, bu düzen, farklı kültürlerin ve diğer ülkelerin haklarına saygı duyarak, kendi tercihleri doğrultusunda yaşayabilen milletlerin oluşmasına olanak sağlamıştır (Jackson, 2002: 162-167). Her ne kadar bu düzen “Westphalia Düzeni” olarak nitelendirilse de bu normların tamamen oluşup bir düzene oturması zaman içinde adım adım olmuş, neredeyse üç yüz yıl sürmüştür. Aynı zamanda bu sistemin evrensel bir sistem

olmadığını da belirtmek gerekir. Fakat İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu normlar küresel bir biçimde genişlemiştir. Böylece 1947 ve 1967 yıllarında egemen devlet sayısı elliden yüz altmışa yükselmiş, bugün ise bu üye sayısı toplam yüz doksan üçe ulaşmıştır (United Nations Member States, 20 Kasım 2014).

Uluslararası Hukuk açısından Westphalia düzeni değerlendirildiğinde, dünyanın üzerinde hiçbir otorite tanımayan egemen bölgesel devletlerden meydana geldiğini ve bölgesel egemen devletlere bölündüğünü söylemek mümkündür. Kanun yapmak, anlaşmazlıkların giderilmesi, yürütme (hukuki), bireysel egemen devletlerin yetkisindedir. Uluslararası hukuk, bir arada bulunmanın minimal kurallarına yönelik oluşturulmuştur. Bu oluşumda, devletlerin, karşılıklı yararları çerçevesinde objektif olarak kalıcı ve dayanıklı ilişkiler içerisinde olmaları hedeflenmiştir. Bütün devletler uluslararası hukuk önünde eşit olarak kabul edilmekte ve hukuk kuralları, asimetrik güçleri dikkate almamaktadır (Bellamy, William ve Griffin, 2010e: 30).

Güçlü devletlerin, güçsüz devletler üzerindeki baskın politikalarını ve dayatmalarını önleyebilecek bir engel yok ise devletler, egemenliklerinden doğan yönetme haklarını nasıl kullanabilecekleri de tartışmalıdır. Dekolonizasyon süreci ve genişleyen Westphalia düzeni ile hukuki anlamda devlet egemenliklerinin kutsallıklarının korunması ön planda olmuştur. Bu gibi endişeler, 1945 yılında Birleşmiş Milletler Şartı taslağının hazırlanma aşamasında birkaç küçük devlet tarafından ifade edilmiştir.

Avustralya, Bolivya, Brezilya ve Norveç gibi ülkeler yasal boşluklara yer vermeden kuvvet kullanımının tamamen yasaklanması gerektiğini savunmuşlardır. Böyle bir endişe, geleceğin Hitlerlerini önlemek için Birleşmiş Milletler Şartı'nın madde 2'ye 4.bendinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Latin Amerika devletleri de Birleşmiş Milletler Şartı'nda her egemen devletin, kendi hükümet formunu belirleme hakkının olduğunu belirten kuralları da kapsamı gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu bağlamda BM Şartı'nın madde 2'ye 4. Bendinde, Birleşmiş Milletler'e herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren bir durumda müdahale yetkisi vermemektedir.

Böylece daha sonraki yıllara hitaben, düzenlenen kural ve mesajlar kolonizasyon sürecindeki dünya için daha sesli ve net olmuştur. Bunun üzerine 1960

yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Sömürge Devletlerine ve Halklarına bağımsızlık verilmesini öngören beyan yayınlamış bu beyan 9 çekimser, 89 oy çokluğu ile kabul edilmiştir (Genel Kurul 1514 Sayılı Karar, 28 Kasım 2014). Tüm insanların kendi kaderini tayin etme haklarının olduğu ve bu haklar gereğince özgür bir şekilde ekonomik, sosyal kültürel ve politik statü gibi gelişmelerin peşinde koşabilecekleri deklare edilmiştir. Böylece sömürgecilik sonrası ortaya çıkan devletlerin liderleri ile vatandaşlarının kendi politik statülerini tayin etme hakları açısından direkt bir ilişki meydana gelmiştir. Bununla beraber güçlü devletlerin, güçsüz devletlerin kaderini belirleme konusunda kendilerini yetkili göremeyeceği ve müdahale edemeyecekleri konusu da tartışılmıştır (Genel Kurul 1514 Sayılı Karar, 28 Kasım 2014).

1970 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Uluslararası Hukuk çerçevesinde Dostluk İlişkileri İlkeleri Deklarasyonunda bulunmuştur. Bu beyanında hiçbir devletin veya grup devletlerinin, direkt veya dolaylı bir biçimde sebebi her ne olursa olsun bir diğer ülkenin iç veya dış işlerine müdahale hakkı yoktur. Sonuç olarak devletin şahsına, kültürel yapısına, ekonomisine, politikasına veyahut silahlı müdahale ve bunlara benzer yapılan her türlü müdahale uluslararası hukukun ihlalini oluşturur şeklinde belirtilmektedir. Ulusal toplulukların birbirinden çok farklı olduğunu, bu farklılıkların korunmaya değer olduğunu belirtmekle birlikte uluslararası düzene sadece Westphalia ilkelerine kesin bir bağlılıkla ulaşılabileceğini ifade etmektedir.

1.1.4. Westphalia Sonrası Düzen

Westphalia sonrasındaki dünya anlayışı (II. Dünya Savaşı'ndan itibaren değişmeye başlayan anlayış), uzun zaman boyunca var olan düzen içerisinde yerini devam ettirmiş, özellikle Soğuk Savaş ardından gündemde olmuştur. Bu görüşün yankılarını bütün dünyaya hitaben hazırlanan ve Westphalia kurallarını da içeren Birleşmiş Milletler Şartı'nın girişinde görebilmek mümkündür. Başlangıçta üye devletler, temel insan haklarına inançlarını ifade etmiş, insanın değer ve onurunu koruyacaklarına dair söz vermişlerdir.

Soğuk Savaş'ın ardından Westphalia sonrası anlayışının önde gelen savunucuları eski İngiltere Başbakanı Tony Blair ve Birleşmiş Milletler Yerinden Edilmiş Kişiler Özel Temsilcisi ve sonra Soykırım Önleme Özel Temsilcisi olan Francis Deng'i de savunucuları arasına dâhil etmişlerdir.

Tablo 1: Westphalia ve Post-Westphalia Karşılaştırması

	Westphalian	Post- Westphalian
Egemen ve Sroumluluk	Diğer devletlerle ilişkiler sınırlı	Vatandaşlar ön planda ve diğer devletler ile ilişkiler mevcut
Karışmama	Egemenlerin mutlak hakkı	Vatandaşlara karşı sorumlulukların yerine getirilmesine bağlı
Devletlerarası Barış Operasyonları	En sık görülen. Devletlerarasındaki uyuşmazlıkların barışçıl çözümünü kolaylaştırmak için karşılıklı anlaşmaya dayalı eylemler.	Daha az görülen. Genellikle devletlerarasındaki anlaşmazlıkların barışçıl çözümünü kolaylaştırmak için tasarlanmış eylemler.
Ülke içerisinde Barış Operasyonları	Daha az görülen. Taleplerin sadece ev sahibi devletin istekleri doğrultusunda ayarlanması.	Sık görülen. Liberal ve Demokratik yönetim şeklini yaygın biçimde ekonomiye uyarlamaya bazen empoze edilmesinin kolaylaştırılma eylemleri.
Savunucular	Çin, Hindistan, Küba	Batı Avrupa, BM Genel Sekreteryası

Kaynak: Bellamy, Alex J., William Paul D. ve Griffin, Stuart (2010). *Understanding Peacekeeping*, 2nd Edition, Polity Press.

Westphalia Antlaşması imzalanmadan öncesi ve sonrası karşılaştırıldığında, Westphalia düzeninde devletlerarası ilişkilerin Westphalia sonrasına göre daha limitli olduğu görülmektedir. 1999 yılında NATO'nun Kosova'ya müdahalesi sırasında Tony Blair Amerikan desteğini de almak için Amerika Birleşik Devletleri'ne seyahat etmiş, Şikago'da yaptığı konuşmada uluslararası toplumun yeni Westphalia sonrası doktrinini oluşturmuştur. Blair egemenliğin tekrar kavramsallaştırılması gerektiğini çünkü küreselleşmenin getirdiği değişiklikler sebebi ile geleneksel Westphalia anlayışının artık içinde bulunduğumuz zamana ait olmadığını ifade etmiştir. Blair'e göre küresel karşılıklı bağımlılık uluslararası toplum üzerinde bir sorumluluk

oluşturmuştur. Bu sorumluluğa istinaden insanlar her nerede olursa olsun korkunç bir fiile maruz kaldıklarında uluslararası toplum bu durumu ele alabilme gücüne sahip olabilmelidir.

Klasik egemenlik anlayışı, sadece iç egemenlik bakımından değil dış egemenlik bakımından da ciddi bir değişime uğramıştır. Devletler her zaman birbirinden bağımsız bir şekilde var olamamış; ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel vb. çeşitli nedenler ile karşılıklı ilişkiler geliştirilmiş ve ittifaklar yapılmıştır. Bu durumda devletlerarası ilişkileri düzenleyen bazı kurallar ortaya çıkmış ve uluslararası hukukta devletlerin dış egemenliğini sınırlayan bir mekanizma, kurallar bütünü olarak meydana gelmiştir. Nitekim günümüzde devletler, siyasi, ekonomik, kültürel, askeri nedenlerle NATO, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlara üye olmuşlardır. Bu kurum ve kuruluşların aldığı kararlara uyacağı taahhüdünü veren devletler, Birleşmiş Milletler Şartı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İşkenceyi Önleme Sözleşmesi gibi belgeleri de imzalayarak sözleşmelerde belirtilen hükümlere uyma yükümlülüğüne girmişlerdir. Bir diğer ifade ile bu tür uluslararası antlaşmaların imzalanması ve üye olunması, devletlerin kendi rızaları ile egemenliklerini sınırlandırmaları, mutlak ve bölünmezliklerini ortadan kaldırdıkları anlamına da gelmektedir. Westphalia Barışı ile oluşan sistemde bağımsız güç olan egemen devletlerarasında çıkan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, Westphalia egemenliğinin tekrar sorgulanmasına yol açmıştır.

Bu savaşlar neticesinde dünyada barışının ve güvenliğinin sağlanması ve korunmasına ilişkin bir takım kuralların oluşturulması ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaçlar neticesinde de örneğin, Birleşmiş Milletler Şartı oluşturulmuş fakat oluşturulan şarta üye devletler tüm kurallara uyma taahhüdü verdiği için barış ve güvenliğin sağlanması amaçlı yapılan adımlar, devletlerin egemenliğini kısıtlayan adımlar olmuştur. Böylece Westphalia egemenliğinin öngördüğü eşit ve egemen devletler kavramı da günümüzde büyük bir sorun olup böyle bir düzende eşit ve egemen devletlerin nasıl bir arada var olabilecekleri de belirsizdir (Uygun, 2003: 6).

1.1.5. Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devlet Egemenliği İlişkisi

Uluslararası platformda devletler kendi iç işlerine karışılmasını uzunca bir süre istememiş ve bunu ulusal tehdit olarak görmüşse de 20.yy'da ekonomik, siyasal, askeri, teknolojik işbirliklerinde bulunmaya başlamalarıyla uluslararası örgütlenmeler meydana gelmiştir. Bu uluslararası örgütlenmeler ve işbirlikleri neticesinde uluslararası yargı sistemleri oluşmuş, bu durum, ulusal yargıları etkileyerek ulusal egemenlik kavramına da yeni bir boyut kazandırmıştır. Bir başka deyişle, devletlerin yapmış olduğu çeşitli işbirliklerinden doğan yükümlülükleri ile devlet egemenlikleri de bir bakıma sınırlanmış olmaktadır. Çünkü devletlerin kendi rızaları ile yaptıkları ve uluslararası nitelik kazanan antlaşmalar ile artık devletler birbirlerine karşı sorumlu ve bağımlı hale gelmiş, bu da salt devlet egemenliklerinin antlaşma öncesi gibi davranmalarına engel teşkil etmiştir. Milletler Cemiyeti'nin barışı sağlamada yetersiz kalması ve yaşanan iki dünya savaşı neticesinde devletler tek devlet olarak değil yukarıda bahsi geçen işbirlikleri ile kolektif bir biçimde güvenliklerini sağlamaya çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra hukuk devleti anlayışının da ortaya çıkması ile temel hak ve özgürlüklerin anayasalarla güvence altına alınması ve bunların korunmasının devletin yükümlülüğü olarak kabul edilmesi, devlet egemenliğinin sınırlandırılması açısından önemli bir adım olmuştur.

İkinci Dünya Savaşının tüm devletlere olan zararı nedeniyle uluslararası barış kavramını gündeme getirmiş, devletlerin kolektif olarak çalışması, mutabık kalması ve belli ölçüde egemenliklerinden ödün vermeleri gereken bir yapı Birleşmiş Milletler'in kurulum sürecini başlatmıştır. San Francisco Konferansı 26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Şartı'nın tüm katılımcı devletler tarafından imzalanması ile birlikte sona ermiştir. 24 Ekim 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Şartı'nın yürürlüğe girmesi ile artık devletler uluslararası barış için kolektif bir şekilde çalışacak uluslararası yeni bir düzende egemenliklerini yaşayacaklardır (Hasgüler, Uludağ, 2007: 101). Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2/1 maddesi BM'nin tüm üye devletlere egemen eşitliği ilkesi üzerinde duracağını taahhüt etmiş ve 2/4'te ise tüm üye devletlerden uluslararası ilişkilerinde hiçbir devlet; birbirinin toprak bütünlüğüne, siyasal bağımsızlığına karışmayacağı ve hiçbir şekilde kuvvet kullanma

tehdidi veya kuvvet kullanımına başvurmayacakları taahhüdünü almıştır (Birleşmiş Milletler Şartı, 1945).

18.yüzyılda Avrupa’da Bodin’in belirttiği tek, sınırsız, devredilemeyen ve mutlak egemenlik kavramı, ülke dışında kendilerinden üstün herhangi bir otoriteyi kabul etmediklerini belirtir. Rousseau ise egemenliğin şartsız bir biçimde halka ait olduğunu savunmuş, böylece Bodin’den farklı olarak egemenlik kavramı kraldan ulusa geçmiştir. Westphalia Antlaşması ise ülkesel sınırların çizildiği egemen devlet sistemini ortaya çıkarmış, egemenlik anlayışında ulus-devlet kavramının önemi yüceltmeye başlanmış ve iç işlerine karışmama ilkesi benimsenmiştir. Egemenlik kavramı; bir devletin egemenliğini başka bir devletten alamayacağı gibi egemenliği kullanırken de herhangi bir otoriteye bağlı kalmamasıdır. Böylece bu kavrama göre devlet kendi yetkilerini ve hukuk kurallarını serbestçe kendi düzenler. Bu noktada belirtmek gerekir ki devletlerin uluslararası sorumluluklara rıza göstermesi, oluşturulan bölgesel nitelikteki uluslararası örgütler Westphalia Antlaşması ile ortaya çıkan egemenlik kavramının değişikliğe uğradığının bir kanıtı olarak gösterilebilir (Sorensen, 1999).

1.2. KUVVET KULLANMA

1.2.1. Haklı Savaş

Savaşın meşrulaştırılması, saldıran devlet tarafından bir gerekçeye bağlanması, devletlerin mutlak egemen sayıldıkları 16.yüzyıla kadar dayanmaktadır (Orallı, 2014: 103). Haklı savaş kavramının iki boyutu bulunmaktadır. Bunlar: savaş öncesi hukuk “jus ad bellum” ve savaş durumunda hukuk “jus in bello” ilkeleri ile açıklanmaktadır. Basitçe savaş öncesi hukuk olarak adlandırılan “jus ad bellum” ilkesi, bir savaşın haklı olup olmadığını belirlemeye yönelik oluşturulmuş bir ilke olup savaşın haklılığının anlaşılmasını sağlayan ölçütler ortaya koymuştur. Haklı neden hukuka uygunluk, savaşa başlamanın meşruluğunun düzenlenmesi, iyi niyet, oranlılık, hukuka uygun otorite, amacın barışa ulaşmak olması jus ad bellum ilkesinin ölçütleri arasında sayılmaktadır (Ereker, 2004: 1-36).

Haklı neden, bu ilkenin en önemli şartını oluşturmakta bu şartın oldukça esneyebildiği de söylenebilmektedir. Dolayısı ile savaşın saldırı niyetiyle yapılması durumunda haklı sayılmaması ancak nedenin savunma olabilmesi durumu, haklı savaş teorisyenlerinin savundukları bir noktadır. Fakat bu noktada, hangi eylemin devletin haklı olarak kendini savunması veya hangi eylemin haklı olarak gerçekleştirdiği konusu ise çokda netlik kazanmamıştır. Oranlılık şartı, jus in bello ilkesine ait olmakla birlikte, jus ad bellum ilkesinde amacın dışında zarar vermemesi ile ilgilidir. Bu durumda haklı savaşın, haklı bir nedeni aranırken hedefinde diğer ilkelere uygun şekilde olması beklenmektedir.

Öte yandan “jus in bello”, bir diğer adı ile savaş esnasında uygulanması gereken kurallarda ise sivil dokunulmazlığı ve oranlılık önem taşımaktadır. Bu bağlamda savaşta kimlerin hedef olduğunu bilmek önemlidir. Haklı savaş kavramına göre ordusuna bilinçli olarak katılmış kişiler hedef sayılabilirken masum, savaşmayan kimselere zarar verilmemesi gerektiği ayrımının farkındalığı içinde davranıldığı sürece haklı sayılacakları belirtilmiştir. Bu da haklı savaş kavramında sivillerin öldürülmesinin yasaklandığını göstermektedir. Her ne kadar sivillerin öldürülmesi yasaklansa da savaş esnasında bazı sivillerin ölmesinin kaçınılmaz olduğu da kabul edilmiştir. Bu durum “çift etki” (double effect) olarak nitelendirilmektedir (Ereker, 2004: 1-36).

Bir diğer önemli kıstas olan oranlılık ölçütü, Jus in bello ilkesindeki oranlılık ilkesinden farklı olarak haklı bir savaşta şiddetin hangi ölçü ve şekilde olması gerektiğini ve bunların etik ilkelere uygunluğunu belirlemeye çalışır. Jus in bello ise savaş durumunda şiddetin ve yıkıcılığın minimize edilebilmesi için bir ölçüttür. Günümüzde halen orantılılık ilkesi, savaş tehditleri ve durumları söz konusudur. Fakat devlet egemenlikleri 21. yüzyılda daha fazla sınırlandırıldığından dolayı kuvvet kullanma, savaşa başvurma imkânları da gerek Birleşmiş Milletler Antlaşması gerekse bir takım kavramları sınırlandıran sözleşmeler neticesinde daha kısıtlandırılmıştır.

Uluslararası Hukukun kurucularından sayılan Hugo Grotius, “De Jure Belli Ac Paris” (Savaş ve Barış Hukuku) adlı kitabında haklı savaş kavramına önemli katkılarda bulunmuştur. Grotius’un kitabında savaşın doğal olduğunu, insanlar

doğası gereği kendilerini savunma amacı ile savaşabileceklerini belirtmektedir. Grotius'a göre savaşın haklı nedeni, saldırılan tarafın daha önce bir haksızlık yapmış olmasından kaynaklanabildiğini ifade etmiştir. Ayrıca Grotius, haklı savaşın nedenlerini bizim olanı savunma ve bize borcu olandan borcu elde etmeye çalışma durumlarını da eklemiştir (Grotius, 2011: 51).

1.2.2. Kuvvet Kullanımının Sınırlandırılması

Gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi yapısı dışında ülkeler tarafından insancıl müdahale anlamında desteklenen veya kabul edilmiş herhangi bir norm bulunmamaktadır. Egemenlik kavramı 1648 yılında imzalanan Westphalia Antlaşmasına dayanır. Bu antlaşmada ülkelerin bağımsızlığı, toprakları, karşılıklı tanınmaları ve kontrol adına ilkeler belirlenmiş, bağımsız ve egemen devletler için hazırlanmış bir sistemdir (Trobbiani, 31 Ocak 2014). Held'e göre bölgesel egemenliğin, egemen devletlerin resmi eşitlikleri, başka devletlerin iç işlerine karışmama politikaları ve uluslararası yükümlülüklerde devletlerin rıza gösterme durumlarıdır ve daha ziyade 18 ve 19.yüzyılların yapısı olup uluslararası toplumun temel ilkelerini oluşturmuştur.

19.yüzyıla kadar devletler kendi egemenliklerinden aldıkları güç ve yetki ile başka bir devlete saldırmada kendilerince gerekçeler oluşturmuş ve bunu "haklı savaş" olarak nitelendirmişlerdir (Held, 2003: 162-163). Birinci Dünya Savaşına kadar kuvvet kullanma ve müdahale, uluslararası ilişkilerde devletler tarafından bir hak olarak görülmüştür. Savaş halinin azaltılması ve gerekli önlemlerin alınması hususunda 1899 Birinci Lahey Konferansı önemli bir aşama olarak görülmektedir (Scott, 1920). II Sayılı Lahey Sözleşmesi (Savaş Hukukuna İlişkin 29 Temmuz 1899 tarihli Kara Savaşlarına değinen) III Sayılı Lahey Sözleşmesi 1864 Cenevre Sözleşmesinin Deniz Savaşlarına da uygulanmasına değinen) bu konferans sayesinde hayata geçmiştir (Acer, Kaya, 2010: 247).

20.yüzyıla gelindiğinde silahlı çatışmalar hukukuna dair daha geniş sözleşmeler hazırlanmaya başlanmıştır. 6 Temmuz 1906 yılında Cenevre'de "Savaş Alanında Yaralıların ve Hastaların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi"

imzalanmış, 1907 yılında ise ABD Başkanı Roosevelt'in çağrısı ile tekrar La Hey'de uluslararası bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansta uluslararası hukuku etkileyecek birçok karar alınmıştır. Çatışmanın başlaması, ticaret gemilerinin durumu, denizaltı mayınları, kara savaşı kuralları, kara ve deniz savaşında tarafsızların durumu gibi konular hakkında önemli kararlar alınmıştır. Bu konferans ile alınan kararlar, aynı zamanda konferansta belirlenmemiş hususlar içinde devletlerin birbirine saygı çerçevesinde davranmalarını sağlamış, insani hukuk kurallarına ve prensiplere saygı gösterecekleri sorumluluğunu kabul etmişlerdir (Acer, Kaya, 2010 a). Maalesef kabullenilen bu sorumluluk çok uzun sürmemiş ve Birinci Dünya Savaşı patlak vermiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında işlenen suçlar insanlık dramı yaratmış, bu yıkıcı sonuç birçok devleti derinden etkilemiştir. Bu nedenle savaşa ve savaş hukukuna dair yapılan çalışmalarda devam ettirilmiştir.

17 Haziran 1925 tarihinde zehirli gazların ve bakteriyolojik silahların ilk defa kullanımını yasaklayan "Cenevre Boğucu, Zehirleyici ve Benzeri Gazların ve Bakteriyolojik Araçların Kullanılması Protokolü" ve ardından 27 Haziran 1929 tarihinde "Cenevre Savaş Alanında Yaralı ve Hastaların Durumunun İyileştirilmesine İlişkin Sözleşme" ile "Savaş Tutsaklarına Muameleye İlişkin Sözleşme" imzalanmıştır. Tüm bu girişimlerde yetersiz kalmış ve insanlığın şahit olduğu en acılı İkinci Dünya Savaşı meydana gelmiştir. Bu savaş sırasında büyük çapta savaş suçları işlenmiş ve ağır insan hakları ihlalleri gerçekleşmiştir. Bu ağır savaşın ardından savaş suçlarını yargılamak için Nuremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi kurulmuş ve buna bağlı bir statü oluşturulmuştur. Uzak Doğu için Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi diğer adıyla Tokyo Mahkemesi kurulmuştur. Tokyo Mahkemesi'nin kuruluşu da Nuremberg Statüsüne çok benzemektedir. Tüm kurulan bu mahkemelerin ardından 1948 yılında "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi" imzalanmıştır. Ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubun kısmen veya tamamen ortadan kaldırılması amacıyla işlenen fiiller soykırımı oluşturmaktadır (Aydın, 2006: 5-6).

Her ne kadar jus cogens kuralı gereği egemen devletler olarak, kendi vatandaşlarına soykırım yapmaları yasak olsa da egemenlik kavramı zaman içerisinde değişerek sınırlanmıştır. Yapılmış olan her bir sözleşme, 1899 Birinci

Lahey Konferansı, 1907 İkinci Lahey Konferansı, Soykırım Sözleşmesi, Cenevre Boğucu, Zehirleyici ve Benzeri Gazların ve Bakteriyolojik Araçların Kullanılması Protokolü, Cenevre Savaş Alanında Yaralı ve Hastaların Durumunun İyileştirilmesine İlişkin Sözleşme” ile “Savaş Tutsaklarına Muameleye İlişkin Sözleşme ve bu Sözleşmeler de alınan kararlar aslında günden güne kabul gören egemenliğin ilk niteliklerini açıkça sınırlandırmakta ve yeni bir platformun oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bununla beraber görülmektedir ki 21.yüzyıla gelindiğinde artık haklı savaş diye bir kavram kalmamış, egemen devletlerin saldırıları veya ihtimalleri sürekli gerekçelere bağlanarak sınırlandırılmış veya tamamen yasaklanarak ortadan kaldırılmıştır.

Egemenliğin geleneksel olarak iki anlamı bulunmaktadır. İçsel olarak üstün otoritenin ülke üzerindeki yetkisi ve dışsal olarak da devletin egemen olması ve diğer başka bir ülke tarafından müdahale edilebilmesinin söz konusu olmamasıdır (Philpott, 1997: 20). Bu durum 1945 tarihinde imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşmasının madde 2’ye 4’te belirtilmiştir.

“2.4. Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler’in amaçları ilebağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar (Birleşmiş Milletler Şartı, 1945)”.

Bununla beraber, antlaşmanın 2’ye 7. bendi iç işlerine karışılmaması konusunu açıkça belirtmektedir:

“2.7. İşbu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler’e herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi üyeleri de bu türden konuları işbu antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz ancak bu ilke, VII. bölüm de öngörülmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez (Birleşmiş Milletler Şartı, 1945)”.

Görüleceği gibi iki dünya savaşı geçiren uluslararası toplum için Birleşmiş Milletler Antlaşması’nda da gerekli görüşmeler yapılmış ve maddeler düzeni sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Fakat son zamanlarda egemenliğin mutlak karakteri de değişime uğramaya başlamıştır. Bu yenilikçi görüş, özellikle iki dünya

savaşından sonra uluslararası toplumu insan hakları hususunda daha duyarlı ve dikkatli olmaya itmiş, bireysel güvenlik konuları gündeme gelmeye başlamıştır.

Uzun yıllar boyunca silahlı çatışmalar esnasında uyulması gereken kuralları belirleyen “jus in bello” uzun süre gündemde kalmış, “jus ad bellum” diğer manası ile kuvvete başvurulmasını düzenleyen kurallar olup pek kullanılmamıştır. Milletler Cemiyeti (MC) Misakı ve ardından 1928 Briand-Kellogg Paktı bu anlamda atılan ilk adımlar olmuştur (Keskin, 2002: 149). 1945 Birleşmiş Milletler Antlaşması ise kuvvete başvurma ve kuvvet kullanımı hususunda yapılan en kapsamlı düzenleme olmuştur (Keskin, 2002: 149). Yaşanan iki büyük dünya savaşı ardından uluslararası toplum daha bilinçlenmiş, savaş ve savaş terimlerini kullanırken daha dikkatli olmaya çalışmışlardır. Birleşmiş Milletler de bu duruma uyumuş, BM Antlaşması madde 2/4’te kuvvet kullanma, madde 39’da barışa yönelik tehdit ve saldırı terimlerini tercihen kullanmıştır. Böylece kapsam aslında genişletilmiş ve savaş durumu olmadan da kuvvet kullanma kuralları tartışılmış ve antlaşmaya eklenmiştir.

Bunun yanı sıra BM Antlaşması ile oluşturulan fikirler çerçevesinde bölgesel ve NATO gibi uluslararası örgütler de kuvvet kullanabilmektedir. Bu örgütlerin hangi durumlarda ve nasıl kuvvet kullanacakları, aynı örgütlerin kurucu antlaşmalarında belirlenmektedir. Böylece Birleşmiş Milletler de, bir uluslararası örgüt olarak gerekli gördüğünde yaptırım yolu olarak kuvvete başvurabilmektedir (Keskin, 2002: 150). Kuvvet kullanmaya yönelik temel düzenleme BM Antlaşması 2/4 ‘te yapılmıştır. Bu maddeye göre;

“2.4. Tüm üyeler; uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler’in amaçları ilebağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar (Birleşmiş Milletler Şartı, 1945)”.

Kuvvet kullanımı kavramında 15.yüzyıla kadar haklı bir sebepten dolayı her hangi bir devletin kuvvete başvurabileceği düşünülmüştür. 17.yüzyılda ise bu durum devletin gerek gördüğü durumlarda kuvvete başvurabileceği şeklini almıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde kuvvet kullanımına bazı kısıtlamalar getirilmiş, 20.yüzyılda da devletlere tek taraflı kuvvet kullanımı yasaklanmıştır. Zaman içerisinde kuvvet

kullanımının sınırlandırılmasına bakarsak Milletler Cemiyeti Misakı devletlerin savaşa girmelerini tam olarak yasaklamamıştı. Fakat bu konuda getirdiği düzenleme devletlerin öncelikle barışçıl yollarla sorunu çözmeleri ve çözüm alınamaması halinde savaşa başvurmaları yönündeydi. MC Misakı madde 10, MC Misakına üye olan tüm devletlerin, ülke bütünlüklerini ve siyasi bağımsızlıklarını, oluşabilecek herhangi bir dış saldırıya karşı korumayı kabul ettiklerini ifade eden bir maddedir. Olası bir dış saldırı durumunda ise Konsey'in yükümlülüğün yerine getirilmesi konusunda, gerekli araçlar için de tavsiyede bulunabileceği kabul edilmiştir. Madde 11 savaş konusunu dile getirmekte ve böyle bir durumun MC üyelerini bir bütün olarak ilgilendirdiğini, uluslararası barışın korunması için gerekli önlemlerin alınması hususunda anlaşmıştır. Savaş ortamının önlenmesi açısından MC Antlaşması madde 12/1, 13/1 ve 15/1'de iki devlet arasında bir anlaşmazlık çıktığı takdirde öncelikle barışçıl çözüm yollarına gidilmesi gerektiği açıkça ifade edilmiştir. Bu barışçıl yol için MC Misakı iki seçenekte toplamıştır. Böylece;

“12.1. Cemiyet'in bütün üyeleri, aralarında ilişkilerin kesilmesine varabilecek nitelikte bir anlaşmazlık çıkarsa bu anlaşmazlığı ya hakemliğe ya da Konseyi'n incelemesine sunmayı kabul etmektedirler. Cemiyet Üyeleri, hakemlerin kararından ya da Konseyi'n raporundan sonra üç aylık bir süre geçinceye kadar hiçbir durumda savaşa başvurmamayı da kabul ederler (Milletler Cemiyeti, 1919)”.

“12.2. Bu maddede öngörülen bütün durumlarda, hakemlerin kararının akla yatkın bir süre içinde verilmesi ve Konsey raporunun, Konseye sunulduğu günden başlayarak, altı ay içinde hazırlanmış bulunması gerekir (Milletler Cemiyeti, 1919)”.

MC Misakı maddelerinden anlaşılacağı üzere, savaşın önlenmesi ve devletlerarasındaki anlaşmazlığın giderilip barışçıl çözümler bulunması adına şartlar koşmakta olup çözümsüzlük durumunda da başvuracakları alternatifler sunulmaktadır. Bununla beraber madde 15/7'ye göre alternatif yollara, yani hakemliğe veya konseye başvurup da bir çözüme ulaşamayan devletler, gerekli gördükleri önlemleri alabilmektedirler. Öte yandan üyeler hakemlerin veya Konseyi'n raporundan sonra üç aylık bir süre için hiçbir şekilde savaşa başvurmamayı da kabul ederler. Bu dönem de ortamın yumuşatılması için

öngörölmüş bir süreç olarak değerlendirilebilir. Birleşmiş Milletler Antlaşması imzalanana kadar geçen sürede kuvvet kullanma hususunda tarihsel önem taşıyan bir başka belge daha vardır.

Diğer adıyla Pact of Paris olarak da bilinen (Fransa Dışişleri Bakanı Briand ve yine aynı dönemde Amerika Birleşik Devletleri Bakanı Kellogg'un destekleriyle) Briand-Kellogg Paktı; savaş durumunun ayıplanması, savaşın uluslararası politika olarak kullanılmasını engellemek ve devletlerarası anlaşmazlıkların barışçıl yollar aranması amacı ile kurulmuştur. Bu Pact, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çekoslavakya arasında 1928 yılında imzalanmıştır. Bir süre sonra Türkiye de dâhil olmak üzere birçok bağımsız devlet Pakt'a üye olmuşlardır (Keskin, 2002). Briand-Kellogg Paktı halen yürürlükte olan bir antlaşma olup kuvvet kullanmayı yasaklayan ikinci en önemli belgedir. 1928 yılında imzalanan Briand-Kellogg Paktı, Milletler Cemiyeti Misakı gibi sadece savaşı konu almaktadır. Savaşın net olarak bir tanımı yapılmamasına rağmen Briand-Kellogg Paktında Milletler Cemiyeti Misakından bir adım öteye gidilerek savaş kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Buna göre,

“Taraf devletler bir diğeriyle olan ulusal politikalarında uluslararası anlaşmazlıkları çözmek için savaşa başvurmayı veya savaştan vazgeçmeyi bir araç olarak kullanmayı kınadıklarını kendi insanları adına resmi olarak beyan etmişlerdir (Briand-Kellogg Paktı, 1928)”.

“Taraf devletler aralarında meydana gelen doğal veya baştan beri olan tüm anlaşmazlıkların çözümünde barışturıcı araçlar hariç hiçbir zaman aranmaması konusunda anlaşmışlardır (Briand-Kellogg Paktı, 1928)”.

Paktın belirtilen maddelerine göre üye devletler, çatışmanın/ anlaşmazlığın çözümü olarak savaşa değil barışçıl çözüm yollarına başvurmayı kabul ettiklerini, savaşı ise ulusal politikalarının araçları olarak kullanmayacaklarını göstermektedir. Bunun yanı sıra Paktın ikinci maddesi de her ne olursa olsun, anlaşmazlıkların savaş dışı yollarla ve barışçıl anlamda çözüleceğini belirtmektedir. Briand-Kellogg Paktı'nın, MC Misakının gelişmiş hali olduğunu söylemek mümkündür. Bu Pakt, MC Misakından farklı olarak savaşı yasaklamış, savaşı tanımlamamış ve savaşa varmayan kuvvet kullanımı durumlarından bahsedilmemiştir. Bunun yanı sıra Briand-Kellogg Paktında uzlaşmayı kabul etmeyen devlete karşı ne tür yaptırımlar

uygulanacağı da belirtilmemektedir. Bu durum, Briand-Kellogg Paktı'nın bir eksikliği olarak değerlendirilebilir. Bugün Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın madde 2,bend 4'te yer alan kuvvet kullanımının yasaklanması hususuna, kuvvet kullanma tehdidi de eklenmiştir. Fakat BM Antlaşması 2/4, MC Misakı ve Briand-Kellogg Paktındaki kuvvet kullanımı kavramlarından daha geniş içeriğe sahip olmasına rağmen bu antlaşmada da ne tür bir kuvvet kullanımının yasaklandığı net bir biçimde yazılmamıştır.

Eylemlerin kuvvet kullanıma girip girmemesi konusundaki belirlemeleri ise Güvenlik Konseyi yapmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun saldırıyı tanımladığı 1974 tarihli 3314 sayılı kararındaki eylemler, kuvvet kullanma kavramını betimlemesine rağmen kararda kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinden bahsedilmemektedir (United Nations General Assembly Resolution 3314, 14 Aralık 1974). Bu kararın 3. Maddesinde dolaylı bazı eylemler de saldırı tanımına dâhil edilmiştir. Kararın (f) paragrafında herhangi bir devletin, ülkesini başka bir devlete kullandırması ve (g) paragrafında herhangi bir devletin ülkesinde başka devlete silahlı güç kullanmasına izin vermesi, düzensiz grupların gönderilmesi durumu da eklenmiştir.

1815'te devletlerin bir araya gelmesiyle oluşturulan toplantılar, Avrupa Uyum Yasası, barışın tesisi hususunda atılan ilk adım olmuştur (Keskin, 1998: 16). Ardından 1899 ve 1907 tarihlerinde yapılan Lahey Konferansları ise barış zamanında yapılmış olan ve evrensel nitelikli ilk barışın ve güvenliğin korunması konusunda düzenlenen konferanslar olmuştur. Bu özellikleri ile büyük önem taşımaktadırlar. Evrensel kuruluşların kurulması ve gelişmesi Milletler Cemiyeti (MC) örgütünün kurulmasında büyük rol oynamış, böylece barışın ve güvenliğin sağlanması için ilk daimi çalışması olan bir örgüt kurulmuştur (Keskin, 1998: 16).

Birleşmiş Milletler'in kurulmasına kadar kuvvet kullanma devletler için tam olarak yasaklanmamış, doğal bir haktan ibaretken silahlı güç kullanımı bir takım kurallara bağlanmıştı. Böylece, savaş durumunda uyulması gereken hukuku ve kurallar bütünü belirleyen jus in bello; 1648 Westphalia Antlaşması'ndan, 1899-1907 Lahey Konferanslarına kadar en parlak dönemini yaşamış, çatışmalar daha insancıl bir hale gelmiştir. Bu sayede jus ad bellum biraz daha zayıf kalmıştır. 1920

yılında Milletler Cemiyeti Misakı ve 1928 yılında düzenlenen Briand- Kellogg Paktı, kuvvet kullanma ve barışın sağlanması yönünde ilk adımları atmış, 1945 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşması ise bu konuda düzenlenen en son ve kapsamlı belge olmuştur (Keskin, 1998: 17).

BM'den önce düzenlenen Milletler Cemiyeti Misakı ve Briand-Kellogg Paktı'nda savaş terimi kullanılmış ve savaşa varmayan kuvvet kullanma hususunda devletler, yaşadıkları çatışmaları savaş olarak nitelendirerek yetkilerini değişik şekillerde kullanmaya çalışmışlardır. Bu nedenle yapılan bu en kapsamlı düzenlemede, özellikle savaş teriminin kullanılmamasına özen gösterilmiş, onun yerine kuvvet kullanma terimi tercih edilmiştir. Toplamda 111 madde olarak düzenlenen bu Antlaşma'da savaş kelimesi bir defa giriş kısmında kullanılmıştır (Keskin, 1998: 23).

1.2.3. Bir İstisna Olarak Meşru Müdafaa

Briand-Kellogg Paktı'nda bir istisna ise meşru müdafadır (self-defence). Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın imzalanmasının üzerinden 69 yıl geçmesine rağmen meşru müdafaa kavramındaki tartışmalarda halen devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Antlaşması da Meşru Müdafaa konusunu ele almış ve antlaşmanın yedinci bölümü olan “Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler” kısmında 51.maddeye dâhil etmiştir.

“Madde 51- Bu antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez (Birleşmiş Milletler Şartı, 1945)”.

Bir durumun meşru müdafaa olarak nitelendirilebilmesi için bir devletin başka bir devlet tarafından silahlı saldırıya maruz kalması gerekmektedir. Şayet silahlı bir saldırı söz konusu değil ise bu haktan istifade etme talebi de mümkün

olmamaktadır. Müdafaa hakkı, devletler tarafından doğal hak olarak görülmektedir. Meşru Müdafaa çerçevesinde kullanılan kuvvet, bireysel yapılan bir meşru müdafaa gibi toplu, birlikte yapılan meşru savunma için de geçerlidir. Orantılılık, meşru müdafaa'nın en tartışılan noktasıdır. Çünkü yapılan saldırı ile verilen karşılıklı orantılılık zorunludur. Bunun dışında belirtmek gerekir ki devletler sadece Birleşmiş Milletler'den dolayı değil Birleşmiş Milletler Şartı olmadan da meşru müdafaa hakkına sahiptir. Günümüzde devletlerin, Meşru Müdafaa kavramını, Birleşmiş Milletler Şartı altında kuvvet kullanımını daha meşru bir biçimde yorumladıklarını görmek mümkündür. Bir diğer önemli husus ise devletlerin meşru müdafaa haklarının, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi müdahalesine kadar devam ettiği yolundadır. Bu hususta tartışmalar devam etmekle birlikte genel kanı olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) gerekli tedbirleri aldıktan sonra saldırıya uğramış olan devletin meşru müdafaa hakkı sona erdiği savunulmaktadır. Bu durumda saldırıya uğramış olan devlet, BMGK tedbir alması itibari ile meşru müdafaa hakkına sığınmamakta ve karşı saldırıya geçmemesi gerekmektedir (Çakmak, 2014).

1.2.4. Ortak Güvenlik Sistemi

Ortak Güvenlik Sistemi ile hareket edilebilmesi bazı koşullara bağlanmıştır. Özellikle Milletler Cemiyeti Misakı tekrar bir savaş oluşumunu engellemede başarısız olunca, Birleşmiş Milletler Antlaşması ile yaptırım uygulayabilecek bir mekanizmanın oluşturulması ve belirlenen bazı noktalarda kuvvet kullanımı uygun görülmüştür. Birleşmiş Milletler Antlaşması 51.madde gereği meşru müdafaa hakkının kullanılmasında, 53.madde gereği bölgesel örgüt ve bölgesel antlaşmalar bağlamında zorlama önlemi olarak kuvvet kullanılmasına izin verilmiştir. Bununla beraber Birleşmiş Milletler Antlaşması 7.bölümü; barışın tehdidi, bozulması ve saldırı eylemi durumunda alınacak önlemlerde belirtildiği üzere Güvenlik Konseyi kararı ile zorlama önlemi olarak ve ilgili devletin rızası, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararı çerçevesinde o ülkeye barış gücü tesis edilmesini belirlemektedir. Diğer yandan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 106.maddesinde yine BM Antlaşması 43.maddede düzenlenen, özel antlaşmalar yürürlüğe girene kadar 1943 yılında

imzalanan Dört Ulus Bildirgesi'ne taraf olan ülkeler ile Fransa'nın Birleşmiş Milletler adına uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için gereken her türlü eylemi uygulayabileceklerini ifade etmektedir.

Düzenin korunmasında azda olsa kuvvet kullanımının meşru olduğu kabul edilmekle beraber bu tür durumlarda müdahale edebilecek bir mekanizmanın var olmasının da gerekli olduğu düşünülmektedir (Arend, Beck, 1993: 39). Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda belirlendiği üzere zorlama önlemi uygulanabilmesi için gerekli şart ve zeminin oluşup oluşmadığına Güvenlik Konseyi karar verebilmektedir. Böylece Güvenlik Konseyi bu sistemde uluslararası barışı ve güvenliğin korunmasında birincil yetkili olarak merkezleştirilmiştir. Bu merkezileştirme ile Güvenlik Konseyi emrinde belli sayıda asker hazır bulundurulacak ve kuvvet kullanımı hususundaki son kararı ise Güvenlik Konseyi'ne vermiştir. Milletler Cemiyeti Misakında sadece savaşın önlenmesi konusunda bir uzlaşmaya varılmışken Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda bu durum biraz daha kapsamlılaştırılmış ve barışa yönelik tehdit, barışın bozulması ve saldırı gibi durumlarda zorlama önlemi alabilme yetkisi verilmiştir.

Anlaşılabacağı üzere Güvenlik Konseyi, yaptırım uygulanabilmesi için oluşturulmuş bir mekanizmadır. Böylece Güvenlik Konseyi'ni oluşturan üye devletler etkili bir karara varabilecek ve düzeni bozan, kuralları çiğneyen devletlere gerekli önlem kararlarını alabilecektir (Starke, 1984: 616). Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 6. bölümü olan Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollarla Çözülmesi, madde 38 de, Güvenlik Konseyi'nin uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü için tavsiyelerde bulunabilmektedir. Fakat 7. bölüm olan Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler hususunda Güvenlik Konseyi'ne gerektiğinde müdahale edilebilmesi için daha kapsamlı yetkiler verildiği açıkça görülmektedir. Madde 39'a göre ise Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin bozulması veya tehdidi halinde saldırı eylemi olup olmadığını saptadıktan sonra tavsiyelerde bulunabilir veya 41 ve 42. Maddeler gereği hangi önlemlerin alınacağını kararlaştırabilir.

“Madde 41- Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir

ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerir (Birleşmiş Milletler Şartı, 1945)”.

Madde 42’de ise

“Güvenlik Konseyi, 41.madde’de öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir (Birleşmiş Milletler Şartı, 1945)”.

Şeklinde belirtilmiştir. Saldırı veya barışın bozulması eylemleri Güvenlik Konseyi tarafından saptandıktan sonra uygulanması öngörülen bu kararları, Güvenlik Konseyi’nin isteği durumunda uygulamama seçeneği de mevcuttur. Yani Güvenlik Konseyi sadece barışçıl yöntemler için tavsiye yapmakla kalabilir veya zorlama önlemi kararı da verebilir. Alınan kararların ise tüm devletler tarafından uygulanması ve yürütülmesi de Ortak Güvenlik Sistemi’nin en önemli özelliklerinden birisidir. Tarihsel olarak, Güvenlik Konseyi barışın bozulduğunu 1950 Kore, 1990 Irak’ın Kuveyt’i işgali ve 1982 Falkland Adaları olaylarına saptamıştır (Keskin, 1998). Fakat açıkça saldırı olan eylemlerin bulunmasına rağmen Güvenlik Konseyi bu durumda saldırı eylem saptamasında bulunmamıştır. Yukarıda belirtilen her iki maddede görüleceği üzere Güvenlik Konseyi’ne oldukça güçlü yetkiler verilmiştir. Belirtilmelidir ki aslında verilen tüm bu yetkiler aslında yaptırım uygulanacak olan devletin egemenliğini her şekilde kısıtlamaktadır.

Ortak Güvenlik Sistemi’nin bir diğer önemli özelliği olarak Bölgesel Örgütler tarafından ya da bölgesel antlaşmalar bağlamında kuvvet kullanımı da yine Güvenlik Konseyi yetkisine verilmiştir. Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 8.bölümü de Bölgesel Antlaşmalar ile bu konuyu ele almaktadır. Madde 52 yapılan bölgesel antlaşmaların ve kuruluşların uluslararası barışı zedelediği sürece ve Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın amaç ve ilkelerine aykırı olmadığı müddetçe herhangi bir engel oluşmadığını ifade eder. Böylece bu antlaşmaları yapan üye devletler, bölgesel

uyuşmazlıkları Güvenlik Konseyi'ne sunmadan önce barışçıl yollarla önce kendileri çözmek durumundadırlar. Gerekli durumlarda Güvenlik Konseyi, kendi yetki ve emri altında uygulanan zorlayıcı önlemlerin uygulanması adına bölgesel antlaşmalardan veya kuruluşlardan faydalanabilmektedir. Bununla beraber antlaşma taraflarının ve kuruluşların Güvenlik Konseyi izni olmadan müdahalede bulunmaları ve zorlama eylemine girişmeleri yasaktır. Bu durum 53. Maddede çok açık bir şekilde belirtilmiştir. Böylece Ortak Güvenlik Sistemi bile olsa Güvenlik Konseyi herhangi bir eyleme izin vermediği sürece, taraflar veya kuruluşların hiçbir şekilde zorlama önlemi uygulayamayacakları açıktır.

Bunun yanı sıra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Birleşmiş Milletler Antlaşması madde 27'ye göre her oylamada karar alınabilmesi için on beş üyeden sadece dokuzunun olumlu onayı gerekirken usule uygun bulunmayan hususlarda bu dokuz olumlu oy içerisinde devamlı beş üyenin kesinlikle bulunması gerektiği şartı aranmaktadır. Daimi üyelerden bir tanesinin olumsuz oyu neticesinde Güvenlik Konseyi konuya ilişkin kararı alamamaktadır. Oylama sistemi ile ilgili bugün halen daha birçok tartışmalar devam etmekte fakat veto sorununun çözümüne dair girişimler yanıtız kalmaktadır. Yapılması planlanan değişiklikler için de Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin onayı gerekmektedir fakat Güvenlik Konseyi beş daimi üyesinin bu haklarından feragat etme gibi bir istek ve düşünceleri de bulunmamaktadır. İşte bugünün uluslararası hukukuna yön veren ve yürüten bu uluslararası organizasyon, devletler üzerinde neredeyse her türlü kararı alabilmekte ve yaptırım gücünü de istediği şekilde kullanabilmektedir. Böylece Birleşmiş Milletler Antlaşması ve ilgili bölümleri sayesinde Güvenlik Konseyi'nin uluslararası ilişkilerde ne denli etkili bir organ olduğu tartışmasız kabul edilmekte ve ilgili bölümlerde alınan kararlarda devletlerin egemenliklerinin de ne kadar kısıtlandığı ve bir düzine kurallara bağlandığı da bir kez daha görülmektedir.

1.2.5. İnsan Hakları Hukuku

İkisi de farklı teorik yapıya sahip olmasına rağmen Uluslararası İnsan Hakları Hukuku da Uluslararası İnsancıl Hukuk gibi her türlü koşulda bireylerin korunmasını

hedeflemektedir. İnsan hakları günümüzde oldukça önem kazanmış, hukuki ve siyasi boyutları olan bir konudur. Bu boyutlar çerçevesinde hem teorik hem de pratik sorunları da mevcuttur. İnsan hakları, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistemde gündeme oturmuş ve hayli tartışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı esnasında yaşanan ağır insan hakları ihlalleri sonucu, 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından İnsan Hakları Evrensel yayınlanmıştır Bildirisi (The Universal Declaration of Human Rights, 10 Aralık 1948). İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin temel amacı; insan haklarına saygı duyulmasını, korunmasını sağlamak ve insan hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesidir.

İkinci Dünya Savaşı esnasında yaşanan sosyal, ekonomik, siyasi zararlarınbirdaha tekrarlanmaması ve bireylerin hak ve özgürlüklerinin temin edilebildiği daha özgür, daha adil bir ortam için Avrupa devletleri ortak bir çalışmaya girmiş, bunun sonucu, 1948 yılında Avrupa Kongresi Lahey'de toplantıya çağırılmıştır. Avrupa Kongresi, İnsan Hakları Anayasasının hazırlanması ve bu anayasa gereği de kurallara uyulmasını sağlamak amacı ile olası yaptırımları uygulamakla görevli bir yüce divan kurulmasına karar vermiştir. Böylece oluşturulan Avrupa Hareketleri Milletlerarası Konseyi, 1949 yılında düzenlenen bir konferans ile hukuk komisyonuna, Avrupa Konseyi'ne sunulmak üzere İnsan Haklarını Koruma Sözleşme Tasarısı hazırlanması görevi verilmiştir. Bununla beraber, İnsan haklarının uluslararası düzende önemli bir yer edinmesi ise 1950 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin kabulüyle gerçekleşmiştir (The European Convention of Human Rights, 1950). Bu sözleşme, Avrupa Konseyi'nin insan hakları çalışmaları neticesinde oluşturduğu uluslararası bir sözleşmedir.

Avrupa Konseyi, insan haklarını koruma çalışmaları sonucu; Belçika, Hollanda, Fransa, Danimarka, İrlanda, İsveç, İtalya, İngiltere, Lüksemburg, Norveç gibi ülkelerin 5 Mayıs 1949 yılında bir araya gelerek Avrupa Konseyi Statüsünü imzalamaları sonucu kurulmuştur. Kabul edilen bu Konsey'in 3. maddesinde ise üye olan tüm devletler, hukukun üstünlüğünü ve kendi içindeki yargıda tüm bireylerin insan haklarından yararlanmalarına ilişkin hususları açıkça kabul etmektedirler (Sencer, 1986: 175). Bu sözleşme ile devletler, toprakları içerisinde yaşayan vatandaşlarına karşı daha fazla sorumlu ve sınırlı hale getirilmiştir. Çünkü İnsan

Hakları Evrensel Bildirisinden önce bu denli sınırlandırıcı bir uygulama getirilmemiş, devletler kendi vatandaşlarına dair her türlü kararı alma yetkisini ellerinde bulundurmuşlardır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile beraber devlet ve görevlilerinin, her bir bireyin hak ve özgürlüklerinin olduğunu kabullenmesi aynı zamanda devlet ve yetkililerinin, insan hakları ihlalinde bulunmalarını gerektiren dokunmama ve saygı yükümlülüğü getirilmiştir. Bununla birlikte devletlerin, insanları herhangi bir üçüncü tarafın müdahalesine karşı koruması ve koruma yükümlülüğü altında alınması gereken tüm pozitif tedbirlerin alınması öngörülmüştür.

İnsan hakları hukuku aslında devlet-birey ilişkisi üzerine kuruludur. Bir diğer deyiş ile insan haklarını ihlal edebilecek en önemli organ yine devletin kendisidir. Bunun yanı sıra, bireyler de kendi aralarında insan hakları ihlalleri yaratabilmektedirler (Poroy, 2006: 1011). Bu tür durumların engellenmesi adına, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, birtakım hak ve özgürlükleri oluşturmuştur. Sözleşme'nin birinci bölümünün 1.maddesinde, sözleşme gereği uygulanacak hak ve özgürlükleri sağlama hususunda sözleşmeye taraf olan tüm devletleri bağladığı ve bu hak ve özgürlükleri, kendi yargı yetkileri içerisinde uygulayacakları ifade edilmektedir. Madde 2'den 18'e kadar bireylerin hak ve özgürlükleri düzenlenmiştir. Örneğin: yaşam hakkı (madde 2), işkence ve kötü muamele yasağı (madde 3), zorla çalıştırma ve köleliğin yasaklanması (madde 4), birey güvenliği ve özgürlüğü (madde 5), kişilerin adil yargılanma hakkı (madde 6), suç ve cezaların kanuniliğinin belirlenmesi (madde 7), aile hayatına ve özel hayata saygı gösterilmesi (madde 8), din, vicdan ve düşünce özgürlüğü (madde 9), ifade özgürlüğü (madde 10) ve madde 14'te ayrımcılık yasağı getirilmiştir. Bu sözleşme genel bir çerçevede değerlendirildiğinde, devletin ve devlet içerisindeki otorite ve bireylerin birbirine karşı sorumluluklarının olduğu belirtilmekle birlikte devletin vatandaşlarına karşı olan keyfiyeti, karar ve yönetiminin de sınırlandığı açıkça söylenebilir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin sağlamış olduğu bu güvenlik sisteminden ziyade önem önceliği insan haklarının iç hukuklar tarafından korunması ve sağlanmasıdır. Uluslararası koruma ise ikincil nitelik taşımaktadır (Gölcüklü, Gözübüyük, 2005: 15). Böylece egemen bir devlet, bu tür bir sözleşmeye taraf olarak

kendi iç otoritesindeki yetkilerini de kısıtlamaktadır. Çünkü sözleşme, ulusal hukuku da etkileyerek taraf olan bir devletin iç hukukundaki kanunların, sözleşmeye aykırı olmaması, olduğu takdirde ise uygun hale getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu durumda, sözleşmenin ulusal hukuku etkileyen ve ortak kanun kuralları oluşturan bir belge olduğu da söylenebilmektedir. Çünkü bireyler, bu sözleşmenin kabulü ve devlet içerisinde uygulamaya konulmasıyla kendilerine karşı yapılan bir haksızlığı veya kısıtlamayı son çare olarak (yani iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) taşıyabilmektedir (Gölcüklü, Gözübüyük, 2005: 16).

Bir başka deyişle sözleşme; uluslararası koruma sistemi oluşturmuş, bu anlamda ciddi değişikliklere sebebiyet vermiştir. Öte yandan sözleşme aslında, bireyleri uluslararası hukukta hak sahibi yapmıştır. Hak sahibi olan birey, devletine karşı AİHM'e başvurabilme yolunu elde ederek uluslararası hukukun bir süjesi haline gelmiştir (Gölcüklü, Gözübüyük, 2005: 13-14). Bununla beraber Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi getirdiği bu koruma sistemi ile insan hakları olgusunu devletlerin iç işlerinden çıkartarak uluslararası düzene taşımıştır. Bu konunun uluslararası düzene taşınmasıyla uluslararası yargısal bir sistem oluşturulmuştur (Özdek, 2004: 28). Bu sistemin bir başka getirisi olarak devletler uluslararası yargı sisteminde yargılanmakla kalmayıp söz konusu insan haklarının ihlali konusunda hesap vermekle, tazminat ödemekle ve ihlalin tekrarlanmaması adına tedbirler almak durumunda bırakılmıştır (Kılınç, 2006: 138).

Taraf olan devlet ile sözleşme hükümleri bağlayıcı bir yapıya sahiptir. Sözleşme, istisnasız hiçbir devlete hiçbir şekilde yaşam hakkına saygının göz ardı edilmesine, işkence ve kölelik yapılmasına izin vermemektedir. Sözleşme kanunla değiştirilemediği gibi tek taraflı olarak da değiştirilememektedir. Böylece sözleşme ancak sözleşme bünyesinde kendi koyduğu kuralları değiştirebilmekte ve kaldırabilmektedir (Tezcan, Erdem ve Sancaktar, 2004: 26).

1.2.6. Egemen Bir Devletin İnsan Haklarındaki Sorumlulukları

Egemen bir devlet, kendini oluşturan en temel yapı taşını yani toplumu korumakla yükümlüdür. Dolayısı ile kendi vatandaşlarını veya toprakları üzerinde yaşayan insanların insan haklarına da saygı göstermek ve kişisel hakları da tanımak durumundadır. Devlet; bireylerin görüşlerine, hayat tercihlerine saygı göstermeli ve bireylerin zarar vermediği sürece yaptıkları etkinliklere müdahale etmemelidir. İnsan haklarına devletin müdahalesi istisnai olmakla beraber ancak toplumdaki barışın korunması ve zedelenmemesi adına müdahale olduğunda doğruluğu tartışılabilmektedir. Yani bir kişinin veya grubun, başkalarının haklarına ciddi bir şekilde zarar vermesi, doğrudan veya dolaylı bir şekilde haklarına tecavüz etmesi durumunda devletin insan haklarına olan müdahalesi söz konusu olabilmektedir (Erdoğan, 2007: 90).

Devletin temel görevi insan haklarını korumak olup insan haklarının temel değerlerine yönelik başka kişi veya gruplar ya da dış aktörlerden gelebilecek herhangi olası saldırılar ve ihlallere karşı korumaktır. Bununla beraber devlet kendi sorumluluğunu da yerine getirmek ve insan haklarını ihlal etmemek durumundadır. Fakat tarihte birçok devletin kendi vatandaşlarının haklarını ihlal ettiğine birçok kez tanık olunmuştur. Nitekim 1648 Westphalia Antlaşması ile oluşturulan düzende devlet otoritesi mutlak, bölünmez ve sınırsızken insan haklarının oluşturulması ve gelişmesiyle birlikte oluşan yeni düzende, devlet otoritesinin güçlü etkinliği (Kişilerin bireysel olarak AİHM'ne başvuru yapabilmeleri nedeniyle) zayıflamaya başlamıştır. Bu değişim devlet otoritesinin varlığına ciddi bir sınır çizmektedir. Çünkü insan haklarının var oluşu, devlet otoritesini bireysel başvurular anlamında zayıflatabilmektedir.

Her devlet, kendi toprakları üzerinde yaşayan bireylere nasıl davranacağına kendisi karar vermektedir. Bu, bir devletin egemen yetkisi olup diğer devletlerin bu konuya müdahalede bulunmaları da söz konusu değildir (Donnelly, 1995: 241-244). Fakat İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerin kendi aralarında yaptıkları antlaşmalar, örf ve adet hukukunun da iyice benimsenmesi ile insan hakları uluslararası hukukunun bir konusu olmuş, egemenlik anlayışı ise modern anlamda devletlerin uluslararası hukukun sınırları içerisinde kullanabildikleri bir yetkiye

dönüşmüştür (Donnelly, 1995: 245-247). İnsan haklarının devletin iç egemenlik unsurunun dışına çıkıp uluslararası hukuka bir konu olmasıyla egemenlik kavramında da değişimler yaşanmıştır.

“Madde 28. Herkesin bu Bildirgede ileri sürülen hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleşebileceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1950)”.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 28. Maddesinde de herkesin hak ve özgürlüklerinin gerçekleşebileceği uluslararası bir düzenin ihtiyacını vurgulamaktadır. Bu düzenin ise uluslararası bir küresel kurumun kurulması ile oluşturulabileceği yorumu çıkarılabilmektedir. Pinochet'in tutuklanması, Miloseviç'in yönetimden alınması, insanlığa karşı suçlar, soykırım ve savaş suçları gibi eylemleri yargılayabilecek bir Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin bir fiil aktif hale getirilmesi yönünde atılan adımlar, Evrensel Bildirge'nin öngördüğü bir sistem olarak değerlendirilebilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KORUMA SORUMLULUĞU

2.1. KORUMA SORUMLULUĞU NEDİR?

Soykırım, etnik temizlik, şehirlerin bombalanması, sivillere karşı zulümler ve daha başka savaş suçları 20.yüzyıla damgasını vuran olaylar dizisini oluşturmuştur. Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect “R2P”) kavramının oluşmasının temelinde uluslararası toplumlarda zulümlere maruz kalmış halkların korunması ve bu zulümlerin durdurulması yatmaktadır. Ruanda’da yapılan soykırım, Bosna-Hersek’te yapılan etnik temizlik, NATO’nun Kosova’ya tartışmalı operasyonu; egemenliğin, insancıl müdahale ile aşındırılacağı korkusunu oluşturmuş ve buna karşılık acilen geliştirilmesi gereken bir kavrama ihtiyaç duyulmuştur. 1990’larda tartışılmaya başlanan bir doktrin olan “insancıl müdahale” destek görmekteyken aynı dönemde Bernard Kouchner tarafından da askeri anlamda, kaos yaşayan devletlere karşı ve kaos yaşanan devletlerin rızası olmadan “haklı müdahale” (right to intervene / droit’in gerence) kavramı ortaya atılmıştır.

Bunun yanı sıra devlet egemenliğinin, egemen ayrıcalık olduğunu savunanlarda mevcuttu. Dekolonizasyon sayesinde birçok yeni devlet ortaya çıkmış olup bu yeni devletler, kendi bağımsızlıklarından memnun, sömürgeci devletlere karşı ise pek sevecen yaklaşmayan ve bir daha sömürgeci devletlerin etkisine girmek istemeyen devletlerdir. Böyle bir uluslararası ortamda Kofi Annan 1999 ve 2000’de Genel Kurul’a çalışmalarını sunmuş, ardından 2001 yılında, Kanada Hükümetinin desteği ile ICISS (Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu) toplanmış ve yapılan yoğun görüşmeler ardından Koruma Sorumluluğu kavramı oluşturulmuştur.

1994 yılında Ruanda soykırımı sırasında, uluslararası toplum, toplu zulümleri durdurmakta yetersiz kaldığını kaydedince bir araya gelip konuyu tekrar değerlendirmeye karar vermişlerdir. Bu zulümler pek çok Afrika ülkesinde yaşanmış olup hala daha devam etmektedir. Ölümcül silahlar ile çatışmalar yapılmış ve bu

çatışmalar, milyonlarca masum insanın hayatına mal olmuştur. Maalesef birçok ülkede ise bu olaylar devlet tarafından meydana getirilmektedir. Ruanda'nın hemen akabinde 2003 yılında Sudan'ın Darfur bölgesinde yaşanan olaylar, uluslararası toplumun bir kez daha dikkatini çekmiş ve 2005 yılında birçok ülke New York'ta toplanarak yapılan Dünya Zirvesi'nde "Koruma Sorumluluğu" kavramını onaylamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Dünya Zirvesi'nde, her bir devletin kendi vatandaşlarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı olan suçlardan korumakla mükellef olduğu belirtilmiştir. ICISS yani Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu, Koruma Sorumluluğu kavramında üç temel görev belirlemiştir: engel olmak, tepki göstermek ve inşa etmek. Bu dinamikler çerçevesinde her egemen devlet, kendi vatandaşını söz konusu olan suçlardan koruma sorumluluğuna sahiptir. Koruma sahibi ülke, bu asli görevi yerine getirirken diğer devletlerden yardım alabilmektedir. Bir devlet bahsi geçen suçları önlemekte isteksiz ve yetersiz kaldığı takdirde, o devlet kendi halkını korumakta başarısız sayılmaktadır. Böylece artık tüm devletlerin müdahil olduğu sorumluluk yükümleri oluşmuştur.

İnsani müdahale ve korumanın sağlanması için yapılacak olan eylemlerin meşrulaştırılması, Koruma Sorumluluğu kavramının esas endişesini oluşturmaktadır. Bunun üzerine Kofi Annan Birleşmiş Milletler Raporunda, Koruma Sorumluluğu kavramında kuvvet kullanımı ile insani müdahale ayrımını yapmaya çalışmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1674 sayılı kararı oy birliğiyle kabul edilmiş ve BM, sivillerin korunması hususunda bölgesel kuruluşlara kapsamlı bir işbirliği çağrısında bulunmuştur. Bazı akademisyenler, Koruma Sorumluluğunun iki stratejisi olduğunu belirtmişlerdir: Birincisi, devletlerin savaş konusunda uluslararası farkındalığı arttırmak ve parametrelerin yanlış kullanımını engellemek, ikincisi ise egemenlik hâkimiyetinin aşındırılmasını engellemektir.

2006- 2010 yılları arasında Somali'de yaklaşık 16.000 kişi hayatını kaybetmiş, 2 milyon üzerinde insan ise yerinden edilmiştir (Bellamy, 2013: 333-357). Bunun üzerine, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Çin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni barış operasyonu yapılmasına onay vermesi için baskı altında tutmuşlardır. Bu durum karşısında çeşitli endişeler oluşmuş, barışı korumak

amacıyla yapılan eylemlerin barışı sağlamaktan çok devletin ve ülke vatandaşlarının huzurunun veya düzeninin tamamen bozulması kaygısı doğmuştur.

Güvenlik Konseyi'nin Libya'da yaşanan zulümler üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Şöyle ki: Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 1973 sayılı karar, insanları korumak adına ilk askeri anlamda alınmış bir karardır. Bu karar neticesinde, bölgedeki tüm sivil halkın korunması adına acil ateşkes talebinde bulunulmuş ve uçuşa yasak bölge oluşturularak askeri müdahale için yasal dayanak sağlanmıştır. Bunun yanında BM Sekreterlik danışmanları tarafından Libya'da yaşananların insanlığa karşı suç teşkil ettiği vurgulanmıştır. O dönemde Rusya ve Çin, Libya için alınacak olan bu karara veto etmişlerdir. Bunun nedeni ise Rusya ve Çin'in koruma sorumluluğu kavramını, Batı'nın güç kullanımına ve müdahale sebebine yeni bir yol oluşturma çabaları olarak görmeleriydi. Rusya ve Çin'in bu şekilde düşünmesindeki sebep "Koruma Sorumluluğu" kavramının, Somali, Afganistan ve Irak'taki şiddete maruz kalan halklar üzerinde uygulanmış fakat başarılı sonuçlar elde edilememiş olmasıdır. Darfur'da yaşanan olaylar için de gerek Afrika Birliğinin yapmış olduğu görüşmelerde, gerekse Birleşmiş Milletler'in 2005 yılındaki raporunda Darfur'da kitlesel etnik temizlik yapıldığı, yaklaşık 70.000 insanın öldüğü ve 1,6 milyon insanın da hayati koşullarının tamamen değiştiği belgelenmiştir (Dalar, 2009).

Koruma Sorumluluğu adı altında bu gibi olaylara müdahale edip etmeme konusu çok tartışılmış, Birleşmiş Milletler de bu nedenlerden dolayı zor durumlarda kalmıştır. Çünkü Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2'ye 4 bendinde, bir devletin başka bir devlete müdahalesi söz konusu olmadığı açıkça belirtilmektedir. Bu sebepten Birleşmiş Milletler'in kuruluşundan bu yana karışmama ilkesi uygulanmış fakat son zamanlarda yapılan insani zulümlerin engellenmesi gerekçesiyle tekrar müdahaleci bir yaklaşım oluşmuştur. Bu yaklaşım ile birlikte Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri 1990'lı yıllarda soykırım, etnik temizlik gibi suçlarında artmasıyla beraber egemenliği savunmak ile insanlığı savunma arasında kalmıştır.

Müdahale ve egemenlik arasındaki tartışmaları engellemek, siyasi uzlaşmayı sağlamak amacıyla da 2000 yılında Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu kurulmuş, bu tartışmalar için açıklama yapılarak; egemen devletlerin kendi vatandaşlarını korumak için sorumlulukları olduğu belirtilmiştir. Bu

sorumlulukların, aılıktan toplu cinayete, tecavüze kadar uzanabildiği ve bu suçların önlenabilir olduğu belirtilmiştir. Devletin bu sorumluluğu kendi gücü yetmezse başka devletler tarafından da karşılanabilir olması gerektiği de eklenmiştir. Yine Koruma Sorumluluğu kavramı, birçok devlet tarafından uluslararası bir norm olarak kabul edileceği taahhüt edilirken, Çin ve Rusya tarafından veto edilmiştir. Her devletin kendi vatandaşını korumasını taahhüt etmesi devletler tarafından mantıklı bulunup onaylanırken Çin ve Rusya bu kavramı Batı emperyalizmi olarak değerlendirmiş, batıda nüfusu arttırmak ve hukuku o yönde şekillendirebilmek adına kullanılmak istenen bir norm olarak yorumlamışlardır.

“Koruma Sorumluluğu” kavramı, uluslararası platformda sorumluluğun hem devletleri tek olarak hem de kolektif bir şekilde ilgilendirdiğini vurgulamaktadır. “Koruma Sorumluluğu” kavramı çerçevesinde alınan kararların uygulanmasında devletler bireysel olarak sorumluluk yüklenmeyip uygulama toplu bir biçimde yapılmalıdır. Bununla beraber yapılması gereken tek şey, devletlerin toplu alınan kararlara kendi hukuk yapılarını uyduracak bir zemin oluşturmalarıdır (Peltonen, 2014). Özellikle devletlerin nasıl kolektif hareket edecekleri, nasıl doğru bir karara varacakları konusunda net bir sonuç olmadığı gibi bu durumlar için oluşturulmuş sağlam bir temel yapı da bulunmamaktadır. Bu kavram çerçevesinde kolektif sorumluluğun uygulanması konusundaki farklı görüşlerin bir araya getirilmesi önem taşımaktadır. Aslında Koruma Sorumluluğu kavramının kurulmuş hukuki veya etik bir norm olduğunu tartışmak bir anlamda manasız olabilir. Çünkü her gün değişen bir uluslararası platformun varlığı göz önünde bulundurulduğunda, devletlerin kendi içlerinde yaşadıkları karışıklıklar ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel vb. nedenler ile etraflarındaki devletleri de etkileyebilmektedir. Bunun en doğal sonucu olarak olaylar bazında bakıldığında devletlerin gerek ortak, gerekse bireysel müdahalesi gerekebilmektedir.

Birleşmiş Milletler’in kuruluşundan bu yana yapmış ve yapmakta olduğu tüm çalışmalardan da uluslararası düzendeki şekillenmede ne kadar etkili olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun yayınlamış olduğu 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Raporunda koruma sorumluluğu kavramına yer verilmiş, ilk olarak yukarıda belirtildiği gibi her bir devletin kendi ülkesinde yaşayan

vatandaşlarına karşı; onları etnik temizlik, soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan koruyacağını vurgulanmıştır. Bununla beraber devletler bu sorumluluğu kabul eder ve ona göre hareket ederler. Bu durumda belki de en zoru olan “uluslararası topluluğun sorumluluğu” konusuna da referans edilmektedir. Böylece, uluslararası toplum başta olmak üzere bu sorumluluğun uygulanmaya konması, geliştirilmesi ve diğer devletlere de sorumluluklarını yerine getirmeleri konusunda yardımcı olunması gerektiği net bir biçimde vurgulanmıştır. Madde 139 da ise uluslararası toplumun Güvenlik Konseyi aracılığıyla sorumluluğu, Birleşmiş Milletler Şartı’nın yedi ve sekizinci bölümleri çerçevesinde diplomatik, insancıl ve diğer barışçıl yollarla bahsi geçen dört suçu engellemek için yetkisi olduğu belirtilmiştir.

Genel Sekreter tarafından yönetilen “Koruma Sorumluluğu” kavramı, her bir devlete, devletin ayrı bir şekilde ve bireysel olarak kolektif yapıya uyum sağlayabilmesi için gerekli eylemlerin yapılması önerilir. Genel Sekreter’in ilk aşama olarak sunduğu sorumluluk çerçevesinde devletler, tek başına hareket ederek kendi vatandaşlarını pozitif eylemler ile yani; İnsan Hakları Konseyi veya Uluslararası Ceza Mahkemesi’nden yardım talep ederek kendi ülkesindeki bahsi geçen suçlara karşı koruyabilir (World Summit Outcome, 2005). Bir devletin ulusal otoritesinin kendi vatandaşlarını korumaya yetmemesi ve başarısız olması durumunda uluslararası toplum, güvenlik ağı altında birleşip Birleşmiş Milletler Sistemi aracılığıyla eyleme geçen yetkili konumunu almaktadır. Bu eylemlerin arasında kuvvet kullanımı da mevcuttur. Bir devletin başarısız olması, hemen sorumluluğun uluslararası topluma geçtiği anlamına gelmemektedir. Burada Uluslararası toplum, ikincil bir otorite oluşturmaktadır.

Kolektif Sorumluluğu sağlamak, bireysel sorumluluğu sağlamaktan daha zor olmaktadır. Çünkü basitçe sorumluluk, farklılıkların bir araya gelmesi ve bir grup olarak hareket edilmesini gerektirmektedir. Doğal olarak kolektif sorumlulukta kusurlar oluşmaktadır. Çünkü uluslararası toplumda, tam olarak kimlerin sorumluluğu üstlendiği belirtilmemektedir. Bugün, uluslararası toplumun üyelerinin kim olduğu ise netlik kazanmamıştır. Bir diğer deyişle uluslararası toplum, resmi üyeleri olan bir organizasyon olmamaktadır. Tarifi zor olan bu toplumun, iyi

tanımlanamamasından dolayı da alınması gereken kararlar olumsuz yönde etkilenmektedir. Bir diğer fikirde ise de kolektif sorumlulukta müdahalenin, uluslararası toplumda eşit bir şekilde dağılmaması gerektiği savunulmaktadır (Peltonen, 2014). Zaten günümüz uluslararası hukuk sisteminde sorumluluğun eşit dağılımı pek mümkün olmadığı gibi uluslararası toplumda sorumluluk sahibi olarak sadece bir kaç devlet öne çıkmaktadır. Öne çıkan bu devletler ise kolektif ve eşit dağılması gereken kararları alarak sorumluluğu üstlenmekte ve yön vermektedirler. Çünkü uluslararası toplumda her bir devletin varlığı, gücü ve etkisi farklı olabilmektedir. Bu nokta da aslında bizi toplumdaki güçlerin ve etkilerin nasıl olması gerektiğini düşünmeye sevk etmektedir. Ekonomik, kültürel, çevresel vb. nedenler ile Amerika Birleşik Devletlerinin etki ve gücü ile Somali'ninki aynı olmamaktadır. Bu da değerlendirilmesi gereken diğer bir nokta olup sorumluluk eşit bir şekilde bölünse bile müdahale ve kolektif kararın uygulanmasında yetersiz olan devletlerin varlığı da negatif bir biçimde etkilenmektedir.

Koruma sorumluluğu kavramında belirlenen üç dinamikten ilki kavramsal olup oluşturulan kavramın kapsam ve limitlerinin evrensel olarak anlaşılması sağlanmıştır. Böylece hangi olaylar ve krizler karşısında bu kavramın kullanılacağı da belirlenmiştir. İkinci dinamik kurumsal olup sistemin hükümetlerce uyarlanması ve gerekli kaynakları elde edebilmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Birleşmiş Milletler ve uluslararası organizasyonlar talep ettiği takdirde, bu kabul görmüş yeni normun bölgesel ve küresel bir şekilde uygulamaya geçirilmesi ifade edilmektedir. Üçüncü dinamik ise politiktir. Her ne kadar evrensel olarak kavram kabul görmüşse de korumanın ve gerekli önlemleri alacak olan devletlerin isteği olup olmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır. 2003'te Irak'ın işgali ve 2008'de Rusya'nın Gürcistan'ı işgal etmesi, Tony Blair ve Vladimir Putin'in görüşleri ve savunmalarına rağmen Koruma Sorumluluğu kavramı içerisinde destek görmemiştir. Bununla beraber 2008'de Burma-Myanmar'da yaşanan kasırga neticesinde binlerce insanın etkilenmesine rağmen Myanmar'daki askeri rejim uluslararası yardımı kabul etmemesi tüm işlemleri de sürüncemede bırakmıştır (Evans, 2011: 35). Fransa Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner'in öneri ve savunmasına rağmen bu olay da koruma sorumluluğu kapsamına alınmamıştır. Oysa Myanmar'daki askeri rejimin

engellemeleri sebebi ile sivillerin yer değiştirmesi, ölümler ve kayıpların insanlığa karşı suçlar kapsamında değerlendirilmesi mümkün olmasına rağmen değerlendirilmemiş; Somali, Demokratik Kongo, Darfur ve birçok sivilin mağdur olduğu Sri-Lanka olayları Koruma Sorumluluğu kavramı kapsamında değerlendirilmiştir. Örneğin, Gareth Evans'a göre bu denli uluslararası bir mekanizmanın varlığının tamamen etkili olmasa da kavramın oluşturduğu beklentinin de yeterli olabileceğini belirtmektedir.

Myanmar ve Gürcistan'da yaşanan soykırım ve diğer suçlardan vatandaşlarını koruyamadıkları veya yetersiz kaldıklarına dair herhangi açık bir beyanları olmamasına rağmen Rusya ve Fransa bu devletlerin kendi vatandaşlarını koruyamadıklarını ve yetersiz kaldıklarını ileri sürerek koruma sorumluluğu kavramı altında olaya müdahil olmak istemiş ve mecburi güç kullanımı girişiminde bulunmuşlardır (Bellamy, 2010 b: 143-169). Aksine devletler ve diplomatlar tarafından kabul edilmiş olan prensipler Somali, Afganistan ve Irak'ta yaşanan yoğun mezalimler ve başarısızlıklara rağmen buralarda kullanılmamıştır. Devletler, Dünya Zirvesinde koruma sorumluluğu kavramının uygulanacağına dair taahhüt vermelerine rağmen Güvenlik Konseyi'nin yoğun görüşmeler ardından oybirliği ile 1674 sayılı yasa tasarısını kabul etmeleri ve onaylanan hükümleri tekrar tasdik etmeleri altı ay sürmüştür. Rusya, Çin ve daimi üye olmayan Cezayir, Filipinler, Brezilya bu kabul gören yasa tasarının öncelikle Genel Kurul'u bağlayan bir görüşme olduğunu ve Güvenlik Konseyi'nin Koruma Sorumluluğu taahhüdüne girmesi için zamansız bir durum olduğunu savunmuşlardır (Bellamy, 2010 b: 143-169).

Koruma Sorumluluğu kavramı evrensel ve sürekli bir kavram olarak tüm devletler tarafından ve tüm zamanlar için kabul edilmiştir. Bu nedenle koruma sorumluluğunun sadece belirli olaylara uygulanması ve olay sona erince yok olması gibi bir durum söz konusu değildir. Bu kavramda asıl sorulması gereken nasıl uygulanacağından ziyade en iyi şekilde nasıl harekete geçip somut bir sonuç elde edilebileceği olmalıdır. 2009 yılında "Koruma Sorumluluğunun Uygulanması" isimli Genel Sekreter'in hazırlamış olduğu raporda siyasi gündem belirlenmeye çalışılmış ve bu alanda yapılması gereken birçok düzenlemenin olduğu anlaşılmıştır. Örneğin Gareth Evans, Koruma Sorumluluğu hususunda önleyici unsurların, yoğun suçların

an meselesi olduğu bölgeler ve durumlara göre kısıtlanması gerektiğini, aynı zamanda önlemlerin uzun vadeye bırakılmaması gerektiğini savunanlardan biridir (Bellamy 2010 b: 143-169). Koruma Sorumluluğu kavramının genişletilmesi konusunda genel kural ve kaidelerin oluşturulmasından önce soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarının yaşandığı yerlerde harekete geçilerek önlenip müdahale edilmesi fikri de destek görmektedir. Bununla beraber Koruma Sorumluluğu da uluslararası platformda fikir birliği ve irade oluşumunu yaratarak belirtilen suçların olduğu krizlere nihai ve kesin bir uluslararası yanıt verebilen bir kavram olması gerekmektedir. Aktörlerin Koruma Sorumluluğu kavramını işleyiş ve çalıştırma yöntemleri, kavramın etkisini ve rolünü anlamamızda büyük önem taşımaktadır. Koruma Sorumluluğu kavramının bir norm olduğu fikir birliği ile kabul edilmiş olsa da ne tür bir norm olduğu hakkında fikir çatışmaları bulunmaktadır. 2005 yılından itibaren Darfur, Kenya, Gürcistan, Myanmar, Gaza, Sri- Lanka, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Kuzey Kore’de yaşanan insani krizler ve aslında Koruma Sorumluluğu kavramı, kapsam ve limitlerinin net bir biçimde açıklığa kavuşmasına katkı sağlamaktadır.

Rusya’nın, Gürcistan’ın Güney Osetya bölgesindeki sivillere karşı tacizlerinin su yüzüne çıkmasına rağmen ve buna benzer şekilde Myanmar hükümetinin kendi vatandaşlarını korumaya yetememesi ve suçların oluşumuna müsaade etmesi durumları söz konusu olsa da her iki olay için iddia edilen durumlar uluslararası toplum tarafından reddedilmişti. Ağustos 2008’de Gürcistan’ın milliyetçi hükümeti Anayasal düzeni restore etmek amacı ile Güney Osetya’da askeri saldırı başlatmıştır. Rusya ise çabuk bir müdahalede bulunarak Gori şehrini alarak bu duruma karşılık vermiştir. Bunun üzerine Fransa’nın Başkanı Sarkozy bir ateşkes öne sürerek Rusya askeri güçlerinin Gürcistan’dan çekilmesini sağlamıştır.

Ardından Rusya tek taraflı olarak Güney Osetya’yı ve Abhazya’nın bağımsızlığını tanımıştır. Gürcistan birlikleri tarafından işlenmesi an meselesi olan ve soykırım sayılabilecek nitelikte yoğun suçlara müdahalenin komisyon tarafınca haklı bulunduğu Rusya’daki otoriteler tarafından da ısrarla ifade edilmiştir (Bellamy, 2010 b: 143-169). Dışişleri Bakanı Lavrov müdahaleyi haklı bulduklarını ve koruma sorumluluğu gereğince müdahale edildiğini ifade etmiştir. Rusya ardından

müdahalenin koruma sorumluluğu kavramı ile tutarlı olduğunu tekrarlamıştır. Rusya'nın bu savunmaları biraz destek görse de Koruma Sorumluluğunun iki Kanadalı öncüsü yaşanan bu durumun açık bir suiistimal ve kavramı kötüye kullanma olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber tartışmalar başlamış ve yabancı bir ülkedeki sivillerin korunmasının koruma sorumluluğu kavramı kapsamının ötesinde olduğu ortaya atılmıştır. Rusya'nın müdahalesinin orantısız olduğu ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan "Koruma Sorumluluğu" adı altında askeri güç kullanmasından ötürü bunun haklı bir durum olmadığı belirtilmiştir. Bunun üzerine Avrupa Birliği tarafından özel bir komisyon kurulmuş ve Rusya'nın müdahalesinin orantısız olduğunu savunmuştur. Komisyon tarafından Rusya'nın Güney Osetya'yı tanıması durumuna destek gelmiştir.

Öte yandan 3 Mayıs 2008'de Myanmar'ı vuran Nergis Kasırgası, Irrawaddy Delta bölgesini tahrip ederek bölgenin büyük bir kısmının sular altında kalmasına neden olmuştur. Yaklaşık 138.000 insan kaybolmuş veya kasırga nedeniyle hayatını kaybetmiş ve 1,5 milyon kişi de mecburen bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Yaşanan geniş çaplı insani felakete ve hükümetin bariz yetersizliğine rağmen Myanmar'ın askeri rejimi insancıl ajansların bölgeye erişimini izin vermemiş, acil tıbbi malzemelerin de ulaştırılmasını engellemişlerdir. Yardım teklifleri bölgeye akarken Myanmar vize işleme sürecini yavaştan almış ve gelen yardımları kendi hükümetinin dağıtması konusunda ısrarcı olmuştur. Bu dönemde tıbbi malzemelerin çalınma ihtimallerinin de yüksek olması, bu malzemelerin askeri amaç dâhil başka amaçlarda kullanılma korkusu da yaşanmıştır. Myanmar otoritelerinin yavaşlığından ve isteksizliğinden dolayı yavaşilerleyen süreç karşısında, Fransa Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner, Myanmar otoritelerinin rızası olmadan Koruma Sorumluluğu kavramı altında Birleşmiş Milletler'in devreye girip gerekli insani yardımları yapmasını önermiştir. Fakat bu öneri Çin ve ASEAN tarafından reddedilmiş ve Koruma Sorumluluğunun doğal afetlere uyarlanmaması gerektiğini savunmuşlar.

Bunun üzerine ASEAN hükümetleri de Myanmar'ın teklif edilen insani yardımı kabul etme zorunluluğunun olmadığını belirtmişlerdir. İngiliz Hükümeti de Kouchner'in önerisini reddederek kışkırtıcı olarak nitelendirmiş, Koruma Sorumluluğu kavramının doğal afetlerin dışında olduğu fikrine katılmıştır. Netice

itibari ile ASEAN ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, diplomasiyi kullanarak rejimin uluslararası insani yardımları engellemesine karşın ortak çalışma yürütmüştür. Açıkça söylenebilir ki eğer İngiltere ve Çin tartışılan durumlarda Güvenlik Konseyi'nde olumlu oy kullanıp lehte karar çıkarmış olsalardı, Fransa, Koruma Sorumluluğu kavramını, kendi müdahale etmek istediği yerler için de kullanabileceği bir durum oluşturabilecekti (Bellamy, 2010 b: 143-169).

Hem Kofi Annan hem de Ban Ki-moon Kenya'daki çatışmaya diplomatik çözüm bulabilmek amacıyla Koruma Sorumluluğu kavramını kullanmışlardır (Cohen, 15 Kasım 2014). Koruma Sorumluluğu kavramı hakkında oluşan en büyük karmaşa, koruma sorumluluğu adı altında söz konusu devletin rızası olmadan yapılan askeri müdahaledir. Birçok devlet tarafından koruma sorumluluğu kavramı yaygın olarak insani müdahalenin yasallaştırılması olarak görülmekte, bu yolun müdahaleyi kolaylaştıran alternatif ve politik bir yol olduğu görüşü yaygınlaşmaktadır. Böylece birçok devletin düşüncesine göre koruma sorumluluğu kavramı adı altında, Güvenlik Konseyi kararı gerekmeden olaylara müdahale edilmesi mümkün olacak ve daha da kolaylaşacaktır. Devletler bu kavramı bir bakıma “Truva atına” benzetmektedirler.

Buna örnek olarak yukarıda belirtilen 2008'de Myanmar'da yaşanan Nergis Kasırgası'ndan sonra Fransa'nın Güvenlik Konseyi onayı olmadan insani yardım adı altında Myanmar'a müdahale yapılması önerisi gösterilebilir. Burada devletlerin bu kavramı neden Truva Atına benzettikleri ve tek taraflı müdahalelerin yasallaştırılmasına karşı olan şüpheleri net bir şekilde anlaşılmaktadır. Diğer yandan, bazı devlet otoriteleri ise 2005 Dünya Zirvesinde prensip olarak ele alınan koruma sorumluluğu konusunda, özellikle Birleşmiş Milletler'in karar verme aşamasında tıkanıdığı durumlar ve şartlarda, ne zaman ve nasıl müdahale edileceği hususunda net bir yönlendirme bulundurmadığından bu kavramın yetersiz olduğu düşüncesine girmişlerdir.

1990'lardan bu yana uluslararası toplum yoğun bir şekilde insancıl müdahalenin olumlu ve olumsuz yönlerini tartışmaktadır. Egemenlik kavramının da yapı değiştirmesi ile birlikte eskisi gibi bir savunma mekanizması olmadığı kabul edilmektedir (Gerber, 2011). Önceden egemen olan devletler pek sorumluluk yüklenmeseler de kavram artık “egemen devlet isen sorumlu devletsin” anlayışına

dönüşmüştür. Böylece her egemen devlet kendi vatandaşlarını her türlü önlenebilir felaketlerden, özellikle savaş suçu, soykırım, insanlığa karşı suçlardan korumakla yükümlü hale gelmiştir. Devletin vatandaşlara karşı olan bu sorumluluklarında yetersiz veya isteksiz olması, egemen devletin sorumluluklarını ortadan kaldırmamaktadır. Bununla beraber insani müdahale kavramına karşı olarak, Koruma Sorumluluğu kavramı her zaman çok evreli yaklaşım olarak görülmüş ve askeri müdahale en son şartlarda uygulanacak olan müdahale olarak düşünülmüştür. İnsani müdahale, egemen devletlerin eşitliği göz önüne alınarak sivillere karşı geniş çaplı ve sistematik bir şekilde gerçekleştirilen zulümlerin müdahalesiz bir şekilde durdurulmasını hedeflemelidir.

2.2. SORUMLULUK OLARAK EGEMENLİK

1993 yılında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Boutros- Ghali, saygın eski Sudan diplomatı olan Francis Deng’i “yerinden olmuş kişiler” özel temsilciliğine (IDP- Special Representative on Internally Displaced People) atamıştır. Devletlerarasındaki savaşlar azalmış olsa bile devlet içi karmaşalar artış göstermiş, yerinden edilen ülke vatandaş sayısı da artmıştır. Francis Deng göreve atandığında, küresel anlamda yaklaşık 25 milyon kişinin yerinden edilmiş olduğunu söylemek mümkündür (Bellamy, 2008 a: 135-156). Francis Deng ve Brookings Enstitüsünden ortağı Roberta Cohen, söz konusu devletlerin vatandaşlarını yerinden etme hususunda, nasıl bir koruma yöntemi geliştirebileceklerini ve bu konuda söz konusu devletin, vatandaşlarını otorite olarak korumaya yönelik nasıl ikna edilebileceklerini öngören bir çalışma yürütmüşlerdir. Deng; yerinden edilmiş kişiler, yerinden edilme sebeplerinin kendi devlet otoriteleri olmasına rağmen çelişkili bir biçimde yine kendi otoriteleri tarafından koruma altında olduklarını düşündüklerini belirtmektedir. Bunun üzerine Deng ve Cohen, yerinden olmuş kişiler için uluslararası yardımı inkâr ederek egemenliği kullananlar için kendi kavramlarını ortaya çıkarmışlar ve bu kavramı “sorumluluk olarak egemenlik” şeklinde adlandırmışlardır. Çünkü oluşturdukları kavramın başlangıç noktası, yerinden edilmiş olan kişileri korumanın öncelikli sorumluluk sahibi olarak söz konusu devlet otoritelerinin olduğunu saptamaları olmuştur. Deng ve Cohen’in tartışmalarına göre hiçbir meşru devlet,

egemenliklerinden kaynaklı kendi vatandaşlarına karşı sorumlu olduklarına karşı çıkmamalıdır. Pratikte de devletler bu görüşü kabul etmektedir. Devletin tek başına sorumluluğunu yerine getirememesi durumunda ise uluslararası yardımı davet etmeleri veya olumlu karşılımları gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Böylece sağlanan yardım ile de uluslararası topluluğun içerisinde meşru bir devlet olarak yer aldıklarını da göstermektedirler.

Büyük krizler süresinde sorunlu devletlerin uluslararası organizasyonlardan veya duruma yardım etmek isteyen dış kuruluş / devletlerden yardım alma şansları vardır. Aksine gelen yardımları reddetme gibi bir şansları olsa da bu durum söz konusu devletlerin meşruluğu ve uluslararası toplumdaki pozitif duruşlarını zedeleyebilmektedir. Bu nedenle sorumluluğun öncelik olarak yerel otoritede olması, ancak acil uluslararası insancıl yardımları keyfi olarak alıkoyma hakkının (özellikle devlet bu sorumluluğunu yerine getirecek yeterlilikte olmaması durumunda) olmaması gerektiği de ifade edilmiştir. Bu prensipler Birleşmiş Milletler Kurumları arası Daimi Komitesi (IASC), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE - Organization for Security and Co-operation in Europe) ve Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (AU. ECOWAS - Economic Community of West African States) tarafından da benimsenmiş; Burundi, Kolombiya, Filipinler ve Sri-Lanka gibi birkaç ülke bu prensipleri kendi iç hukuklarına uyarlamışlardır. Fakat bu aşamada hangi noktada bir devletin kendi egemenliğini cezalandıracağı ve hangi kurumun böyle bir durumu yargılamaya hakkı olduğu da ayrı bir tartışma konusudur.

Sudanlı diplomat Francis Deng öncülüğü ile “egemen olarak sorumluluk” mantığı Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu’na (ICISS) hâkim olmuş, haklı müdahaleyi değil koruma sorumluluğunu desteklemiştir. Böylece egemen sorumlular ile koruma sorumluluğu kavramları ilişkilendirilerek devletler arasında da yasal hak ve yükümlülükler doğmuştur. Egemen sorumluluk mantığına göre en basit form olan fiziksel korumayı dahi ihmal eden bir devlet, sadece uluslararası toplumun dikkati altında kalmayıp müdahale edilme durumunda da kalacaktır. Maalesef ki bahsi geçen bu dört suçun engellenmesinde kullanılacak somut politikalar sayılıdır. Bu kavramı kibarca dile getirirsek zulümlerin önlenmesi tam olarak suçluların belirlenmesi ve netleştirilmesi kadar

zorlaşabilmektedir. Uzmanlar ve Politika aktörleri vahşetleri derinlemesine araştırmalı ve zulmün dinamiklerine ulaşmalıdırlar (Gerber, 2011).

Bu nedenle vahşeti engellemek, potansiyel zulümler için oluşturulan politikanın maksimuma çıkarılması ve gerek devletlerin bireysel olarak gerekse uluslararası toplumun etkili bir gayret sarf etmelerini gerektirir. Bu potansiyel krizler oluşmadan önce devletler alınması muhtemel önlemleri öncelikle kendi içlerindeki yönetime yansıtarak gerekli düzenlemeleri yapmalı ve ardından kurumlarla paylaşmalıdır. Devletler, uluslararası yardımı sağlamak amaçlı düzende yer almadan evvel; aktif bir şekilde kendi güvenliğini, adaletini, politik ve ekonomik anlamda sağlama almalıdır. Bunun neticesinde, vatandaşlar ve potansiyel suçlular arasında sağlam bir yapı oluşturmak durumundadırlar. Kriz gün yüzüne çıktığı süreçte ise küresel dikkat, karar verme aşamasında olmalı ve sivillere karşı oluşabilecek her türlü teşvik en aza indirgenmelidir. Devam etmekte olan zulümler sırasında uluslararası toplum, gerginliği imha etmek için harekete geçmeli ve karşı atağa oluşması mümkün olabilecek suçlardan vatandaşlarını en başarılı şekilde nasıl koruyabileceklerini ve uzun vadede etkili olabilecek bir plan yapmalıdır.

Dünya Zirvesi'nin 138 ve 139. Paragraflarında belirtildiği üzere her bireysel devlet kendi vatandaşlarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğuna sahiptir (World Summit Outcome, 2005). Devletler bu sorumluluğu kabul eder ve bu yönde gerekli önlemlerin alınacağı taahhüdünü vermektedir. Uluslararası toplum uygun bir biçimde devletleri teşvik etmeli ve sorumluluklarını uygulamaları için yardımcı olmalıdır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler'i, oluşturulmuş "erken uyarı mekanizması" olarak desteklemeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda uluslararası toplum, kolektif önleme hazır olduğunu, doğru zamanda ve kararlı bir şekilde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Şartı doğrultusunda (bölüm yedide dâhil olmak üzere) gelişen olaylar üzerinden ve gerekli bölgesel kurumlar ile işbirliği halinde çalışacaklarını belirtmiştir. Bu iki maddeden de anlaşıldığı üzere her egemen devlet kendi ülke vatandaşlarını korumakla sorumludur. Özellikle belirtilen soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumakla yükümlüdür.

Egemen devletler gerektiğinde, diğer ülkenin kapasitesini yeniden inşasında yardımda bulunmayı kabul ederler. Yine egemen devletler, söz konusu devletin başarısız olması halinde barışçıl anlamda koruma sağlanacağını kabul etmektedirler. Son olarak tüm alınan koruma tedbirlerinin yetersiz kalması halinde, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin rıza dışı müdahale dâhil her anlamda gerekli önlemleri alabileceği hususunda taahhüt verilmiştir. Örneğin, Çin Hükümeti 2005 Birleşmiş Milletler Reform Durum Dokümanında belirtilen yoğun insancıl krizlerin, uluslararası toplumun meşru endişesi ve önceliğini oluşturduğunu kabul etmektedir²(United Nations, 7 Haziran 2005). 2005 yılında Dünya Zirvesinde de liderlerin onayladığı gibi koruma sorumluluğu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi onayı olmadan ve söz konusu devletin rızası dışında askeri bir müdahale yapılmasını tasvip etmemektedir. Bununla beraber kendi vatandaşlarını bu dört suçtan koruyamayan devlete karşı Güvenlik Konseyi belirtilen dört suçun haricinde de herhangi bir müdahale için koşul oluşturmamaktadır (Bellamy, 2010 b: 143- 169).

2000 yılında Kofi Annan tarafından düzenlenen Milenyum Raporunda, Kofi Annan insancıl müdahale ile ilgili şüphelerini belirtmiştir. Şüphelerinde, “ insancıl müdahalenin” kasten ayrımcı grupları teşvik ederek hükümeti kışkırtabileceğini belirtmiştir. Bu durumun ağır insan hakları ihlallerine neden olabileceğini ve böylece de neden olunan bu karmaşanın durdurulması için dış mercilerin müdahalesine (amaçlarına hizmet edecek şekilde) ihtiyaç doğabileceğini ifade etmiştir. Bu problem Alan Kuperman tarafından “ahlaki tehlike” olarak nitelendirilmiştir. Kuperman'a göre “uluslararası müdahale” sözü, grupları şiddete karşı kışkırtmakta, dünya ülkelerinden, kendilerine destek bulmak için cesaretlendirmektedir. Örneğin 1998'de yapılan Kosova'daki askeri müdahale, Kosova özgürlük ordusunu Sırlara karşılık vermek için cesaretlendirmiş ve NATO tarafından müdahalenin sağlanması için tavizsiz bir politik duruş sergilemiştir (Bellamy, 2010 b: 143-169).

Kuperman oluşan ahlaki riski azaltmak adına dört farklı prensip oluşturmuştur. Prensiplerine göre: ilk olarak, hükümet ağır ve orantısız bir biçimde müdahale etmedikçe yabancı bir müdahale olmamalıdır. İkinci olarak, dış aktörler

² Bkz. Position Paper of the People's Republic of China on the United Nations Reforms, 7 June 2005, (Çevrimiçi) <http://www.china-un.org/eng/chinaandun/zzhgg/t199101.htm>, 29.11.2014.

devletlerde şiddet içermeyen hareketlerin meşrulaştırılması için güçlü zemin hazırlamalı ve sağlam kaynaklar harcamalıdır. Üçüncü olarak, şiddetin tepkimesini önlemek ve sivilleri korumak için rejim değişikliği veya egemenliğin teslim edilmesi adına hiçbir müdahale yapılmamalıdır. Son olarak insani destek, ihtiyaç sahiplerine doğrudan ulaşabilecek şekilde yapılarak, isyancı grupların eline geçmesi önlenmelidir. Bu prensipler, koruma sorumluluğundan sapmış noktalar olarak görülse de prensiplerin yaratabileceği katkının da küçümsenmeyeceği belirtilmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİBYA VE DARFUR ÖRNEKLERİNDE İŞLENEN AĞIR ULUSLARARASI SUÇLAR

3.1. DARFUR

Yaklaşık 6 milyon nüfusa sahip olan Darfur, Sudan'ın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Libya ve Çad'ın batı sınırında yer alan Darfur, Sudan'ın en büyük yerleşim bölgesi ve bir Orta Afrika Cumhuriyetidir. Darfur'un orta bölgesinde yaşayan yerleşik nüfus, Afrikalı etnik gruplardan oluşmaktadır. Araplar ise göçebe veya yarı göçebe şeklinde Darfur'un kurak olan kuzey bölgesinde yaşamaktadır. Göçebe olarak yaşayan Arap kabileleri, kurak mevsimlerde hayati önem taşıyan su kaynakları için güneye göç etmek zorunda kaldıklarından dolayı yerleşik çiftçiler ile geçmişten bugüne büyük problemler yaşamaktadırlar (Kindiki, 2007: 446-448). Doğal kaynakların hâlihazırda kıt olması ve bilhassa 1970-1980 yılları arasında kıtlığın daha da artması, problemin daha ciddi boyutlara taşınmasına neden olmuştur.

Sudan 'da yaşanan göçler sebebi ile süre gelen su problemi, Araplar ve Toro-Boro Afrika kabileleri arasında sorun haline gelmiş, etnik bölünme daha da kuvvetlenmiştir (Okeke, 2010: 65). Bu dönemde Afrikalı etnik gruplar, hükümetin su sorununa çözüm getirmediği gibi Arap kabilelerini de silahlandırdıkları yönünde ki savunmalarıyla, problem siyasi bir boyut da kazanmıştır (Haren, 2006: 207). Darfur'da çatışmalar çok boyutlu bir şekilde başlamıştır. Çatışmaların çevrebilimle ilgili, sosyolojik, politik ve ekonomik boyutları bulunmaktadır. 1970'lerden itibaren Sahel bölgesinde çölleşme başlamış, kuraklık oldukça artmıştır. Bu nedenle hayvancılık çok azalmış, neredeyse yok olma seviyesine gelmiştir. Böylece nüfus, güneye doğru göçe başlamış, kısa bir sürenin ardından da toprak ve kaynakların kullanımını için çatışmalar meydana gelmiştir. O dönemde yönetimde bulunan Sadık El Mehdide, bu çatışmaları ve sorunları çözmeye yönelik yapıcı yönde bir girişimde bulunmamıştır (Damboeck, 2012).

Darfur'un nüfusunun, siyahi Afrikalılar ve Araplardan oluşmasından yaşanan krizlerin etnik sebepleri de bulunmaktadır. Yaşanan sorunların neticesinde olaylar

büyüdükçe milisler de silahlanmış, isyanlar bu şekilde durdurulmaya çalışılmıştır. Olayların çözüm bulmasında bir Afrika Devleti olan komşu Çad'ın da etkisi büyük olmuştur. Belirtmek gerekir ki Darfur'da gelişen tüm bu olaylar da Çad'ı doğrudan veya dolaylı bir biçimde etkilemiştir (Damboeck, 2012). Ardından 1980 ve 1990'larda ise hükümet destekli milisler; Afrika kabilelerinin köylerini basmış, yağmalamış ve yerlerinden etmek amaçlı eylemlerde bulunmuşlardır. Böylece Darfur topraklarında yaşayan iki farklı etnik kökenin arası oldukça açılmıştır.

Komisyonun raporuna göre Sudandaki olaylar esnasında ciddi Uluslararası İnsan Hakları ve Uluslararası İnsancıl Hukuk ihlalleri gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu ihlaller aynı zamanda devletin sorumluluklarını da ihlal ettiği girişimlerdir. Yaşanan olaylar sırasında hükümet güçlerinin 2001 ve 2002 yıllarında sivilleri ayırmaksızın saldırılar gerçekleştirdiği rapor edilmiştir. 2003 yılına gelindiğinde ise bu saldırıların daha da fazlalaştığı görülmüştür. Bunun yanı sıra uçaklar ile köylerin ve sivillerin bombalandığı da belirtilmiştir. Sürekli gerçekleştirilen bu saldırılar ile sivillerin köylerden uzaklaşması amaçlanmıştır. Köyünü terk eden vatandaşların çoğuya ileride gerçekleşebilecek herhangi bir saldırı korkusu ile bir daha köylerine dönmek istememiştir³ (Report of the International Commission of Inquiry on Darfur, 2004: 65). Onun dışında Cancavid olarak adlandırılan grubunda sivil halka karşı ciddi suçlar işlediği belirtilmiş, 2003 yılına kadar atlar ve develerle üniformasız bir şekilde köylerde insanları öldürdükleri rapor edilmiştir. Raporun verilerine göre 1.85 milyondan fazla insanın mecburen yer değiştirmek durumunda kalmışlar çoğu komşu ülke olan Çad'a mülteci olarak sığınmışlardır.

Saldırılar esnasında kadınlara karşı zulümlerde oldukça geniş çaplı yapılmıştır. Çoğul olarak toplum içerisinde kadınlara tecavüz etmiştir. Aynı zamanda dövülmüş ve kırbaçlanarak "Tora Bora" veya köle olarak adlandırılmışlardır. Kızlar ve kadınlar köylerden zorla kaçırılmış tecavüzler neticesinde birçok kadın ve kız hamile kalmıştır. Bu tecavüzler hem Cancavidler hem de hükümet güçleri ve askerler tarafından gerçekleştirilmiştir (Report of the International Commission of Inquiry on Darfur, 2004: 85). Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin 7.maddesine istinaden öldürme, toplu yok etme, köleleştirme, nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli, uluslararası

³ Bkz. "Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General", Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004.

hukukun temel kurallarını ihlal ederek, hapsetme veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme, işkence, ırza geçme, zorla hamile bırakma, cinsel kölelik, kişilerin zorla kaybedilmesi gibi fiiller Darfur olaylarında işlenmiş fiillerdir (Roma Statüsü madde 7, 1998). Bu nedenle Darfurda işlenen bu suçlar Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisine de girmektedir.

2003 yılında, Sudan Özgürlük Hareketi (SLM) ve Adalet ve Eşitlik Hareketi (JEM) olan iki Afrikalı grup, Sudan hükümetine ve yapılarına saldırılarda bulunmuştur. Gruplar bu saldırıları, Darfur'da ki etnik ayrımcılığın sona ermesi ve göçebe Arap milis grupların silahlanmalarının, desteklenmemeleri talebinde bulunma amaçlı gerçekleştirdikleri de hükümet bu gruplarla görüşmeyi reddetmiş, asi gruba dâhil olan sivillerin saldırıya uğrayabileceğini beyan etmiştir (Keskin, 2009). Hükümet her ne kadar bu durumu reddetse de yaptığı açıklamayla, kendi vatandaşlarına karşı saldırıda bulunduğu, etnik, siyasi sorunları bilerek ve isteyerek oluşturduğu gerçeğini ortadan kaldıramamıştır. Ayrıca, bölgede araştırma yapan bağımsız gözlemci kaynaklar da, Sudan hükümeti ile Arap göçebe gruplarının toplanması ile oluşan milisler, bir diğer adıyla Cancavidler arasında bir işbirliği olduğunu onaylamışlardır (Human Rights Watch, 3 Kasım 2014).

Darfur'daki çatışmalar ciddi hasarlara yol açmış, nüfusun yaklaşık 2 milyonu zorla yerinden edilmiş ve yüz binlercesi de hayatlarından olmuştur. Halen 1.5 milyona yakın kişi de mülteci kamplarında hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktadırlar (Okeke, 2010: 66). Bu çatışmalardaki hukuka aykırı tutuklama, işkence, insanlığa aykırı davranışlar, sivillerin bilerek ve isteyerek öldürülmesi gibi eylemler neredeyse tüm Darfur bölgesinde görülmüştür (Okeke, 2010: 66). Hükümet askerleri ile Cancavidlerin işlemiş olduğu tüm bu suçlar, komşu Çad'a da sıçramıştır. Bu yaşanan olaylar neticesinde, Güvenlik Konseyi, 18 Eylül 2004'te 1564 sayılı kararıyla, Darfur'da soykırım yaşanıp yaşanmadığını araştırmak üzere bir uluslararası soruşturma komisyonu oluşturulmasını talep etmiştir. Ardından talep edilen komisyon oluşturulmuş ve bu komisyon raporunu, 25 Ocak 2005 tarihinde sunmuştur (Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary General, 25 Ocak 2005). Nitekim raporda, bu hususta şüpheler olmasına rağmen soykırım niyetinin olmadığı belirtilmiştir.

3.1.1. Darfurda Gerçekleşen Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Uluslararası İnsan Hakları İhlalleri

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Darfur'da Uluslararası İnsancıl ve Uluslararası İnsan Hakları Hukukunu ve diğer hukuk dallarını ihlal eden her türlü durumu araştırmaları için görevlendirdiği komisyonda ki araştırmalar sonucunda Sudan olaylarında Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Uluslararası İnsan Hakları ihlalleri yaşandığını ifade edilmiştir. Komisyona göre devlet, vatandaşlarının güvenliğini garantiye almalı ve insan haklarına saygı duymalı ve her türlü temel hakları korunmalıdır. Sudan hükümeti insan hakları bağlamında bazı uluslararası antlaşmalara tabidir. ICCPR (International Covenant on Civil and Political Rights), ICESCR (The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), ICERD (The Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination), CRC (The Convention on the Rights of the Child). Sudan hükümeti Opsiyonel Protokol olan Çocukların Silahlı Çatışmalara dâhil olmasına ilişkin Çocuk Hakları Antlaşmasını imzalamış fakat onaylamamıştır.

Bununla beraber Sudan hükümeti Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması, İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele Antlaşmalarını onaylamamıştır. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (ICCPR) 4.maddesi⁴ vatandaşların yaşama hakkı olduğunu, her türlü işkencenin yasak olduğunu, din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı yapılmayacağını açık bir şekilde ifade etmektedir. Fakat Sudan hükümetinin belirtilen maddeleri açıkça ihlal ettiği görülmektedir. Bunun yanı sıra Sudan hükümeti Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsünü de imzalamış fakat onaylamamıştır (International Criminal Court, 1998). Bununla birlikte Sudan hükümeti iki isyancı grup Sudan Özgürlük Hareketi ve Adalet ve Eşitlik Hareketi arasında ayrıca yine hükümet Afrika Birliği ve

⁴ Bkz. International Covenant on Civil and Political Rights, (Çevrimiçi), <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>

Birleşmiş Milletler ile antlaşmalar yapmıştır⁵ (Humanitarian Cease Fire Agreement on the Conflict in Darfur, 8 Nisan 2004).

Kofi Annan, 1 Nisan 2005 tarihinde Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısı Luis Moreno Ocampo'ya göndermiş olduğu dilekçesinde, Birleşmiş Milletler ile Uluslararası Ceza Mahkemesi arasında yapılmış olan antlaşmanın 17.maddesinin 1.paragrafına istinaden ve BMGK'nin 31 Mart 2005 tarihli 1593 sayılı kararı gereği 1 Temmuz 2002'den bu yana Darfur'da işlenen suçların Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından soruşturulmasını talep etmiştir. Annan ayrıca Birleşmiş Milletler'in bu konuda Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni yapılan antlaşma çerçevesinde destekleyeceğini belirtmiştir (Sudan to Pre-Trial Chamber I, 2011). Savcı 4 Nisan 2005 tarihli ve OTP/050404/LMO-dr numaralı belgesinde resmi bir şekilde Uluslararası Ceza Mahkemesi Başkanı'na Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren Darfur'da başlayan olayları resmen bildirdiğini ifade etmiştir. Buna göre, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin madde 45 ve 46(2) de belirtilen düzenlemelere göre savcı UCM başkanına olayın ön yargılama dairesine gönderilebilmesi için de resmi bir şekilde bilgi vermiştir (Sudan to Pre-Trial Chamber I, 2011). Böylece 1 Haziran 2005 tarihinde savcı Luis Moreno Ocampo Uluslararası Ceza Mahkemesi duruşma hâkimine bildiriye bulunmuş ve dava açılabilir nitelikte bulguların olduğunu açıkça belirtmiştir (International Criminal Court, 1998).

Tüm bu başvurular neticesinde Darfur'da yaşanan olaylar çerçevesinde Uluslararası Soruşturma Komisyonu'nun 25 Ocak tarihinde sunduğu raporunda Darfur'da insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları işlendiğini belirtmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, BM Şartı yedinci bölüm çerçevesinde 2005 yılında aldığı 1593 sayılı karar ile 1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren Darfur'da yaşanan zulümlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısı tarafından detaylı bir şekilde incelenmesini kararlaştırmıştır.

⁵ Bkz. "Humanitarian Cease Fire Agreement on the Conflict in Darfur of 8 April 2004", "The Protocol on the Establishment of Humanitarian Assistance in Darfur of 8 April 2004", "The Protocol on the Enhancement of the Security Situation in Darfur in Accordance with the N'Djamena Agreement of 9 November 2004".

Savcının 29 Haziran 2005 tarihli Birleşmiş Milletler'e ilk raporunda, ön hazırlık araştırmaları sonrasında BM Güvenlik Konseyi'ne, Darfur'daki olayların, soruşturma başlatılabilecek nitelikte olduğunu, Sudan hükümeti ile görüşmelerin başlatıldığı ve sürecin hızlandığını bildirmiştir. 13 Aralık 2005 tarihli ikinci raporunda ise savcı yine BM Güvenlik Konseyi'ni Darfur'a ilişkin detaylı bir şekilde araştırılması için birkaç suç olayı seçtiği konusunda bilgilendirmiştir. Bunun yanı sıra, Roma Statüsü madde 57 (3) (c) bendinde belirtildiği üzere, komisyon gerekli gördüğü takdirde mağdurların ve tanıkların, kanıtların korunması adına gizliliğini ve güvenliğini sağlaması gerektiğini ve madde 68'e göre ise Mahkeme önleyici önlem olarak bu kişilerin fiziki ve ruhsal hallerini, onurlarını ve mağdurluklarını koruması gerektiğini belirtmiştir (International Criminal Court, 1998).

3.1.2. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Tarafından Alınan Darfur'a İlişkin Kararlar

- **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1556 Sayılı Karar 2004**

Güvenlik Konseyi'nin Darfur'da yaşanan olaylar ile ilgili toplam beş önemli kararı bulunmaktadır. Bu kararlardan ilki olan 2004 yılındaki 1556 sayılı kararında Sudan hükümetinin 3 Temmuz 2004'te vermiş olduğu taahhütlerin yerine getirilmesi istenmiştir. Bununla beraber Sudan hükümetinin Adalet ve Eşitlik Hareketi ve Sudan Kurtuluş Hareketi ile görüşmelere başlaması talep edilmiştir. Ayrıca Cancavidler'in hükümet tarafından silahsızlandırılması istenmiş ve bu karar sonucunda, bütün devletlerin Darfur'da çatışmaya katılan gruplara silah satışının önlemlerini karara bağlanmıştır (United Nations Resolution 1556, 30 Haziran 2004).

- **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1564 Sayılı karar 2004**

Bu kararda bir öncekine ilave olarak, sivil halkın korunmasında esas sorumluluğun Sudan hükümetinde olduğu vurgulanmıştır. Konsey, Birleşmiş Milletler Şartı VII. Bölüme göre, Sudan hükümetinin sorumluluğunu yerine getirmemesinden duyulan büyük endişeyi dile getirirken Afrika Birliğinin krize müdahil olmasından duyulan büyük memnuniyet de getirmiştir. Taraflara, Birliğin

çabalarına destek verilmesi çağrısında bulunulmuştur. Bununla beraber Sudan Halkın Kurtuluşu Hareketi'nden, kapsamlı bir barış anlaşmasına ulaşmaları istenmiş ve Cancavidler'in silahsızlandırılması gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır. Önceki karardan farklı olarak ise İnsan hakları ihlalleri ile tutuklananların isimlerinin Afrika Birliği yetkililerine verilmesi talep edilmiş, bütün silahlı grupların silahlarını bırakmaları ve uluslararası insani yardım kuruluşları ile işbirliği yapmaları istenmiştir (United Nations Resolution 1564, 18 Eylül 2004).

- **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1590 Sayılı karar 2005**

Bu kararda ateşkesin ihlal edilmesi şiddetle kınanmıştır. Birleşmiş Milletler, Sudan Komisyonu (UNMIS) kurulması ve amacın yerine getirilmesi için 10.000 personel içermesi hükmü verilmiştir. Kapsamlı barış anlaşmasının uygulanmasını desteklemek, gerekli güvenlik şartlarını sağlayarak çatışmadan etkilenenlere yardım etmek ve mayınlı bölgelerin temizlenmesinde de taraflara yardım edilmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca önemli bir detay olarak da, UNMIS'in sivilleri fiziki tehdide karşı korumaya yetkili olduğu kararı verilmiştir (United Nations Resolution 1590, 24 Mart 2005).

- **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1591 Sayılı karar 2005**

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bu kararda VII. bölüme göre Sudan hükümetinin ateşkes anlaşmasına sadık kalarak saldırıların sona erdirmesini talep etmiştir ve aynı zamanda Konsey, komite kurulmasına ilişkin karar almıştır. Buna göre komite, Güvenlik Konseyi'nde alınan kararları ve önlemleri uygulayarak 90 gün içerisinde Konsey'e rapor vermekle görevlendirilmiştir. Ayrıca Genel Sekreterden Uzmanlar Paneli oluşturulması istenmiştir. Dört kişiden oluşacak bu panelden komitenin emrinde çalışmaları istenmiş, komite çalışanlarına yardımcı olmaları talebinde bulunmuştur. 8 Nisan 2004 tarihli N'djamena Ateşkes Anlaşması ile 9 Kasım 2004 tarihli Abja (Abuja) Protokollerinin her iki tarafça ihlal edilmesi şiddetle kınanmıştır. Bu kararlar alınmışsa da insan hakları ihlallerinden sorumlu olanların nasıl ve nerede yargılanacağına bir çözüm getirilememiştir. İki gün sonra Konseyin 31 Mart 2005 tarihinde aldığı kararla Darfur'daki insan hakları ihlallerinin

araştırılması, sorumluların kovuşturulması ve yargılanması Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne verilmiştir (United Nations Resolution 1591, 29 Mart 2005).

- **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1593 Sayılı karar 2005**

1593 sayılı kararda Sudan hükümetinin ve çatışmanın diğer taraflarının Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliğine gitmeleri kararına varılmıştır. Bu bağlamda Statüye taraf olmayan devletlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi ile ilgili hiçbir yükümlülüklerinin olmadığı da belirtilmiştir. Bunun yanı sıra mahkeme ve Afrika Birliği'ne Darfur'daki kriz ile ilgili olarak işbirliği yapmaları çağrısı yapılmıştır. Sudan'daki operasyonlara katılan, katkıda bulunan ve Roma Statüsü'ne taraf olmayan devletlerin personellerinin, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisinden muaf oldukları belirtilmiştir. Uluslararası Ceza Mahkemesi, Darfur'daki olayları soruşturma sırasında ve sonrasında yapılacak olan bütün masrafların, Roma Statüsü'ne taraf olan ülkelere karşılanacağı karara bağlanmıştır. Öte yandan konsey, Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısını, kararın kabul edilmesinden sonraki üç ay içinde ve daha sonra da her altı ayda bir, bu karar çerçevesinde alınan önlemlerle ilgili olarak kendilerini bilgilendirmeye davet etmiştir. Böylece, 6 Haziran 2005 yılında soruşturma başlatılmış, Başsavcı Luis Moreno Ocampo tarafından yürütülmesine karar verilmiştir (United Nations Resolution 1593, 31 Mart 2005).

Yaşanan olayların Güvenlik Konseyi tarafından Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne gönderilmelerinin çok önemli bir nedeni vardır. Sudan Cumhuriyeti Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nü imzalamış ancak onaylamamış olmasından dolayı Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne taraf sayılmamaktadır. Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne taraf olan bir ülke, Sudan'daki durumu Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcısına atfedememekte ve mahkeme savcısı olaylara doğrudan soruşturma açmamaktadır. Diğer bir deyişle Sudan Cumhuriyeti, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisini kabul ettiğini beyan etmediği sürece, UCM Soruşturma başlatamamakta ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne ihtiyaç duyulmaktadır. 1593 sayılı karar ile de Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin, Darfur'da işlenen suçlara benzer suçlar için en uygun adres olduğu teyit edilmiştir. Yani Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisi olmasa bile Güvenlik Konseyi yine mahkemeyi devreye sokabilecek yetkiye sahiptir.

3.1.3. Uluslararası Soruşturma Komisyonunun Darfur Olaylarına İlişkin Uzmanlar Raporu

Darfur için oluşturulan Uluslararası Soruşturma Komisyonu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2004'te karara bağlanan, 1564 Sayılı kararına uygun olarak 18 Eylül 2004'te kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler yedinci bölüme uygun olarak kabul gören karar ile Ekim 2004'te Genel Sekreter İtalya, Mısır, Pakistan, Güney Afrika ve Gana'dan 5 temsilci ile görüşmede bulunmuştur. Genel Sekreter, Komisyon üyelerinin, İnsan Hakları Yüksek Komisyonu tarafından desteklenmesi gerektiği kararını alarak 25 Ekim 2004'te Cenevre'de çalışmalar başlatmıştır. Genel Sekreter Komisyondan, kendisine 3 ay içerisinde rapor vermesini talep etmiştir.

Komisyon, BMGK'ne Darfur'daki durumların, uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğinden dolayı acilen Roma Statüsü 13.madde uyarınca durumun UCM'ye gönderilmesini şiddetle önermiştir. Komisyona göre, Darfur'da yaşanan olaylar Roma Statüsü'nün 7(l), 8(l), 8(f) maddelerine girmektedir. Geniş kapsamlı savaş suçlarının işlenmiş olup sistematik bir şekilde direkt sivilleri hedef alan ve bu suçların hükümetin bilgisi dâhilinde gerçekleştirilmiş olabileceği ifade edilmiştir. Komisyonun görüşüne göre ise bunlar insanlığa karşı suçlar olarak nitelendirilmiştir.

Sudan hükümetinin gerçekleştirdiği fiiller, iki ana hukuk çerçevesinde değerlendirilebilmektedir: Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Uluslararası İnsancıl Hukuk. Her iki hukukta insan hayatını korumak, onurunu zedelememek, ayrımcılığa ve insanlık dışı davranışlara engel olmayı hedeflemektedir. Bununla beraber yine bahsi geçen bu iki hukuk, insanları her türlü işkenceden korumayı ve insanların en doğal hakkı olan yaşama, barınma, sağlık hakkı gibi hakları sağlamak için çalışmaktadır. Aradaki fark, uluslararası insan hakları hukuku bireyleri korurken uluslararası insancıl hukuk üst kanun olarak sadece silahlı çatışmalarda uygulanmaktadır.

- **Referans Şartları**

1564 (2004) Sayılı Karara istinaden Komisyon, Uluslararası İnsancıl Hukuk ihlali ve Darfur'da İnsan Hakları ihlali ile soykırım suçunun olup olmadığını araştırmakla görevlendirilmiştir. Bu bağlamda komisyonun diğer hükümetlerden,

Birleşmiş Milletler organlarından, hükümetler arası organizasyonlardan ve sivil toplum kuruluşlarının düzenlemiş olduğu çeşitli raporlardan elde edilen bilgilere de ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir.

Bunun yanı sıra Uluslararası Ceza Hukuku, Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları İhlalleri bağlamında, Komisyonun gelecekteki Güvenlik Konseyi konularına da emsal oluşturacak biçimde durumu karakterize etmeleri gerekmektedir. Bu yüzden suçluların, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargılama alanına giren soykırım; insanlığa karşı suçlar, savaş suçlarının hangisinden sorumlu oldukları da kategorize edilerek belirtilmek durumundadır. Bu durumda Komisyonun görevi, suçluların ihlallerinin tanımlanmasında Sudan Hükümetinin üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirip getirmediğini çözümlenektir.

Komisyon, Sudan'ı ilk olarak 8 -20 Kasım 2004 tarihleri arasında ziyarette bulunmuş ve bu ziyaretler sırasında yüksek merciden bakanlarla da görüşmüştür. Aynı zamanda Komisyon kararı ile kurulan Sudan Komisyonu (UNAMIS) temsilcileri ile de görüşmeler sağlanmış, 11-17 Kasım 2004 tarihleri arasında da Darfur'u ziyaret etmiştir. Komisyon üç gruba ayrılmış, öncelikle her grup valiyi ziyaret etmiştir. Kuzey takımı, üst düzey yetkililer, ülke içinde zorunlu yer değiştiren kişilerin kampları ve kabile liderlerine tanık olan kişiler ile görüşmeler yapmıştır. Diğer yandan Batı Darfur Takımı, Çad'taki mülteci kamplarını ziyarette bulunmuştur. Güney Darfur Takımı ise Nyala'da bulunan Ulusal Güvenlik Tutuklama Merkezi'ni ziyaret etmiştir. Bir Şef Müfettiş önderliğinde ilerleyen Araştırma Komisyonu, dört araştırmacıdan oluşmaktadır. İki bayan olan araştırmacılar, cinsiyet ayrımcılığı, şiddet ve ihlalleri incelerken diğer iki araştırmacı ise askeri analist olarak görev almışlardır. Tüm araştırmacılar, Khartoum'daki tanık ve üst düzey kişilerle görüşmelerini tamamladıktan sonra Kuzey, Güney ve Batı Darfur Grupları olmak üzere üç alt gruba ayrılmışlardır (Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary General, 25 Ocak 2005).

Komisyon üyeleri, araştırma aşamasında Eritrea bölgesinde ikamet eden ayaklanma grupları Sudan Kurtuluş Ordusu/ Hareketi ve Adalet ve Eşitlik Hareketi temsilcileri ile 25-26 Kasım 2004'te görüşme yapmıştır. Bunu takiben Komisyon'un iki üyesi, 30 Kasım 2004'te Addis Ababa'ya (Etiyopya) giderek Afrika Birliği üst

düzyey yetkilileri ve Sudan Afrikan Misyonu (AMIS) temsilcileri ile Darfur'daki olaylarla ilgili işbirliği içinde bulunarak çözüm için görüşmeler yapmışlardır. Afrika Birliği'nin düzenlediği toplantılarda, Sudan Kurtuluş Ordusu/ Hareketi ve Adalet ve Eşitlik Hareketi temsilcileri ile yapılan görüşmelerin iş birlikçi olduğu yönünde bir yorum yapılmıştır. Komisyon'un girilmesi zor olan bu bölgelerde ayaklanan grupların zorluk çıkarmadıkları, yapılan araştırmalara müdahale etmedikleri belirtilmiştir.

- **Sudan**

Darfur'da yaşanan olayları daha iyi özümsemek adına, Darfur'un coğrafi özelliklerine de bakmak gereklidir. Sudan, Afrika'nın en geniş ülkesi olup kuzeyde Mısır, Kızıldeniz, doğuda Eritrea, Etiyopya, güneyde Uganda, Kenya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve batıda ise Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Libya ile çevrili olan bir ülkedir. 39 Milyon nüfusa sahip olan bu ülkenin Kuzey kesimi İslam dini, Güney kesimde de Hristiyanlık yaygındır. Sudan, federal hükümet sistemine sahip olan bir cumhuriyettir. Sudan 1 Ocak 1956 yılında İngiliz-Mısır hâkimiyetinden çıkarak bağımsızlığını kazanmıştır. Dokuz senelik demokrasi yönetiminden sonra askeri rejimler, askeri darbeler ile yönetilmiştir.

Darfur'daki olayların asıl sorumlusu olarak algılanan Khartoum Hükümeti'ne karşı Sudan Kurtuluş Ordusu/ Hareketi ve Adalet ve Eşitlik Hareketi tarafından başlatılan ayaklanmaların kendi içlerinde organize olmaları 2001, 2002 yılına dayanmaktadır. Aslında her iki grubunda hükümete karşı ayaklanma nedenleri aynı olup Darfur vatandaşlarına yapılan Sosyal, ekonomik ve politik ayrımcılık bu hareketlerin temelini oluşturmuştur. Güneyde Sudan Kurtuluş Ordusu/ Hareketi, Yeni Sudan Politikasından etkilenirken Adalet ve Eşitlik Hareketi ise daha çok İslam Politikasından etkilenmiştir. Hükümet ve Sudan Kurtuluş Ordusu arasında hızla gelişen barış görüşmeleri, diğer gruplara da emsal teşkil etmiştir. Ayaklanma gruplarını oluşturan Fur, Massalit ve Zaghava kabilelerinin ilk askeri faaliyetleri, 2002 yılı sonu 2003 yılı başlarında yerel polis ofislerini hükümet mülklerini ve silahlarını yağmalamakla başlamıştır.

Bu olayların, hükümetin Sudan Kurtuluş Ordusu/ Hareketi ile olan barış görüşmeleri sırasına denk gelmesi, hükümetin ayaklanmalara karşılık verememesine neden olmuş ve zamansız kabul edilmiştir. Sudan Hükümetine göre Çad'ın da krize dâhil olduğuna dair iddialar ileri sürülmüştür. Bunun üzerine Başkan El-Beşir, 2003'te Kuzey Darfur El-Fashir'e gitmiş, Çad Başkanı Idriss Deby ile krizin çözümlenmesine dair görüşmeler yapmıştır. Fakat Çad, bu görüşmelerde krize dâhil olmadığını belirtmiştir. 2003'ün Mart ve Nisan aylarında ayaklanmacılar; Kutum, Tine ve El Fashir'deki hükümet tesislerine saldırıda bulunmuş, havaalanında bulunan birkaç askeri uçağı tahrip ederek birçok askeri öldürmüşlerdir. Daha sonra isyancılar Hava Kumandanını yaklaşık üç ay kadar rehin tutulmuş, hükümetin girişimleri sayesinde serbest bırakılabilmektedir (Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary General, 25 Ocak 2005).

3.1.3.1. Darfur Anlaşmazlığının Nitelikleri

Cenevre Anlaşması, (uluslararası olmayan) ulusal silahlı çatışmalar ve yurtiçindeki kargaşaları kapsayan durumlarda- uluslararası iki ve ya daha fazla tarafın olaya müdahil olması durumunda- uygulanabilecek olan kurallar çerçevesini ayrıntılı bir şekilde düzenlemektedir. Cenevre Anlaşmasının 3.maddesi ve sunulan Ek II Protokolü “silahlı çatışmanın, uluslararası boyuta yükselmesi için diğer bir ülkenin de bu duruma müdahil olması gerektiğini belirtmektedir (Procolot Additional to the Geneva Conventions, 12 Ağustos 1949)”. Bu maddenin, Modern Uluslararası İnsancıl Hukukta negatif bir kavram olarak kabul edildiği belirtilmekte ve Modern Uluslararası İnsancıl Hukukta, silahlı çatışma kavramının meşru olarak düzenlenmediği belirtilmektedir. Bahsi geçen iki isyancı grubun, Cenevre Sözleşmesinin 3.maddesine göre tanımlanmış olan silahlı çatışma kavramı, yani:

- 1.Merkezi otoriteye karşı savaştan organize olmuş silahlı grupların varlığı
- 2.Ülke topraklarının bir kısmının ayaklanma grupları tarafından kontrol ediliyor olması
- 3.Olayların, Cenevre Sözleşmesine göre iç çatışma olarak adlandırılabilmesi için silahlı çatışmaların uzun süreli devam etmesi halinin

ülke içinde hâkim olduğu saptanmıştır. Hem Sudan hükümeti hem de ayaklanma gurupları, 2004 yılında Sudan'da bir iç çatışma olduğunu tanımış ve kabul etmişlerdir. Bununla beraber, hükümet ve ayaklanan gruplar birkaç uluslararası anlaşmaya dâhil olmuşlardır.

Sudan, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar (ICESCR), Çocuk Hakları Antlaşması (CRC) ve Silahlı Çatışmalara dâhil edilen Çocukların Hakları Anlaşmasını imzalamış fakat onaylamamıştır. Bunun yanında Sudan, soykırım suçunun engellenmesi ve cezalandırılması, işkence ve diğer zalimlikler, kadınlara karşı ayrımcılık antlaşmalarını da onaylamamıştır. Bölgesel düzeyde Sudan, İnsan Hakları Afrika Şartını kabul etmiştir.

3.1.3.2. Cancavidler

Cancavid ismi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1564 sayılı kararında da geçmektedir. Cancavid tarafından saldırıya uğrayanlar: Cancavidleri, hükümet güçleri adına saldırı düzenleyenler olarak tanımlamışlar ancak Sudan devlet otoriteleri bunun tam tersini savunarak Cancavidler ile herhangi bir ilişkilerinin bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu durumun aksine Cancavid kavramı hem BMGK kararında hem de Uzmanlar Raporunda Sudan Devlet otoritelerinin desteklediği, hareketlerinde yardım ve yataklık ettiği Arap milis hareketleri için kullanılmıştır.

3.1.3.3. Çatışmaları önlemek için Sudan Hükümeti tarafından alınan önlemler

- **Polis tarafından alınan önlemler**

Uzmanlar Raporunda hükümet, ayaklanan grupların silahlı saldırılarından kaynaklanan zararları belirterek polis ofislerinin ve silahların büyük oranda zarara uğradığını, birçok polisin de hayatını kaybettiğini vurgulamıştır. Fakat polisin, Cancavidlerin sivillere karşı saldırılarında güvenliği sağlamada yetersiz kalması veya isteksiz görünmesi Cancavidler ile yan yana saldırdığına dair güçlü belirtilerin olduğu vurgulanmıştır. Başkan El-Beşir, uluslararası medyaya verdiği bir röportajda

ise Cancavidleri dizginlemek için polisin silahlı isyancılarla işbirliği yaptığını beyan etmesi, polisin sivilleri koruma yöntemi konusunda soru işaretleri yaratmıştır.

3.1.3.4. Yargısal Faaliyetler

Komisyon, Sudan Hükümetinden yargısal anlamda gerçekleştirilen hareketlere dair bilgi talebinde bulunmuş fakat hükümet sadece 2002’de olan olaylarla ilgili ve 2003’te harekete geçirilen iki ya da üç davanın bilgisini vermiştir. Bu durum Komisyon tarafından, Hükümetin bu konuda başarısız olduğu fikrini uyandırmıştır. Fakat hükümet, ayaklanan grupların yargıya da büyük zararı olduğunu belirtmiş ve bu tahribatların da hükümetin çabalarını zayıflattığını belirtmiştir. Ayaklanan grupların Ceza Mahkemesine ve yargıçların evlerine saldırıp yağmaladıklarını, doküman ve kanıtları yaktıklarını hatta bir yargıcın alıkonulduğu örnek olarak göstermiştir. Bu nedenlerden dolayı da Komisyon, Sudan’ın yargı açısından yeterli olmadığı fikrine varmıştır. Sudan hukukunun uluslararası normlar ile uyuşmadığı fikri oluşmuş, yetersiz olan Sudan iç hukukunun ciddi sorunlar yaratabileceği belirtilmiştir (Sudan Roma Statüsünü 8 Eylül 2000 tarihinde imzalamıştır fakat henüz onaylamamıştır) (American Non – Governmental Organizations Coalition for the International Criminal Court).

3.1.4. Darfur Olaylarının Koruma Sorumluluğu Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Bir başka veride ise Darfur’da yaşanan olaylar neticesinde yaklaşık 450.000 kişi öldürülmüş, 2,5 milyon insan ise yerinden edilmiş veya mülteci konumuna düşürülmüştür (Keskin, 2009: 14). 2004 yılı başında Birleşmiş Milletler Sudan Koordinatörü Mukesh Kapila, Darfur’da yaşanan olayların sorumlusunun Sudan hükümeti olduğunu ileri sürmüştü, hükümetin Arap milisleri silahlandığını ve etnik temizlik yapmalarını desteklediğini belirtmiştir. Kapila, herhangi bir önlem alınmaması durumunda olayların 1994 Ruanda’sına dönüşebileceğini önemle vurgulamıştır (Keskin, 2009: 14). 1994 Ruanda soykırımında yaşananlar tüm uluslararası düzende yankı bulmuş, 2003 yılında Sudan’ın Darfur şehrinde yaşanan

olaylar ise uluslararası toplumun bir kez daha tepkisini toplamıştır. Uluslararası toplum bu zulümlerin önlenmesi için yetersiz kaldığını düşündüğü ve bu tür durumları engellemek amacıyla bir araya gelmişlerdir. Bu zulümler o dönemde pek çok Afrika ülkesinde bulunmakta ve bu olayların da kaynakları çoğunlukla devletlerin ta kendileri olmaktadır (Kindiki, 2007: 452). Bunların dışında Darfur'daki olayların koruma sorumluluğu çerçevesinde belirlenmiş olan limitlerin çok dışına taşıdığı aşikâr bir durumdur.

Dünya Zirvesinde her bir devletin kendi vatandaşlarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı olan suçlardan korumak için sorumluluğu olduğu belirtilmiştir. ICISS yani Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu, Koruma Sorumluluğu kavramında üç temel görev belirlemiştir: engel olmak, tepki göstermek ve inşa etmek. Bu dinamikler çerçevesinde her egemen devlet kendi vatandaşını söz konusu olan suçlardan koruma sorumluluğuna sahiptir. Koruma sahibi ülke, bu görevini yerine getirirken diğer devletlerden yardım alabilmektedir ve devlet bu suçları önlemekte isteksiz ve yetersiz kalırsa o devlet kendi halkını korumakta başarısız sayılmaktadır. Sivillere karşı tüm sorumluluk Sudan hükümetine aitken Sudan hükümeti bilerek ve isteyerek Darfur bölgesinde etnik ayrımcılık yaratmış ve Arap milisleri silahlandırarak iç çatışmalara sebebiyet vermiştir. Bu durumda Sudan hükümeti, kendi vatandaşlarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı olan suçlardan koruma konusunda isteksiz davranmış ve sorumluluk konusunda başarısız olmuştur.

Hükümetin başarısız olmasıyla beraber bölgeye Afrika Birliği, Birleşmiş Milletler ve de NATO tarafından barış gücü uygulamalarına girişilmiştir. Fakat bu girişimlerden de pek başarılı sonuçlar alınmamıştır. 2005 yılında Dünya Zirvesi toplanmış, tam bu zamanlarda Darfur'daki kriz durumunun tartışılması üzerine Afrika Birliği bir araya gelmişti. Yaşanan bu olayları durdurmak ve korumak adına insani müdahale ikilemi yaşanmıştır. Çünkü Birleşmiş Milletler'in kurulumundan 1990'lı yıllara kadar BM antlaşmasınının 2/4 maddesi göz önünde bulundurulmuş ve devletlerin iç işlerine müdahale edilmemesi esasına göre hareket edilmeye çalışılmıştır. Fakat bazı ülkelerde yaşanan insanlığa karşı suçlar, soykırım ve etnik temizlik gibi durumlar, uluslararası düzende bazı çelişkiler doğurmuştur. Bu olaylar,

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ni egemenliği savunma ve insanlığı savunma arasında ikileme düşürmüştür (McClellan, 2008: 125).

3.1.5. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde Darfur

Soykırım ve kitle ölümleri gerçekleşen bir ülke içerisinde bu duruma engel ve müdahil olmak oldukça güçtür. Kofi Annan 2000 yılında bu durumu gündeme getirmiş ve bunu politik isteksizlik olarak isimlendirmiştir. Ruanda ve Darfur bu konuda oldukça iyi örnekler olarak önümüze çıkmaktadır. Annan aynı zamanda ülke liderlerine bu suçları durdurmaları için yeterli kaynakları olduğunu, liderliklerini kullanarak müdahale için birleşmeleri tavsiyesinde bulunmuştur (Bellamy, 2008 a: 135-156).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, Sudan'da beş kişilik komisyon kurulması kararı üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından beş kişi atanmış ve Darfur Olaylarına İlişkin Uluslararası Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon, 25 Ekim 2004 tarihinde çalışmalarına başlamış, hükümetle ilgili kurum ve kuruluşlardan gerekli belgeleri toplamıştır. Bunun yanı sıra kişiler Sudan'ı ziyaret etmiş; hükümet yetkilileri, halk ve direnişçi gruplar ile görüşmelerde bulunarak verilerini güçlendirmişlerdir. Rapor 25 Ocak 2005 tarihinde tamamlanıp Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine sunulmuştur. Rapor neticesinde Darfur'da hem insan hakları, hem de insancıl hukukun ciddi anlamda ihlalleri tespit edilmiştir. Raporun bir önemli noktası ise Darfur'daki olaylara karışan hükümet yetkilileri, hükümet dışı milis gruplar ve ayaklanmacıların Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanmalarının tavsiye edilmesidir. Ayrıca İnsan Hakları İzleme Örgütü, Uluslararası Af Örgütü gibi bağımsız kuruluşlar da çalışmalarını sonucu insan hakları ve insancıl hukuk ihlalleri olduğunu saptamışlardır (Human Rights Watch, 5 Kasım 2014). Tüm bu olaylar, Darfur'daki nüfusa ciddi hasarlar vermiştir.

Birleşmiş Milletler ve bağımsız kuruluşlar tarafından olaylara ilişkin hasarların tespiti sonucunda farklı verilere ulaşılmıştır. Örneğin, bir veriye göre 7 milyona kadar ulaşabilen Darfur nüfusunun 2004 yılı itibari ile iç çatışmalar neticesinde 1,3 milyonunun Sudan'ın diğer bölgelerine ve yaklaşık 150 bininin de

komşu ülke olan Çad'a göç etmesi söz konusu olmuştur. Yaklaşık 30 bin kişi ise çıkan çatışmalarda hayatını kaybetmiştir (Happold, 2006: 227). Öte yandan Uluslararası Af Örgütü'nün 2008 yılında yapmış olduğu bölge araştırmasında çatışmalar sonucunda 90 bin kişi hayatını kaybetmiş, 2,3milyon kişi ise hayat koşullarının zorluğundan dolayı zorla göç etmek durumunda kalmıştır. Aynı zamanda 200 bin kişi de çatışmaların yarattığı koşullardan dolayı hayatlarını kaybetmiştir (Amnesty International, 5 Kasım 2014). Birleşmiş Milletler tüm bu olaylar içerisinde yaklaşık 300 bin kişinin hayatını kaybettiğini belirtirken Sudan hükümeti bu sayının sadece 10 bin olduğunu iddia etmiştir (Heavens, 5 Kasım 2014).

Sudan hükümetinin açık isteksizliği ve yetersizliği karşısında komisyon, Darfur'da tespit edilen suçların yargılanabilmesi için uluslararası yargı sistemlerinin devreye girmesi gerektiğini ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin 13.maddesinin (b) fıkrası gereğince UCM'de yargılanmalarını tavsiye etmiştir (Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, 25 Ocak 2005). Komisyon'un buraporu üzerine, 31 Mart 2005 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 1593 sayılı kararla, Darfur'da yaşanan olayların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği ifade edilmiştir. Bu durumun Uluslararası Ceza Mahkemesi savcılığına götürülüp çatışmalarda rolü olan tüm tarafların yargılanmaları ve Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliğinde bulunmaları gerektiği ifade edilmiştir. Bu karar konseyde Cezayir, Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Brezilya'nın çekimser oylarına rağmen 11 olumlu oy alarak karara bağlanmıştır (Conderelli, Ciampi, 2005). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bu kararı, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünün 13'e (b) fıkrasına dayanılarak alınmıştır (Sudan, to Pre-Trial Chamber I, 2011).

Statü'nün 5. maddesinde belirlendiği üzere soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları işlenen herhangi bir bölgede Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 7. bölümüne göre hareket edebilecek olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) de böyle bir konuyu Uluslararası Ceza Mahkemesi savcılığına götürebilecektir (Aksar, 2005: 5). Bu durumda ülkelerin, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne taraf olup olmadıkları dikkate alınmaksızın BMGK, Uluslararası Ceza Mahkemesi yargı yetkisine başvurabilecektir. Sudan hükümetinin işlenen

suçlarla ilgili hiçbir önlem almaması, bu konudaki isteksizliği, hatta iç çatışmayı teşvik etmesi neticesinde 14 Temmuz 2008 tarihinde Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısı, Sudan Devlet Başkanı El Beşir hakkında iddianame hazırlamış ve tutuklanarak Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanmasını talep etmiştir (Milanovic, 2008). Sudan Hükümeti milis gruplara destek olduğunu, Darfur topraklarında etnik temizlik ve insanlığa karşı suçların yaşanmadığını iddia etse de yapılan Amerikan ambargosuna ve baskılara dayanmamış, Birleşmiş Milletler'in Darfur'da barışı sağlamaya yönelik operasyonlarını kabul ettiklerini açıklamıştır (Okeke 2010: 67). Talebin hemen ardından Uluslararası Ceza Mahkemesi, Hazırlık Dairesi UCM savcısının sivillere yönelik zorla yerinden edilme, adam öldürme, işkence ile kadın ve çocukların ırzına geçilmesi gibi birçok insanlığa karşı suçları içeren iddianamesini incelemiş ve 4 Mart 2009 tarihinde Sudan Devlet Başkanı El Beşir hakkında tutuklama kararı çıkarmıştır (International Criminal Court, 1998). Bu olay ile ilk defa görev başındaki en üst düzey yetkili savaş suçu, insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçlarından cezalandırılmıştır (Okeke, 2010: 75). Tutuklama kararı Lahey'deki Sudan elçiliğine gönderilmişse de elçilik Sudan hükümetinin Uluslararası Ceza Mahkemesi yargısını tanımadığını bildirerek tutuklama kararını reddetmiştir (International Criminal Court, 1998).

3.2. LİBYA'DAKİ OLAYLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

- **Libya**

Libya, kuzeyde Akdeniz, doğuda Mısır, güneydoğuda Sudan, güneyde Çad ve Nijerya, batısında ise Cezayir ve Tunus ile çevrili Afrika'nın dördüncü en geniş, dünyanın ise on yedinci en geniş ülkesidir. Başkenti Trablus olup toplam 6.4milyon nüfusun 1,7'si başkentte yaşamaktadır. 2009 yılında Libya Afrika'daki dördüncü en yüksek İnsani Gelişmişlik İndeksine sahip olmuştur. Bunun yanı sıra dünyada onuncu en geniş yağ rezervlerine ve on yedinci en yüksek petrol üretimine sahiptir. 1950 yılında Muhamad Idris al- Mahdi al- Senusi millet meclisi tarafından kral olarak seçilmişti. Ardından 24 Aralık 1951 yılında Libya, Birleşik Krallık Libya olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. 1951 Anayasası ile Libya bir federal devlet olmuş

her vilayete birbirinden ayrı meclis kurulmuştur. 1959 yılında önemli derecede yağ rezervlerinin bulunmasıyla dünyanın en fakir ülkelerinden biri sayılan Libya bulunan bu yağ rezervleri ile dünyanın en zenginleri arasına yükselmiştir. Ülkenin yönetimi hakkında çıkan bir takım anlaşmazlıklar neticesinde başkan Mu'ammer Qadhafi önderliğinde bir grup subay 1 Eylül 1969 tarihinde kral İdris'e darbe girişiminde bulunmuşlardır⁶ (A/HRC/17/44, 1 Haziran 2011).

Libya'daki yasal sistem Medeni Hukuk ve İslami yasal prensiplerin bir bütününden oluşmaktadır. 1971'de yürürlükten kalkmış olan önceki sistemi tek bir sistemde birleştirerek İslami ve Laik prensipler ile değiştirmiştir. Yasal sistem dört sıralı resmi hiyerarşiden oluşmaktaydı: Dar Yetkili Mahkeme, Asliye Mahkemesi, Bölge İstinaf Mahkemesi ve Yargıtay'dır. 1953 Anayasası ile insan hakları hususunda birkaç madde kabul edilmiştir. Bu maddeler Libya'da insan haklarının uygulanmasında garanti verir nitelikteydi. Bunun yanı sıra hukukun önünde eşitlik, herkesin hukuk önünde eşit hak ve sorumlulukları olduğu kabul edilmiş ve hiçbir şekilde din, dil, ırk politik ve sosyal seçimleri doğrultusunda kimsenin ayrımcılığa maruz kalmayacağı ifade edilse de bu Anayasa 1969 yılında askıya alınmıştır (A/HRC/17/44, 1 Haziran 2011). Zaten 2011 Şubat ayı itibari ile gerçekleşen olaylarda kimsenin hukuk önünde eşit olmadığını, din, dil ve ırk ayrımı yaşandığını ve bunun ötesinde politik seçim ve demokrasi talebinde bulunanlara ise insanlık dışı davranışlarda bulunulduğu çok açık ve nettir.

Libya genel itibari ile erkeklerin baskın olduğu ataerkil bir yapıya sahiptir ve cinsiyet ayrımcılığı oldukça yaygındır. Kadının aile içerisindeki yeri ve rolü sınırlandırılmış, hukuk ise doğrudan kadınlara karşı ayrımcılığa neden olan kararlar ve yasalardan oluşmuştur. 2011 Şubat tarihinde katılımcılar demokratik reform talebinde bulunmuş ve Kaddafi rejiminin düşüşünü istemişlerdir. Bu durumlar komşu ülkeler olan Tunus'ta başkan Zeynel Abidin Bin Ali'nin istifası ile aynı şekilde Mısır'da Hüsnü Mübarek olaylarında yaşananlar ile benzerlik göstermektedir (A/HRC/17/44, 1 Haziran 2011). Protestoculara göre bu gösteriler ve protestolar barışçıldır. Fakat Libya hükümetinin bu protestolara cevabı ciddi manada kuvvet

⁶ Bkz. Human Rights Council, Seventeenth Session, Agenda item 4, (1 June 2011), "Report of the International Commission of Inquiry to investigate all alleged violations of international human rights law in the Libyan Arab Jamahiriya".

kullanımı olmuştur. Bu da Libya'da olayların daha büyüyerek iç savaş halini almasına neden olmuştur. Libya hükümetinin komisyona yaptığı açıklamasında ise hükümet kuvvet kullanımının çıkan ayaklanmaları ve kalabalığı caydırmak için gerekli olduğunu savunmuştur. 21 Şubat 2011 tarihinde Albay Kaddafi'nin oğlu Seyfülislam Kaddafi'nin Libya Ulusal Televizyonu'nda yaptığı konuşmasında tek bir mermi kalana kadar en son kadın ve adama kadar savaşıacaklarını, bu toprakları saf olana kadar karış karış temizleyeceklerini beyan etmiştir. Bu beyanın üzerine Şubat ayı sonunda silahlı gruplar ve hükümet güçleri arasında silahlı çatışmalar gelişmiştir. Bu silahlı çatışmalar tüm topraklar üzerinde değil Mart ayı sonunda özellikle Al-Brega ve Adjabiya bölgeleri esas odak noktaları alınarak gerçekleştirilmiştir (A/HRC/17/44, 1 Haziran 2011). Tüm bu iç çatışmalar birçok sivil ve masum vatandaşın ülkelerini mecburen terketmelerine ve komşu ülkelere mülteci olmalarına sebep olmuştur. Komisyon raporuna göre 20 Mayıs tarihi itibari ile 814, 022 kişi zorla yerinden edilmiştir (OCHA Situation Report No.38, 13 Ağustos 2014). Bu grubun içerisinde 322,262 bini Libya vatandaşı olup geri kalanlar ise mültecilerden oluşmaktadır.⁷

Bu olayları araştırmak üzere İnsan Hakları S-15/1 karar sayısına istinaden 25 Şubat 2011 tarihinde İnsan Hakları Konseyi başkanı "Libya'da İnsan Hakları'nın Durumu" başlığı altında uluslararası komisyon kurulmasına karar vermiş ve Şerif Bassiouni'yi komisyon genel başkanı, Asma Khader ve Philippe Kirsh'i ise komisyonun diğer üyeleri olarak atamıştır. S-15/1 kararının 11. Paragrafında, İnsan Hakları Konseyi, uluslararası komisyondan Libya'da gerçekleşen tüm İnsan Hakları Hukuku ihlallerini tespit etmelerini istemiştir. Bunun yanı sıra gerçekleşen suçları ve bu suçları kimin işlediğinin detaylıca araştırılmasını talep etmiştir. Komisyon Şubat 2011 tarihinden itibaren gerçekleşen silahlı çatışmaları ve meydana gelen tüm olayları uluslararası insancıl hukuk, uluslararası insan hakları hukuku ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne atfedilebilmesi amacıyla uluslararası ceza hukuku kapsamında değerlendirmeye karar vermiştir. Komisyon Libya Arap Cemahiriyesi

⁷814, 022 kişilik grubun 402, 981 kişisi Tunus'a, 286, 515 kişisi Mısır'a, 66, 337 kişisi Nijer'e, 24, 663 kişisi Çad'a, 18, 674 kişisi Cezayir'e ve 2800 kişi ise Sudan'a gitmiştir. Detaylı bilgi için bkz. http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Full_Report_750.pdf

hükümeti, geçici ulusal konseyi ve ülke genelindeki sivil toplum temsilcileri ile direkt iletişim kurmuştur. Alan görevleri sırasında komisyon Tripoli ve Bengazi bölgesinden yaklaşık 350 kişi ile görüşmelerde bulunmuştur. Bu araştırmalar sonunda 5000 sayfadan fazla döküman, 580 video ve 2200'den fazla fotoğraf ile geniş bir çalışmaya imza atmışlardır (A/HRC/17/44, 1 Haziran 2011). Komisyonun beyanına göre sivil toplum kuruluşlarından elde edilen raporlardanda yararlanılmış, bu raporlar soruşturma süresinde oldukça yararlı olmuştur.

3.2.1. Libya'da Yaşanan Olayların Koruma Sorumluluğu Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Koruma Sorumluluğu kavramı Libya'daki zulüm ve çatışmaların şekillenmesinde oldukça önemli bir rol oynamıştır. Genel Kurul'un almış olduğu 1973 sayılı karar ile sivillerin korunması için acil bir şekilde ateşkes talebinde bulunulmuştur. Bunun yanı sıra uçuşa yasak bölge oluşturularak askeri müdahale için yasal dayanak sağlanmıştır. 1973 sayılı karar Güvenlik Konseyi'nin bu konuya dair askeri anlamda almış olduğu ilk karar olduğu için büyük önem taşımaktadır (Bellamy, 2011: 1265-1283). Bir diğer önemli husus ise Libya Krizi ile Birleşmiş Milletler Sekreterliği'nin insancıl konulara dikkat çekmesidir. Birleşmiş Milletler Sekreterlik Danışmanları, Libya rejimine karşı bir bildiri yayınlamış ve koruma sorumluluğu çerçevesinde ulusal otoritelere insanlığa karşı suçları hatırlatmıştır. Nitekim Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti bu kararı veto etmiştir. Bunun nedeni ise Rusya ve Çin'in koruma sorumluluğu kavramını, Batı'nın güç kullanımına ve müdahale sebebine yeni bir yol oluşturma çabaları olarak görmeleriydi (Bellamy, 2011: 1265-1283).

Libya'da yaşanan kriz kısa süreli olmuş, birinci ayın sonunda bir düzine yaptırım devreye girmiştir. İnsani krizin engellenmesi amacıyla Libya'da kuvvet kullanımına onay veren Güvenlik Konseyi'nin, aynı tutumunu Suriye Arap Cumhuriyeti'nde gerçekleşen olaylara göstermemesi de ayrı bir konudur. 17 Mart 2011 tarihinde Libya'nın durumu hakkında kabul edilen tedbir kararı, Fransa, Lübnan ve Birleşik Krallık tarafından önerilmiştir. Suriye'nin sahip olduğu Rusya,

Çin ve İran desteklerinin aksine Libya herhangi bir destek görmediği gibi, Güvenlik Konseyi'nden de karar çıkması da bir o kadar kolay olmuştur (Zifcak, 2012: 7). Bunun yanı sıra Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi arasında yapılan antlaşmanın 17. maddesi 1. paragrafına istinaden, 2011 yılında BMGK tarafından alınan 1970 sayılı Libya'ya ilişkin kararla, 15 Şubat 2011 tarihinden itibaren Libya'da yaşanan olaylar UCM savcısına iletilmiştir (International Criminal Court, 1998).

3.2.2. Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Libya

2011 tarihinde 1970 sayılı karar ile Libya'da yaşanan bu olaylar Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısına gönderilmesi kararı alınmıştır. Komisyon, raporunda özellikle insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve uluslararası suçların işlendiğini açıkça belirtmektedir. Bu nedenle ise Libya'daki durumun Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne gönderilerek işlenen insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarının araştırılması ve suçluların cezalandırılması talebi ile UCM'ye gönderilmiştir. Hükümet güçleri tarafından sivillere karşı sistematik bir biçimde gerçekleştirilen cinayetler, tutuklamalar, fiziksel özgürlüğün şiddet ile mahrum bırakılması, işkenceler, zulümler, zorla kaçırmalar, cinsel tacizler insanlığa karşı suçların oluşmasına açıkça dayanak oluşturmaktadır.

Bununla beraber, Uluslararası Ceza Mahkemesi yargı yetkisine giren bir diğer suç olan savaş suçlarının da oldukça yoğun bir şekilde işlendiği yönünde bulgular bulunmaktadır. Bu olaylar esnasında insanların aşağılanması, şahısların onurlarının zedelenmesi, sivillerin kullanımını engellemek amaçlı bilinçli bir şekilde tıbbi malzemelerin naklinin engellenmesi, 15 yaş altı çocukların silahlandırılarak saldırılara dâhil edilmesi ve politika unsuru olarak korku yaratmak amaçlı sistematik bir şekilde tecavüzlerin gerçekleşmesi Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü madde 7 ve 8'e göre UCM'nin yargı yetkisine girmektedir. Bunun yanı sıra silahlı muhalif gruplarında işledikleri suçlar geniş çapta ve sistematik şekildedir. Bu nedenle bu suçlar Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisine girmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısı ise 16 Mayıs tarihinde Seyfülislam, Albay Kaddafi ve Abdullah Essunüsi hakkında insanlığa karşı suçlar bağlamında tutuklama talebinde

bulunmuştur. Libya hükümeti Roma Statüsüne taraf değildir. Bu nedenle Libya'daki olayların Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanabilmesi için Roma Statüsü madde 14'e istinaden Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi olayları 1970 kararı ile Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısına yöneltmiştir. Libya'da UCM'nin yargı yetkisine giren suçlardan soykırıma rastlanmasa da insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları yoğun bir şekilde işlenmiştir.

Libya'da 2011 yılının Şubat ayında başlayan iç çatışmalar, Afrika Birliği ve Arap Liginin de dikkatini çekmiştir. Arap Birliği de Libya'daki masum sivillerin korunmasına destek vermiştir. 2005 yılında Afrika Birliği Yürütme Konseyi ve Birleşmiş Milletler birbirlerini destekleyici bir sürece girmişlerdir (Omorogbe, 2012: 143). Koruma Sorumluluğu çerçevesi altında hazırlanan bu belgede, Güvenlik Konseyi'nin eylemler için yetkisini bölgesel kuruluşlardan alabileceği konusunda mutabık kalınmıştır. Afrika Birliği, bugüne kadar olan eylemlerini Birleşmiş Milletler'i destekleyici bir şekilde yürütmüştür. 2005 Dünya Zirvesinde Birleşmiş Milletler'in Afrika Birliği ile işbirliğini sürdürebilmesi ve Afrika Birliği'nin BM Genel Kurulunun ortağı olabilmesi için kapasitesinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kısa bir sürenin ardından Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri ve Afrika Birliği Komisyon başkanı bir bildiri yayınlayarak on yıllık Birleşmiş Milletler Afrika Birliği geliştirme programı oluşturduklarını açıklamışlardır (Omorogbe, 2012: 146). Böylece Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, barış ve güvenliğin sağlanmasında, Afrika Birliği'ni de ortak olarak görmüştür. Darfur, Somali ve Burundi'de barışı koruma görevlerini de onaylamıştır.

Kaddafi, 1999 yılından itibaren Afrika Birliği için kurucu bir rol oynamış, 2009-2010 yılları arasında ise Kuzey Afrika Başkanı olmuştur. Bunun yanı sıra, zaman içerisinde Güney Afrika'da yaşanan ırk ayrımcılıklarına karşı durmuş ve anti-sömürgeciliği savunarak kıtada önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca Afrika Birliğinin idamesi için finansal oranın yüzde 75'i Libya tarafından karşılandığı için Libya'nın birlik içerisinde oldukça kilit ve önemli bir yeri bulunmaktaydı. Fakat 2011 yılının şubat ayında çıkan kriz, Muammer Kaddafi ve Afrika Birliği arasında birtakım sorunlara neden olmuştur. Libya içerisinde yaşanan kargaşada müdahale edilmemesi durumu Afrika Birliği ve Kaddafi ilişkisini zora sokmuştur. Bu yüzden, 22 Şubat

2011'de Arap Ligi, Libya'da sivil halkın emniyeti sağlanana kadar Kaddafi'nin toplantılara katılmasını askıya almıştır. Ardından 26 Şubat'ta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplanarak Libya'daki olaylardan hükümetin birinci derecede sorumlu olduğu kararına varılmıştır. Böylece bu sorumluluğun altında sivillere karşı yapılan şiddetin biran önce son bulmasını 1970 sayılı karar ile talep etmiştir. Bu karar oy birliği ile kabul edilmiştir. Güvenlik Konseyi, Muammer Kaddafi tarafından sivillere yönelik ölümcül güç kullanımını kınamakla birlikte bu durumu uluslararası platforma taşıyarak çeşitli yaptırımlar uygulamaya karar vermiş ve Libya aleyhinde insanlığa karşı suçun yaşandığının altını çizerek bir soruşturma başlatılmıştır.

3.2.3. Komisyonun Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Uluslararası Ceza Hukuku ve Uluslararası İnsancıl Hukuk Bağlamındaki Saptamaları

Komisyonun verilerine göre Libya'da hükümet sistemi tek bir kişinin korku ile yönettiği, tehdit dolu ve sadakatlık teşviki üzerine kurulu bir sistemdir. Sistem hukukun üstünlüğü veya insan haklarının korunması üzerine kurulu değildir. Bu nedenle ifade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü gibi temel hak olan bu haklar tamamen yasaklanmış ve bu hakların ihlali neticesinde idam cezası dâhil birçok cezanın verilmesi gibi kanunlar uygulanmaktadır. Hukukun üstünlüğünün bulunmaması, yargı sisteminin bağımsız olmaması ve ülke güvenliğini sağlayanların Kaddafi yanlıları olması durumları da toplum üzerinde baskı ve korku faktörlerini yükseltmiştir. Bu durumda da hiçbir birey veya kurumda var olan rejime karşı çıkarak demokrasiye dair talepte bulunamamaktadır. Kısa süre içerisinde iç savaşa dönüşen bu durum için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 2011 yılının Mart ayında 1973 sayılı kararı çıkararak bu duruma dâhil olma kararı vermiştir. Bu olaylar esnasında öldürülen insanların toplam sayısı sivil toplum kuruluşları, hükümet sözcüsü ve geçici ulusal konsey tarafından 10000 ile 15000 arasında olduğu belirtilmiştir (A/HRC/17/44, 1 Haziran 2011). Olayların başladığı ilk haftalarda hükümet, birçok masum insanın keyfi olarak tutuklanması emrini vermiştir.

Bunun yanı sıra uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukuk bağlamında hem hükümet güçleri hem de karşıt gruplar sivillere insani

olmayan işkencelerde bulunmuşlardır. Hükümet güçleri vatandaşların sağlık haklarını da etkili bir biçimde engellemiş, hastaları hastaneden zorla kaçırma, hastane personeline yönelik saldırılar, ilaç tedarik edilmesini önleme gibi eylemlerde bulunmuşlardır. Ülkede görevini yapmaya çalışan medya görevlilerine yönelik ise keyfi tutuklamalar, çeşitli işkenceler, insanlık dışı davranışlar, tacizler, gözdağı verme, zorla kaybolmalar gerçekleştirilerek ülke dışına her türlü bilgi akışının engellenmesi sağlanmaya çalışılmış, iletişim tamamıyla koparılmaya çalışılmıştır. Böylece komisyon hükümet tarafından sivillere yönelik yapılan rastgele saldırılar yapıldığını ve hükümetin vatandaşları koruma adına başarısız sayıldıklarına dair yeterli delili elde ettiklerine karar vermiştir. Komisyon saldırılar esnasında büyük hasar gören kültürel yapılar ve camilere yönelik saldırılarda özel bir niyet olup olmadığının araştırma kapsamında anlaşılamadığına karar vermiştir. Bu duruma karar verilemese bile, tıbbi malzemelerin nakillerinin engellenmesi, hastane görevlileri ve hastalara yapılan işkence ve zorlamalar, sivil medya çalışanlarına yapılan taciz ve işkenceler, insancıl yardım kuruluşlarının yardımlarının reddedilmesi gibi durumlar hükümetin toplumdaki hiçbir masum insanı ayırmadığını gözler önüne sermektedir.

Göçmen çalışanlar da hükümet güçleri tarafından çeşitli işkencelere maruz kalmış ve bu durum hükümetin sorumluluğunu yerine getirememesi veya bilinçli olarak getirmemesi bağlamında güçlü bir algı oluşturmaktadır (A/HRC/17/44, 1 Haziran 2011). Hükümet tarafından silah kullanımının engellenmemesi ise komisyonun dikkatini çekmiş ve komisyon, hükümeti silahların, mermilerin yaygınlaşmasına müsaade etmesinden, engellememesinden dolayı hatalı bulmuştur. Komisyon silahlanmanın dışında geniş çaplı tecavüzlerinde yaşandığını belirterek tecavüzlerin bir politika unsuru olarak yapıldığını ve toplum üzerinde bu şekilde korku yayarak topluma tek otorite olmaya çalıştıklarını da ifade etmiştir. Bir diğer önemli nokta ise çocuk askerlerdir. Hem hükümet güçleri hem de muhalif gruplar saldırılarda çocuk asker kullanmışlardır. Bu konuda komisyon Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu ve hükümet dışı organizasyonlardan daha detaylı yardım talebinde bulunmuştur. Birleşmiş Milletler'in Silahlı Saldırılarda Çocuklar Özel Temsilcisi ve

diğer Birleşmiş Milletler Kuruluşları tarafından özellikle çocukların iç savaşlarda yer alması konusunda büyük endişelerini dile getirmişlerdir.⁸

3.2.4. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Tarafından Alınan Libya'ya İlişkin Kararlar

- **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1970 Sayılı Karar 2011**

“Konsey, Libyalı yetkililerin tutumunu sürekli izleyerek; verilen kararların hükümlerine uyup uymadıklarından hareketle, uygulamaya konulan zorlama tedbirlerini gözden geçirecektir. Böylece, tedbirlerin daha da sıkılaştırılması, değiştirilmesi, askıya alınması veya tamamen kaldırılması söz konusu olabileceği” belirtilmiştir. Ülkedeki sivil halka sistematik ve yaygın saldırıların insanlığa karşı suç oluşturabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca benzer tespitler ve harekete geçme zorunluluğu Arap Birliği, Afrika Birliği ve İslam Konferansı'nda da belirtilmiştir. Konsey, Arap Birliği'nin 12 Mart açıklamasına atıfta bulunarak uçuşa yasak bölge ve yabancı devletlerin vatandaşlarının korunması gibi taleplerini belirtmiştir. 1970 (2011) sayılı kararda uygulamaya konulan zorlama tedbirlerini dört kategoride değerlendirmek mümkündür. İlk olarak, Libya'da yaşanan bu olayları durdurmak ve hukuk ihlallerine son vermek için Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanmasını sağlamak önem taşımaktadır. İkinci kategoride Libya'ya yapılan hertürlü silah, mühimmat ve sevkiyatın önlenmesi bulunmaktadır. Üçüncü kategori tedbirler seyahat yasağını içermekte olup Güvenlik Konseyi kararın Ek 1'inde başta Kaddafi, Kaddafi'nin ailesi ve üst düzey yöneticiler olmak üzere 16 kişinin ismi bulunan bir liste yayınlamıştır (Çağırın, 2011: 20). Bu listede adı bulunan kişiler hakkında ise seyahat sınırlandırılması uygulanmıştır. Dördüncü kategori tedbirlerde ise Güvenlik Konseyi kararının ikinci eki olarak Kaddafi aile mensuplarının bulunduğu 6 kişilik mal varlıklarının dondurulması kararı bulunmaktadır. Bu kararı yerine getirecek olanlar ise diğer devletlerdir. Devletler bu karara uyup kararla ilgili her türlü iktisadi ve mali kaynağı dondurmakla sorumludurlar (Çağırın, 2011: 17).

⁸Bkz. “Press Conference to Launch Secretary- General’s Annual Report on Children and Armed Conflict”, http://www.un.org/News/briefings/docs/2011/110511_Children.doc.htm

Güvenlik Konseyi tarafından alınan bu kararın önemli bir noktası ise sadece ileriye yönelik olmamasıdır. Bu karar ile Şubat 2011 tarihinden itibaren Libya yetkililerinin yaşanan zulümlere izin verdikleri için geriye dönükte cezalandırılmaları amacını taşımaktadır. Güvenlik Konseyi Libya hükümetinden şiddete derhal son vermesini, ülkede yaşayan yabancıların can ve mal güvenliklerinin garantiye alınmasını ve medyaya uygulanan her türlü kısıtlamanın kaldırılmasını talep etmiştir. Libya'nın bu taleplere yanıtız kalması neticesinde ise Güvenlik Konseyi alınan kararları ivedilikle yürürlüğe koymuştur. Güvenlik Konseyi bu yaptırımları suç işleyen yetkilileri engelleyerek vatandaşların suçlular tarafından daha fazla zulme maruz kalmalarını engellemeyi amaçlamıştır. Bu karardan üç hafta sonra 1973 sayılı karar alınmıştır (United Nations Security Council Resolution 1970, 26 Şubat 2011).

Alınan bu karar haricinde İnsan Hakları Konseyi de Libya'da yaşanan zulümler karşısında tepkisiz kalmayıp işlenen bu suçlar karşısında Konsey'in bir yaptırımı olması gerektiğini belirten yetkililer Libya'nın İnsan Hakları Konseyi'ne üyeliğini askıya almıştır. Yeni Zelanda temsilcisi hiçbir ülkenin kendi vatandaşlarının yaşamlarını cehenneme çevirmeye hakkının olmadığını beyan ederek sözlerine Libya'nın üyeliğinin kesinleştiği dönemde ağır insan hakları ihlalleri gerçekleştirerek İnsan Hakları Konseyi'nin güvenini altüst ettiğini eklemiştir. Filipinler temsilcisi Libya'daki olaylar karşısında zulüme maruz kalan tüm vatandaşların uluslararası toplum tarafından bir birlik içerisinde korunması gerektiğini ifade etmiştir. Bu durumlar karşısında Birleşmiş Milletler ve uluslararası toplumun gerekli yardımın sağlanmasında kaçınılmaz bir sorumluluğu olduğunu da belirtmiştir. Öte yandan Kosta Rika'nın temsilcisi İnsan Hakları Konseyi'nin Libya'nın üyeliğinin durdurma kararını doğru bularak Libya hükümetinin açgözlü ve baskıcı bir mekanizma olduğunu dile getirmiş, buna karşın Konsey tarafından gerekli önlemlerin alınarak bu tür durumları engelleyecek parametrelerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Buna karşılık olarak Venezuela temsilcisi Libya'da yaşanan olayların detaylı incelenmesinden önce somut veriler elde edilmeden İnsan Hakları Konseyi'nin aldığı bu kararın erken olduğunu belirtmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki Moon İnsan Hakları Konseyi'nin kararını desteklemiş, Libya'da yaşanan suçların

soruşturulması için bağımsız bir komisyonun Libya'ya acilen ulaşması gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra Moon, yaşanan bu olaylar bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin de bu olaya dâhil olması gerektiğini vurgulamıştır. Amerika Birleşik Devletleri sözcüsü Susan Rice Libya'nın üyelik kararının durdurulmasının Libya için ağır ama Libya'nın kendi kendine bu hale getirdiğini belirtmiştir. Ayrıca bu kararın Kaddafi ve Kaddafi'yi destekleyenlere öldürmeyi durdurmaları için bir uyarı niteliğinde olduğunu belirtmiştir.

- **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1973 Sayılı Karar 2011**

Bu karar ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi New York'ta 17 Mart 2011 tarihinde toplanarak Libya'yı sivilleri korumak amaçlı uçuşa yasaklı bölge ilan etmiştir. Bununla beraber karar, Libya'daki sivillerin korunması ve Kaddafi güçlerinin etkisiz hale getirilmesi için sadece hava ve denizden müdahaleyi içermiş fakat kara harekâtı için bir karar alınmamıştır. 26 Şubat'ta alınan 1970 sayılı karara uyulmadığı gibi Libya'daki durumun her geçen gün uluslararası bir tehdit oluşturduğu vurgulanmıştır. Libya'daki hava sahasına insani yardım amaçlı ve yabancı devlet vatandaşlarının ülkeden tahliyesi için yapılan uçuşlar dışındaki tüm uçuşların yasaklanması istenmiştir. Kararın sivillerin korunması bölümünde; Birleşmiş Milletler'e üye olan tüm ülkelere, Libya'da saldırı tehdidi altında bulunan sivilleri korumak için herhangi bir yabancı işgalci güç oluşturmadan "gerekli tüm önlemleri" alma yetkisi verilmiştir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Libya'da askeri müdahale kararından sonra 19 Mart 2011 tarihinde Şafak Yürüyüşü Operasyonu başlatılmış, başkent Trablus ve Misrata çevresindeki 20 Libya hava savunma sistemi imha edilmiştir. Bu duruma Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, İtalya, Almanya, Kanada, İspanya, Danimarka, Hollanda, İsveç, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Fas, Ürdün destek verirken, Almanya çekimser kalmıştır. Fakat harekât, Amerika Birleşik Devletlerinin Afrika ülkeleri ile askeri ilişkilerini yönettiği, Almanya'nın Stuttgart kentinde bulunan AFRICOM karargâhı tarafından komuta edildi. 1973 sayılı kararın 4.maddesinde yer alan sivillerin korunması başlıklı bölümü, Libya'ya askeri müdahale izni veren hükümler içermektedir. Bununla

beraber, gerekli bütün tedbirlerin alınması ifadesi de Konseyin uygulamalarında silahlı kuvvet kullanımına müsaade ettiği sonucu da çıkarılabilmektedir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararı almasından sonra uçuşa yasaklı bölge oluşturulmuş gerekli her türlü tedbirin alınmasına karar verilmiştir. 31 Mayıs tarihinde ise NATO Fransa, Yunanistan, Türkiye, İtalya, Kanada, Bulgaristan, Hollanda, Belçika, İspanya, İsveç, Romanya, Norveç, Katar, Ürdün, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Danimarka ile işbirliği içerisinde olduğunu ve Libya'da sivillerin korunması bağlamında askeri operasyonlar yapabilmek için tüm yetki talebinde bulunmuştur.

Komisyon, raporunda Libya'da yaşanan olayların Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Uluslararası Ceza Hukukuna girdiğini açıkça belirtmiştir. Libya Birleşmiş Milletler İnsan Hakları sözleşmelerinin de birçoğuna: ICESCR⁹, ICCPR¹⁰, CERD¹¹, CEDAW¹², CAT¹³, CRC¹⁴, CMW¹⁵ ve OPCRC-AC¹⁶ gibi antlaşmalara onay vermiştir. Bu durumda Libya yukarıda onaylamış olduğu tüm antlaşmalara saygılı olmalı, kuralları çiğnememeli ve vatandaşlarının insan haklarını korumalı ve ihlal edilmesini önlemelidir. Vatandaşları korumak, her türlü suçu ve suç işleyenleri önlemek Libya hükümetinin sorumluluğundadır. Bunun yanı sıra Libya 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre

⁹The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Libya tarafından 15 Mayıs 1970 yılında onaylanmıştır.

¹⁰The International Covenant on Civil and Political Rights, Libya tarafından 15 Mayıs 1970 yılında onaylanmıştır.

¹¹The Convention on the Elimination of all forms of Radical Discrimination, Libya tarafından 3 Temmuz 1968 yılında onaylanmıştır.

¹²The Convention on the Elimination of Discrimination Against Women, Libya tarafından 16 Mayıs 1989 yılında onaylanmıştır.

¹³The Convention Against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment and Punishment, Libya tarafından 16 Mayıs 1989 yılında onaylanmıştır.

¹⁴The Convention on the Rights of Child, Libya tarafından 15 Nisan 1993 yılında onaylanmıştır.

¹⁵The International Convention on the Protection of the Rights of all Migrant Workers and Members of their Families, Libya tarafından 18 Haziran 2004 yılında onaylanmıştır.

¹⁶The Optional Protocol to the CRC on the involvement of children in armed conflict, Libya tarafından 29 Ekim 2004 yılında onaylanmıştır.

Konvansiyonuna ve Ek Protokoller olan I ve II'ye de taraftır.¹⁷ İnsan Hakları Konseyi şubat ayı ortasında sivillere karşı aşırı kuvvet kullanımından dolayı hayatını kaybedenler için derin kuşkuya düşmüş ve araştırılmasını talep etmiştir (Human Rights Council, A/HRC/RES/S-15/1, 25 Şubat 2011). Yaklaşık 233 kişi aşırı kuvvet kullanımına maruz kalarak hayatını kaybetmiş, ölümler hakkında Libya hükümeti ise göstericilerin polis ofislerine saldırdıklarını bu nedenle kuvvet kullanımının gerekli olduğunu savunmuşlardır (Human Rights Watch, 21.12.2014). Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısı ise şubat ayındaki çatışmalarda yaklaşık 500 – 700 kişinin hayatını kaybettiğini kaydetmiştir. Libya hükümetinin aşırı kuvvet kullanımı Libya hükümeti ve muhalif taraflar tarafından da kabul edilmiştir¹⁸ (International Criminal Court, 1998).

Öte yandan silahlı çatışmalar esnasında paralı askerlerin kullanıldığı da komisyon tarafından raporda birçok kez beyan edilmiştir¹⁹ (New York Times, 21.12.2014). Komisyonun elde ettiği bilgilere göre, insanlık dışı suçlar ve savaş suçları çoğunlukla tutulan paralı askerlere veya genel prensip olarak suçlar Libya'da yaşayan yabancı uyruklu kişilere işletildiği iddia edilmiştir. Bu durum Libya'nın daha önce onay verdiği Birleşmiş Milletler Paralı Asker Antlaşması²⁰ ile paralı asker kullanımını yasaklanmış olmasına rağmen Libya bu onayını ihlal edici harekette bulunmuştur. Komisyon, iç çatışmalar başlamadan önce Libya'ya orduda çeşitli eğitimler görmek amaçlı yabancı uyruklu kişilerin geldiğini ve çatışmalar başlayınca bu kişilerin hükümet güçleri tarafında yer alıp sivil halka karşı insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları işlediklerini fakat bu durumu kesinleştirmek için daha detaylı araştırma yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun dışında aşağı Sahara'dan Libya'ya gelip yerleşen ve çalışan göçmenlerin çatışmalar esnasında oldukça

¹⁷Libya Cenevre Antlaşması'nı 22 Mayıs 1956 tarihinde onaylamıştır. Diğer Ek I ve II Protokollerini ise 7 Haziran 1978 yılında onaylamıştır.

¹⁸Bkz. International Criminal Court, Office of the Prosecutor, First Report of the Prosecutor of the International Criminal Court to the UN Security Council Pursuant to UNSCR 1970 (2011), 4 Mayıs 2011

¹⁹Bkz. "Libyan Oil Buys Allies for Qaddafi", http://www.nytimes.com/2011/03/16/world/africa/16mali.html?_r=2&ref=mali&

²⁰Bkz. The United Nation International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries

olumsuz yönde etkilendikleri komisyon tarafından kaydedilmiştir. Sadece hükümet güçleri tarafından keyfi tutuklamalara maruz kalınmamış, silahlanmış olan sivil karşıt gruplarında tacizlerine uğradıklarını belirten göçmenler, hırsızlık olayları ve zorla haneye tecavüz gibi suçlarla da karşılaştıklarını dile getirmişlerdir (A/HRC/17/44, 1 Haziran 2011).

Komisyon, tecavüze uğrayan kişilerden sadece birkaçı ile röportaj yapabirmiştir. 15 kişi tarafından 2 gün boyunca tecavüze uğrayan mağdurdan elde edilen bilgiler ise tecavüzü hükümet güçlerinden kişilerin yaptığı yönündedir. Libya devleti kanunlarına göre her türlü zina durumuna Ceza Hukuku madde 1 no.70, 1973'e istinaden ceza verilmektedir (A/HRC/17/44, 1 Haziran 2011). Fakat bu süreçte hükümet kendi güvenlik güçlerinin işlediği bu ciddi suçtan masum vatandaşları korumamıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 2000 yılında 1325 ve 2008 yılında 1820 sayılı kararları almıştır. Bu kararlar tüm taraf devletleri kadın ve genç kızların tecavüze uğramalarını engellemeye davet etmekte ve tüm gerekli önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla beraber tecavüzlerin savaş taktiği olarak geniş çapta işlenmesi ise silahlı saldırıların daha da alevlendireceğini belirtmiştir.

3.3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN CEZAI SORUMLULUĞU VE DEVLET EGEMENLİĞİ

Her devletin kamu düzenini sağlamak amacıyla kendi içinde koymuş olduğu birtakım kurallar bulunur. Kural ve kanun koyma durumları ise egemenlik yetkilerinden kaynaklanır. Örneğin; soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları gibi ciddi manada hasara yol açan suçlar, devletlerarası ilişkiler gelişmeden önce devletin kendi bünyesinde değerlendirilmiş ve bazı politik veya sosyal nedenlerden dolayı da cezalandırılmama veya dokunulmazlıklardan yararlanma gibi durumlar söz konusu olmuştur. Egemenlik kavramını, suçun işlendiği bir ülkede yargılama yetkisinin suçun işlendiği devlete verilmesi söz konusu iken günümüze uyarladığımızda devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve taahhüt verdikleri uluslararası sözleşmeler sonucunda ceza hukukunda da bir takım değişiklikler

meydana geldiği, ulusal yargı yetkisinin ise kapsam ve sınırlarında bir genişleme olduğunu söylemek mümkündür (Erdal 2010: 127).

Ulusal yargı yetkisinin kapsam ve sınırlarının genişlemesi bir takım tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Örneğin soyut bir kavram olan devlet, bağımsız tüzel bir kişidir. Bağımsız tüzel kişilerin fiil ehliyetleri yoktur. Devletlerin ise kendi içinde polisi, adaleti vb. dalları ile örgütlenmesi, anayasasının belirlediği sürekli olan bir amacının olması ve egemenliğinin, varlığının hem ulusal hukuk düzeni tarafından hem de uluslararası ortamda tanınmasıyla tüzel kişiliklerini tam anlamıyla oluşturmaktadırlar. Tüzel kişiyi yani devleti, hukukta 'gerçek kişi' olarak geçen bireyler yönetir. Devletin tek başına herhangi bir fiil ehliyeti bulunmadığına göre verilen her karar ve işlenen her suç da hak ehliyeti bulunan gerçek kişinin, yani devleti yöneten üst düzey bireylerindedir. Cezanın bireyselliği ceza hukukunun temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle işlenen suç şahsidir ve gerçek kişilere aittir. Örneğin Türk Ceza Kanunu madde 20 de belirtildiği gibi

“Ceza sorumluluğu şahsidir. Kimse başkasının fiilinden sorumlu tutulamaz (TCK, madde 20)”.

Ceza sorumluluğunun şahsiliği uluslararası ceza hukukunda da aynıdır. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin 25.maddesinde Bireysel ceza sorumluluğuna değinilmekte ve mahkemenin Statü gereği gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahip olduğu belirtilmektedir (Roma Statüsü madde 25, 1998).

Bir devlet, üst düzey görevlilerini doğru seçmekle yükümlüdür. Devletin egemenlik yetkilerinden gücünü alarak emirler veren, hak ve fiil ehliyeti sahibi olan bu somut bireyler, devletin üst makamlarına kendi egemenliğine, kendi anayasasına uymayan bireyleri getirdikleri takdirde 'devletin egemenliği' bağlamında suç işlemiş sayılırlar. Çünkü egemen bir devletin önceliği o devleti barış içerisinde adaletli bir şekilde yönetmektir. Makamını ve devletin egemenlik gücünü kullanarak kendi menfaatleri doğrultusunda anayasaya aykırı hareket edip, insanlığa karşı suç, savaş suçu işleyen bir otoriteyi durdurmak içinse uluslararası bir ceza sistemi ihtiyacının doğması gündeme gelmektedir. Kültürlerin farklılığı insan haklarının yorumlanmasında farklılık gösterebilmektedir. Fakat ana yapı itibariyle insan hakları evrenseldir. Bu durumda insan haklarının kazanılması kişilerin doğumundan itibaren

geçerlidir. Yani egemen bir devlet vatandaşlarının yaşama, eğitim, sağlık gibi en temel haklarını korumak ve saygı göstermek durumundadır.

İşte bu noktada eğer bir devlet üst düzey yetkilisi vatandaşlarına karşı savaş suçları veya insanlığa karşı suçlar işler, vatandaşları korumak istemez veya koruyamaz hale gelirse iç hukukta bu duruma müdahale edecek yetkili bir merci kalmadığından uluslararası toplum müdahalede bulunur. Ülke sınırları içerisinde meydana gelen suçlarda örneğin zorla yerinden etme, nüfusu göçe zorlama, köleleştirme gibi suçlar büyük hasarlara sebebiyet vereceğinden nüfus, başka ülkelere göç etme eğiliminde olabilmekte ve bu durumdan diğer ülkelerde ciddi bir şekilde etkilenebilmektedir. Dolayısıyla bu tip olaylar ulusallıktan çıkarak uluslararası toplumun barış ve güvenliğini bozacak seviyeye ulaşabilmektedir.

Bahsi geçen nedenlerden dolayı gerek BMGK gerekse Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısı durumu UCM'ye atfedebilir veya duruma göre UCM'nin kendisi de devreye girebilir. Böylece Uluslararası Ceza Mahkemesi, bahsi geçen devletin koruma sorumluluğunu yerine getiremediğinin tespiti ile koruma sorumluluğunu kendisi yüklenmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi tam da bu noktada, devletlerin egemenliğine dayalı olarak üst düzey yetkililere verilen bir takım dokunulmazlıklara müdahale edebilmektedir. Statünün belirlemiş olduğu insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve soykırım işlendiği takdirde Statü, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne bu nitelikli suçları tüm dokunulmazlıklardan bağımsız biçimde kovuşturabilme ve yargılayabilme yetkisi vermektedir. Mahkemenin bu yetkiye sahip olması suçun işlenmesini engellemek açısından iyi bir seçenek gibi görünürken aslında bu durum tam olarak devlet egemenliğinin zedelenmesidir. UCM'nin dokunulmazlıklardan bağımsız bir şekilde hareket edebiliyor olması aynı zamanda iç hukuk düzeninin değişmesine sebep olabilmektedir. Bu nedenle egemenliğin zedelenmesi adına kendi vatandaşlarının uluslararası bir yargı sisteminde kendi otoritelerinden bağımsız bir şekilde yargılanmasını istemeyebilmektedirler.

Statü kapsamında belirtilen üç suçu (insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, soykırım) işleyen birey veya bireyler, statünün belirlediği bazı maddeler çerçevesinde Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde incelemeye alınmaktadır. Bu suç veya suçlar, devletin iç hukukuna aykırı olduğu gibi, diğer devletleri de etkileyecek

nitelikte olabilmektedir. Çünkü uluslararası düzen, egemen devletlerin kendi içlerinde oluşturdukları kurallar bütünü ile oluşmaktadır. Bu nedenle ulusal düzeyde işlenen bu üç suç uluslararası toplumu etkileyip düzeni bozabileceği ve güvenliği tehdit edeceğinden uluslararası suç niteliğini taşımaktadır (Aydın, 2002: 137).

Uluslararası Ceza Mahkemesi Bireysel Yargılama yapan bir uluslararası organ olarak Darfur'da Yaşanan olayların uluslararası yargı sisteminde yargılanabilmesi için hem Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi hem de oluşturulan komisyon tarafından Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne gönderilmesi ve başka herhangi bir yargı merciinin gösterilmemesi aslında Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne dolaylı bir rol vermektedir. Bir başka deyişle devletleri değil bireyleri yargılayan bir organ olan Uluslararası Ceza Mahkemesi devletin sorumluluğunun tespiti ile ilk önce bireylerin devletlerde işlemiş olduğu suçları tespit etmektedir. Bireysel sorumluluğu tespit ederek, bu bireylerin yönetildiği devlet tarafından vatandaşların insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, soykırım ve saldırı suçlarından korunup korunmadığına dair tespit ve karar verme yetkisi de bulunmaktadır. Roma Statüsü ulusal ceza yargısına tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Statü Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne sadece ulusal mahkemeler görevlerini yerine getirmediğinde yargı yetkisini kullanma hakkını vermemektedir. Bunun yanı sıra Uluslararası Ceza Mahkemesi ulusal yargı mahkemelerinin olayları yeterince ve gerektiği gibi yargılayıp yargılamadıklarına da karar verme yetkisine sahiptir (Çakmak, 2007: 54).

Darfur ve Libya örneklerinde ise insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları ağır bir şekilde işlenmiş ve Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından Libya ve Sudan hükümetlerinin vatandaşlarını bahsi geçen dört suçtan korumadığı ve koruyamadığı tespit edilmiştir. Bu tespitler neticesinde Ahmet Harun, Ali Kuşeyb, Abdurrahim Muhammed Hüseyin ve Sudan başkanı El Beşir hakkında tutuklama kararları çıkarılmış, mahkeme tarafından yargılanma süreçleri başlatılmıştır. Libya ve Sudan hükümetlerinin koruma sorumluluklarını yerine getirememeleri devletleri değil bireyleri yargılayan yargı mercii olarak devletin üst düzey görevlisi sayılan ve bireysel suç işlemiş kişilerin belirlenmesi ve cezasız bırakılmamaları adına önemlidir. Bu nedenle devletin düzenini bozan, barışı bozan ve savaş ortamına izin veren, sebep olan kimselerin Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından

cezalandırılması devlet içerisindeki barış ortamı ve devletin egemenliği açısından da önem taşımaktadır. Fakat belirtilmelidir ki, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin iç yargı sisteminin yetersiz veya isteksiz olmasını saptama yetkisi, devletin egemenliğine müdahale etmesi anlamına gelmektedir.

Darfur'da işlenen suçların tespiti için oluşturulan komisyonda görevli olan savcı, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin araştırmalarının savcının suçları belirlemede önemli etkisi olduğunu belirtmiştir (International Criminal Court Doc. No.: ICC-02/05, 25 Ağustos 2006). Böylece savcının tespit etmiş olduğu suçlar Statü çerçevesinde yargılanabilecek ve aynı suçların tekrarlanması engellenebilecektir. Profesör Cassese Darfur'da yapmış olduğu gözlemlere istinaden sivillerin güvenliğini sağlamanın sorumluluğu Sudan hükümetinde olduğunu net bir biçimde ifade etmiştir (International Criminal Court Doc. No.: ICC-02/05, 11 Eylül 2006). Bunun yanı sıra Sudan Devletinin öncelikli sorumluluğunun vatandaşlarını sınırları içerisinde korumak ve insan haklarına saygı göstermek olduğu belirtilmiş, BMGK 1564(2004), 1556(2004), 1574(2004), 1590(2005), 1591(2005), 1593(2005), 1663(2006), 1665(2006), 1706(2006) kararlarında ve Afrika Birliğinin 54(2004), 68(2005) kararlarında Sudan hükümetinin Darfur'da güvenliği sağlamada öncül sorumluluğundan açıkça bahsedilmiştir (International Criminal Court Doc. No.: ICC-02/05, 11 Eylül 2006). Uluslararası Ceza Mahkemesi, raporlarında devletlere suçluları ilk yargılama yetkisinin ulusal yargı mercilerinde olduğunu belirtmektedir (International Criminal Court Doc.No.: ICC- 02/05-95, 21 Ağustos 2007).

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin 17.maddesi "Kabul edilebilirlik konuları" devletlerin ulusal yargılama sistemine tamamlayıcı nitelikte olup yerel yargıya saygı göstermektedir. Fakat mahkeme, birtakım durumlarda davaları kabul edilemez bulabilme yetkisine sahiptir. Buna göre;

"Soruşturma veya kovuşturma yapmaya isteksiz davrandığı veya gerçekten muktedit olmadığı haller dışında, yargı yetkisi bulunan devlet tarafından, dava konusu olayın soruşturulması veya kovuşturulması halinde;

Yargılama konusunda isteksiz veya yargılamaya gerçekten imkânı bulunmadığı haller dışında, yargı yetkisine sahip devletin, olayı soruşturduktan sonra ilgili şahsı yargılamaya gerek olmadığına karar vermesi halinde,

İlgili şahsın, şikâyet konusu olaydan dolayı, daha önceden yargılanmış ve Mahkeme tarafından 20. Maddenin 3.paragrafı uyarınca, şahsın yargılanmasına izin verilmemiş olması halinde,

Dava konusunun, Mahkeme tarafından başkaca işlem gerektirecek derecede ağır bulunmaması halinde, (Roma Statüsü madde 17, 1998).”

Yukarıda belirtilen maddeler de BMGK kararlarında ve raporlarda belirtilen ifadeleri destekler niteliktedir. Bu maddelerde açıkça görülmektedir ki eğer Uluslararası Ceza Mahkemesi verilmiş ulusal bir karar hakkında olumlu kanaate sahip olmazsa devletin iç hukukuna müdahale ederek davaları kabul etmeme yetkisi bulunmaktadır. Maddelerde belirtilen isteksizlik ve yetersizlik kavramlarına dair savcılığın bu durumları tespitinde geniş yetkiye sahip olması da devletlerin egemenliklerini tartışmalara neden olabilmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yukarıda belirtilen şekillerde devletlerin ulusal iç hukukuna müdahale etmesi demek açıkça devletin egemenliğine müdahil olması demektir. Çünkü egemen bir devletin bağımsız bir hukuk sistemi olur ve kendi yasaları gereği her türlü kararı alabilme gücü vardır. Fakat bu noktada Uluslararası Ceza Mahkemesi ulusal yargı sisteminde bir bozukluk olup olmadığını bile ölçebilecek yetkiye sahip olması UCM'nin nihai otorite olduğunu göstermektedir. Böylece Uluslararası Ceza Mahkemesi ulusal mahkemeleri denetleyen bir konuma sahip olmaktadır (Erdal, 2010: 206).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne gönderilen Libya ve Darfur olaylarında da Uluslararası Ceza Mahkemesi devletlerin iç hukuklarında yeterli yargılanmaların yapılmadığına kanaat getirdiği için müdahil olmuştur. Burada Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin devletlerin egemenliğine karıştığı çok açıktır ve egemenlik kavramının da ne denli etkilendiği ayrı bir tartışma konusudur. Tıpkı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi Uluslararası Ceza Mahkemesi de devlet egemenliklerinde bir esneme yarattığı ortadadır. Bu durumda Statüde belirtilen “tamamlayıcılık” ilkesi aslında devletlerin iç işlerine karışabilme gibi farklı anlamlara kayabilmektedir.

Öte yandan belirtilmesi gereken önemli bir husus da Uluslararası Ceza Mahkemesi her ne kadar devletlerin iç egemenliklerine müdahale etse de devletlerin egemenliklerine ve işbirliklerine de ihtiyacı olduğu unutulmamalıdır. Çünkü

Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılama adına karar verse bile devletlerin işbirliği olmadığı sürece yargılamasını gerçekleştirememektedir. Nitekim Darfur örneğinde de olduğu gibi mahkeme insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları işleyen bireyler hakkında tutuklama kararı çıkarmış olmasına rağmen Sudan hükümeti gerekli işbirliğini yapmamış, suçlular gerektiği gibi yargılanamamıştır.

SONUÇ

Devletlerin nihai sorumluluklarını Uluslararası antlaşmalarca yerine getirmeleri yine devletlerin sorumluluğundadır. Devlet, ülkesi içerisinde yaşanan ve devletten kaynaklanan tüm insan hakları ihlallerinden sorumlu bir şekilde davranmalıdır. Yasalarını bu bağlamda düzenlemeli ve ihlallerin hükümet dışı gruplar tarafından işlenip işlenmediğini belirleyerek uluslararası insancıl hukuk, uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası ceza hukuku çerçevesinde vatandaşlarını korumalıdır. Görüldüğü gibi Westphalia Antlaşması sonrası ani II. Dünya Savaşı ve 1990'lı yıllara gelindiğinde egemenlik algıları değişmiş ve devletlerin birbirleriyle ticari, ekonomik, kültürel, politik anlamda ilişkilenecekleri dolayısıyla uluslararası antlaşmalar artmış devletlerin bu antlaşmalara uyup uymadıkları vatandaşlarına ve diğer ülke haklarına karşı fiilleri ile ölçülmeye başlanmıştır.

Belirtilmelidir ki devletlerin karşılıklı olarak ilişkileri geliştikçe ve uluslararası platforma dâhil oldukça devlet egemenlikleri o derece etkilenmekte ve klasik egemenlik kavramları da bu bağlamda değişime uğramaktadır. Çünkü devletler günümüze kadar ve hala devam eden hiyerarşik yapının içerisinde birbirlerine karşı gerek ekonomik gerekse politik olarak gizli bir çıkar ilişkisi içindedir. Bu nedenle haklı savaş kuramı adı altında birbirlerine müdahale yolunu başlatmışlardır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin özellikle Libya ve Sudanda gerçekleşen olayları Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne gönderebiliyor olması ve uluslararası bir yargı sistemi olan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde üst düzey yetkililerin yargılanmaları 21.yüzyılda uluslararası verilen taahhütlerin ne kadar bağlayıcı ve egemenliğin ne denli değiştiğini göz önüne sermektedir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısı tarafından Darfur'daki olayların soruşturulması için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 31 Mart 2005 tarihinde resmi olarak karar almasının ardından olaylar Ön Hazırlık Bürosuna aktarılmıştı. Bunun üzerine mahkeme Ahmet Harun, Ali Kuşeyb, Abdurrahim Muhammed Hüseyin ve Sudan başkanı El Beşir hakkında tutuklama kararı çıkarmıştır. Bunun bir nedeni de Sudan hükümetinin hiçbir koşulda Uluslararası Ceza Mahkemesi ile

işbirliği içinde bulunmak istememesi ve yardım etmemesidir. İnsani işlerden sorumlu Sudan bakanı Ahmet Harun hakkında 2003-2004 yılları arasında savaş suçu ve insanlığa karşı suçlar işlemesinden ötürü tutuklama emri çıkmışsa da tutuklama gerçekleşmemiştir.

Sudan başkanı El Beşir hakkındada savaş suçu ve insanlığa karşı suçlar işlemesinden dolayı tutuklama emri çıkmış ancak tutuklama gerçekleşmemiştir. 3 Şubat 2010 tarihinde Ön Hazırlık Bürosu El Beşir'in suçlamalarına soykırım suçunu ekleyip eklememeyi değerlendirmiş ve yeterli deliller olmadan bu suçlam eklenmeye uygun görülmemiştir. Fur, Masalit ve Zaghawa etnik gruplarına yönelik El Beşir'in soykırım suçu işlediği iddiası ile 12 Temmuz 2010 tarihinde bu durum yine değerlendirilmeye alınmış ve bu da El Beşir'in suçları arasına alınmıştır. Buna rağmen El Beşir'in tutuklanması söz konusu olmamıştır.

17 Mayıs 2009 tarihinde Ön Hazırlık Bürosu başkaldırıların lideri olan Bahr Idriss Abu Garda'ya Eylül 2007 yılında Haskanita Askeri Üssünde Afrika Birliği arabulucularına karşı işledikleri savaş suçlarından dolayı celp göndermiştir. Bu karar, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin tutuklama emri yerine mahkemede bulunulmasına dair verdiği ilk karardır. Bu karara istinaden Garda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanmaya başlamadan 18 Mayıs 2009 tarihinde Ön Büroya gelmiştir. 19 ile 29 Ekim 2009 tarihleri arasında yapılan açık celsede Garda aleyhinde olan iddialar dinlenmiş, Garda'nın Haskanita Askeri Üssüne yapılan saldırıda yer aldığına dair yeterli kanıt olmadığından dolayı ileri soruşturma açılması 23 Nisan 2010 tarihinde Ön Büro tarafından reddedilmiştir.

Bunun dışında Ön Hazırlık Büro hâkimleri Sudan Güvenlik Bakanı Abdurrahim Muhammed Hüseyin'in Ağustos 2003'ten 2004'e kadar ciddi manada insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları işlediğine dair kanıtlar mevcut olduğundan 1 Şubat 2012 tarihinde Abdurrahim Muhammed Hüseyin hakkında tutuklama kararı çıkarmıştır. Muhammed Hüseyin'in önceden Darfur Özel Temsilcisi ve içişleri bakanı ve hali hazırda ise Güvenlik Bakanı olması sebebiyle işlenen suçlarda oldukça büyük payı olduğu düşüncesini oluşturmuştur.

Sonuç olarak Darfur incelemelerinde Ön Hazırlık Büro hâkimleri tutuklama kararları çıkarmış, suçluları açık celse ile dinlemiş olsa dahi çıkarılan bu tutuklama kararlarından hiçbirisi uygulanamamış ve hiç kimse cezasını gerektiği gibi çekmemiştir.

Öte yandan Libya'da yaşanan olaylar Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 2011 tarihinde 1970 sayılı kararı ile Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne atfedilmiştir. Libya'daki olaylar Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısı tarafından resmi olarak 3 Mart 2011 tarihinde incelenmeye başlanmıştır. Libya'nın Güvenlik Konseyi tarafından UCM'ye atfedilmesi durumu Güvenlik Konseyi'nin UCM'ye gönderdiği ikinci durumdur. 27 Haziran 2011 tarihinde Libya lideri Muammer Kaddafi, liderin oğlu Seyfülislam Kaddafi ve Abdullah Essunüsi hakkında 15 ve 28 Şubat 2011 tarihleri arasında insanlığa karşı suçlar işlediklerinden dolayı tutuklama kararı çıkarılmıştır. 22 Kasım'da Muammer Kaddafi'nin ölmesiyle Kaddafi dosyadan çıkarılmıştır. 19 Kasım 2011 tarihinde oğul Seyfülislam Kaddafi Libya otoriteleri tarafından yakalanmıştır. 17 Mart 2012 tarihinde ise Abdullah Essunüsi Moritanya'da yakalanarak 5 Eylül 2012'de Libya'ya iade edilmiştir.

9 Aralık 2013 tarihinde Ön Hazırlık hâkimleri Kaddafi'nin Libya hükümeti tarafından mahkemeye getirilmemesi ve Libya hükümetinin karara uymaması hakkında değerlendirme istemişlerdir. Bunun üzerine 8 Mayıs 2014 tarihinde Libya hükümeti Kaddafi ve Abdullah Essunüsi'nin henüz ulusal olarak yargılanmadığı hakkında Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni bilgilendirmiştir. Bunun üzerine 21 Mayıs 2014 tarihinde temyiz bürosu Kaddafi dosyasının Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne çıkmadan kabul edilebilirliğini onaylamıştır. Temyiz bürosu Ön Hazırlık hâkimlerinin kararlarında hata yapmadıklarını belirtmişlerdir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi her ne kadar Birleşmiş Milletler Şartı yedinci bölüm kapsamında Darfur ve Libya'da işlenen ağır insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarını korumak istemişse de bunu bir görev haline getirerek Libya ve Sudan Cumhuriyeti'nin mutlak egemenliklerine müdahil olup Roma Statüsüne taraf olmayan bu devletleri Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne göndermiştir. Buna rağmen uluslararası yargı sistemi olan UCM'de kimse gerektiği gibi cezalandırılmamıştır. Tekrar görülmektedir ki oluşturulan koruma sorumluluğu kavramı devletlere bazı

olaylar karşısında “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin onayı olmadan müdahale” yolundan ibaret olup ciddi manada etkisi olan bir kavram değildir. Ciddi manada etkisi olmamasına karşın, koruma sorumluluğu kavramı ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin müdahaleleri sayesinde Darfur ve Libya’da zulmlere maruz kalmış insanların daha fazla zulme uğramamaları bir bakıma önlenmiş olduğuda belirtilmelidir. Bu anlamda Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin koruma sorumluluğu göz önüne alındığında mahkeme yetkileri kapsamında gerekeni yapmaya çalışmış fakat tamamlayıcılık ilkesinden dolayı devletlerin egemenliklerine müdahale etmemek amacıyla sınırlı kalmıştır.

Aslında Uluslararası Ceza Mahkemesi her ne kadar devlet egemenliğine müdahale etmemek adına sınırlı kalmış gibi görünse de Darfur ve Libya devlet başkanlarının yargılanabilmeleri için tutuklama kararlarının çıkarılmaları da devlet egemenliklerine yapılan bir müdahale sayılabilmektedir. Özellikle El Beşir hakkında çıkarılan tutuklama kararları, ilk kez görev başında olan bir devlet başkanı hakkında çıkarılan karar olması bakımından önem taşımaktadır. Bu durum Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin devlet başkanının dokunulmazlığı hususunda hiçbir engelin tanınmadığını ve iç işlerinde dahi insanlığa karşı suçlar, savaş suçları işleyen bir devlet başkanının uluslararası yargı sisteminde yargılanabileceğini göz önüne sermektedir. Çünkü gerçek kişi olan devlet başkanları, tüzel kişi olan devletleri yöneten bireyler olarak fiil ehliyeti bulunmayan devletlerin yönetilmesinde esas karar yetkisine sahip olanlardır. Dolayısı ile bu denli ciddi suçlar işleyen bir devlet başkanına iç işlerinde müdahale edebilecek uluslararası bir ceza sistemine ihtiyaç duyulması gündeme gelmektedir.

Savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, egemen ülke sınırları içerisinde gerçekleşse dahi insan hakları evrensel olduğu için ve nüfusu göçe zorlama, köleleştirme, insan ticareti, nüfusu zorla yerinden etme gibi konular diğer ülkeleri de ciddi şekilde etkileyebilmektedir. Bu nedenle bu tip durumlar ulusallıktan çıkarak uluslararası toplumun barış ve güvenliğini bozacak seviyeye ulaşabilmektedir. Egemenliğin zedelenmesi veya egemenliğe bir anlamda müdahale olarak değerlendirilebilen bu durum aslında devletin kendi vatandaşlarını koruyamaması ve korumakta isteksiz kalarak gerçekleşen ağır suçların önlenmesi adına Uluslararası

Ceza Mahkemesi'nin bu sorumluluğu, yani koruma sorumluluğunu yerine getirmeye çalışması olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin sadece ulusal yargı sistemlerinin yetersiz veya isteksiz olduğunu değeril aynı zamanda bu ulusal mahkemelerin suçluları yeterince yargılayıp yargılayamadıklarına da karar verme yetkisine sahip olması Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni oldukça yetkili kılmaktadır (Çakmak, 2007: 54). Uluslararası Ceza Mahkemesi devlet başkanları hakkında tutuklama kararları çıktığı için Koruma Sorumluluğuna müdahil olabilmektedir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yüzlerce kişiyi öldürenleri değeril, olayların ele başları olan devlet başkanlarını yani politik suçluları araması, UCM'nin politik bir rol oynadığını da göz önüne sermektedir. Yine de suçluların yargılanması için gerekli tüm yargılanma süreçlerinin yerine getirilebilmesi için UCM'nin aynı zamanda devletlerin işbirliğine de ihtiyacı vardır. Fakat bu tüm bu süreçlerde Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin devletlerin egemenliğine müdahale ettiği ve hatta müdahalede bulunduğu, devletlerin iç hukuklarında değerişimler yaratabileceği gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır.

KAYNAKÇA

A/HRC/17/44 Human Rights Council, Seventeenth Session, Agenda item 4, (1 June 2011) “Reports of the International Commission of Inquiry to investigate all alleged violations of international human rights law in the Libyan Arab Jamahiriya”, (Çevrimiçi)http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.44_AUV.pdf, 09.12.2014.

Acer, Yücel, ve Kaya, İbrahim (2010). *Uluslararası Hukuk: Temel Ders Kitabı*, International Strategic Research Organization (USAK), Ankara.

Ağaoğulları, Mehmet Ali (1986). “Halk ya da Ulus Egemenliğinin Kuramsal Temelleri Üzerine Birkaç Düşünce”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, C: XLI, No: 1-4.

Ağaoğulları, Mehmet Ali ve Köker, Levent (2004). *İmparatorluktan Tanrı Devletine II. Baskı*, İmge Kitabevi, Ankara.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, ve Akal, Cemal Bali, ve Köker, Levent (1994). *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitabevi, Ankara.

Akkuş, Selahattin (1995). “*Modern Egemenliğin Doğuşu: Pratik ve Kavramsal Belirlenme*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Aksar, Yusuf (2005). “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, C:1, No:3, s.1-14.

Alibaba, Arzu (2000). “Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluşu”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 49, No: 1-4, s.131-165.

American Non-Governmental Organizations Coalition for the International Criminal Court, (Çevrimiçi) <http://www.amicc.org/icc/ratifications>, 10.10.2014.

Amnesty International, (Çevrimiçi) <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/report/darfur-camps-flooded-weapons-200880122>, 14.10.2014.

Andrew Heavens (2009). “Sudan’s Darfur no longer at war: peacekeeping chief”, (Çevrimiçi) <http://www.reuters.com/article/2009/08/27/us-sudan-darfur-idUSTRE57Q16120090827>, 13.11.2014.

Annex to Decision Assigning the Situation in the Libyan Arab Jamahiriya to Pre-Trial Chamber I, (Çevrimiçi) <http://www.legal-tools.org/doc/d290ed/>, 09.12.2014.

Arend, Anthony Clark., ve Beck, R.J. (1993). *International Law and the Use of Force, Beyond the United Nations Charter Paradigm*, London, New York, Routledge.

Asbjorn Eide (1993). “National Sovereignty and the International Efforts to Realize Human Rights”, *Human Rights in Perspective: A Global Assesment*, (Editors: Asbjorn Eide / Bernt Hagvet), Basil Blackwell, Oxford.

Aybay, Aydın ve Aybay, Rona (2008). *Hukuka Giriş*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aydın, Devrim (2006). *Uluslararası Ceza Mahkemesi Temel Belgeler Derlemesi*, Ankara.

Aydın, Devrim (2002). “Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 51, No: 4, s.131-167.

Bellamy, Alex J., William, Paul D., ve Griffin, Stuart (2010 e). *Understanding Peacekeeping*, 2nd Edition, Polity Press.

Bellamy, J. Alex (2008 a). "Conflict Prevention and the Responsibility to Protect", *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, C: 14, No: 2, s.135-156.

Bellamy, J. Alex (2008). "The Responsibility to Protect and the problem of military intervention", *International Affairs*, C: 84, No: 4, s.615-639.

Bellamy, J. Alex (2010 b). "The Responsibility to Protect - Five Years On", *Ethics & International Affairs*, C: 24, No: 2, s.143-169.

Bellamy, J. Alex (2011). "Libya and the Responsibility to Protect: The Exception and the Norm", *Ethics & International Affairs*, C: 25, No: 3, s.1265-1283.

Bellamy, J. Alex (2013). "The Responsibility to Protect: Added value or hot air?", *Cooperation and Conflict*, C: 48, No: 3, s.333-357.

Bial, L. C. (1947). "The Nurnberg Judgmentad International Law", *Brooklyn Law Review*.

Carlson, John D. ve Owens, Erik C. (2003). *The Sacred and the Sovereign: Religion and International Politics*, Georgetown University Press.

Cassirer, Ernst, (1984). *Devlet Efsanesi*, (Çev: Necla. Arat), Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Charter of The United Nations, 1945, (Çevrimiçi)

<http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.html>, 09.11.2014.

Cohen, Roger (2008). "African genocide averted", http://www.nytimes.com/2008/03/03/opinion/03cohen.html?_r=0, *New York Times*, 04.11.2014.

Condorelli, Luigi ve Ciampi, Annalisa (2005). "Comments on the Security Council Referral of the Situation in Darfur to the ICC", *Journal of International Criminal Justice*, No: 3, Oxford University Press.

Çağırın, Mehmet Emin (2011). "Birleşmiş Milletler Zorlama Tedbirleri ve Libya", *Ortadoğu Analiz*, C:3, No: 27, s.15-20.

Çakmak, Cenap (2007). "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Darfur Krizi'ne Müdahil Olması ve ABD'nin Süpergüç Olarak Limitleri", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C:3, No:10, s.43-74.

Çakmak, Cenap (2014). *Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama, Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Çakmak, Cenap, ve Öztürk, Ahmet (2012). "Türk Dış Politikası ve Uluslararası Hukuk: Türkiye- UCM İlişkileri Örneği". (Editörler: C. Çakmak, N. Doğan , ve A. Öztürk) *Uluslararası İlişkilerde Güncel Konular ve Türkiye* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Dalar, Mehmet (2009). "İnsanlık Suçu ve Soykırım Tartışmaları Bağlamında Darfur Sorunu ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz*, C:1, No:12, s.93-101.

Damboeck, Johanna (2012). "Humanitarian Interventions: Western Imperialism or a Responsibility to Protect? An Analysis of The Humanitarian Interventions in Darfur", *Multicultural Education & Technology Journal*, C:6, No:4, s.287-300.

Darfur Documents Confirm Government Policy of Militia Support. A Human Rights Watch Briefing Paper, 20 Temmuz 2004, (Çevrimiçi)

<http://pantheon.hrw.org/reports/2005/darfur1205/darfur1205webwcover.pdf>,
07.11.2014.

Decision Assigning the Situation in Darfur, Sudan to Pre-Trial Chamber I, Public Document, (Çevrimiçi)
http://www.legal-tools.org/uploads/tx_ltpdb/doc348310_03.pdf, 17.11.2014.

Decision Assigning the Situation in Darfur, Sudan to Pre-Trial Chamber I, Public Document, (Çevrimiçi)
http://www.legal-tools.org/uploads/tx_ltpdb/doc348310_03.pdf, 17.11.2014.

Decision Assigning The Situation in Darfur, Sudan to Pre-Trial Chamber I, 21 April 2005, (Çevrimiçi) http://www.legal-tools.org/uploads/tx_ltpdb/doc348310_03.pdf,
17.11.2014.

Decision by the Prosecutor to initiate an investigation, (Çevrimiçi) http://www.legal-tools.org/uploads/tx_ltpdb/doc251671.pdf, 19.11.2014.

Decision in forming the United Nations Security Council about the lack of cooperation by the Republic of the Sudan, International Criminal Court Public Document, No.: ICC-02/05-01/07, 25 May 2010, (Çevrimiçi) <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc868180.pdf>, 20.11.2014.

Decision inviting observations in application of rule 103 of the rules of procedure and evidence, (Çevrimiçi)
http://www.legal-tools.org/uploads/tx_ltpdb/doc252195_02.pdf, 22.11.2014.

Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX), (Çevrimiçi) <https://www1.umn.edu/humanrts/instree/GAres3314.html>,
24.11.2014.

Donnelly, Jack, (1995). *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*, (Çev.: Mustafa Erdoğan ve Levent Korkut), Yetkin Yayınları, Ankara.

Erdal, Selcen (2010). *Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Devlet Egemenliğine Etkisi*, Ankara.

Erdoğan, Mustafa (2007). *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Yayınları, Ankara.

Ereker, Fulya A., (2004). "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", *Uluslararası İlişkiler*, C:1, No:3, s.1-36.

Evans, Gareth (2011). "Interview: The R2P Balance Sheet After Libya", *e-International Relations*, s.34-43.

General Assembly, 60/1. (2005). World Summit Outcome, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf>, 05.09.2014.

Gerber, Rachel (2011). "Prevention: Core to the Responsibility to Protect", *e-International Relations*.

Gölcüklü, Feyyaz ve Gözübüyük, A. Şerif (2005). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, 6.Baskı, Ankara.

Gözler, Kemal (2012). *Kısa Anayasa Hukuku*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Grotius, Hugo (2011). *Savaş ve Barış Hukuku (De Iure Belli AcPacis)*, (Çeviren: Seha L.Meray), Say Yayınları.

Hakyemez, Yusuf Şevki (2004). *Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı; Doğuşu, Gelişimi, Kavramsal Çerçevesi ve Dönüşümü*, Seçkin Yayıncılık.

Happold, Matthew (2006). "Darfur, the Security Council, and the International Criminal Court", *The International and Comparative Law Quarterly*, C:55, No:1, s.226-236.

Haren, M.K. Van (2006). "The Report of the International Commission of Inquiry on Darfur and Genocidal Intent- A Critical Analysis", *Netherlands International Law Review*, C:53.

Hasgüler, Mehmet ve Uludağ, Mehmet B. (2007). *Devletlerarası ve Hükümetler-dışı Uluslararası Örgütler*, Alfa Basım, İstanbul.

Held, David (2003) *The changing structure of international law: Sovereignty transformed?*, (Editors: Held, David and McGrew, Anthony) *The Global Transformations Reader*, 2nd edition, Cambridge: Polity Press.

Human Rights Watch, "Ethnic Cleansing", "Abuses by the Government-Janjaweed in West Darfur", (Çevrimiçi) <http://www.hrw.org/en/node/12133/section/4-5-6-7>, 04.10.2014.

International Criminal Court, (Çevrimiçi) http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/Pages/situations%20and%20cases.aspx, 11.10.2014.

International Criminal Court, Assembly of State Parties ICC-ASP/10/32, (Çevrimiçi) http://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP10/ICC-ASP-10-32-ENG.pdf, 09.12.2014.

İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, (Çevrimiçi) <http://www.ihd.org.tr/index.php/san-haklarylgeleri-mainmenu-96/156-insan-haklari-evrensel-beyannames.html>, 16.09.2014.

Jaffe, Sidney E. (1946). "Natural Law and the Nurnberg Trial", *Nebraska Law Review*, No:26, s.90-5.

Johari, J.C. (1989). *Principles of Modern Political Science*, Sterling Publishers, New Delhi.

Kellogg-Briand Pact (1928), (Çevrimiçi)

<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/kbpact.htm>, 27.11.2014.

Keskin, Funda (1998). "*Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*", Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi: 4, Ankara.

Keskin, Funda (2002). "BM ve Kuvvet Kullanma", *Avrasya Dosyası*, BM Özel, C:8, No: 1, s.149-174.

Keskin, Funda (2009). "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler*, C:6, No: 21, s.67-88.

Kılınç, Bahadır (2006). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Kindiki, Kithure (2007). "International Law on Trial: The Darfur Crisis and the Responsibility to Protect Civilians", *International Community Law Review*, No: 9, s.445-473.

Kirsch, P. (2001). "Negotiating On Institution for Twenty- First Century: Multilateral Diplomacy and International Criminal Court", *McGill Law Journal*, No: 46, s.1141-1161.

Kurşun, Günal (2011). *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*, İnsan Hakları Derneği, Ankara.

Lake, David A. (2003). “The New Sovereignty in International Relations”, *International Studies Review*, C: 5, No: 3, s.303-323.

Lee, B. J. (2000). The International Criminal Court . Florida Coastal Law Journal.

Lemkin, Raphael (1944). Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation – Analysis of Government, (Çevrimiçi)

<http://www.preventgenocide.org/lemkin/AxisRule1944-1.htm>, 19.11.2014.

MacCormick, Neil (1999). *Questioning Sovereignty: Law, State and the European Commonwealth*, Oxford University Press, New York.

McClellan, Emma (2008). “The Responsibility to Protect: The Role of International Human Rights Law”, *Journal of Conflict and Security Law*, Oxford Press, C: 13, No:1, s.123-152.

Milanovic, Makro (2008). “ICC Prosecutor charges the President of Sudan with genocide, crimes against humanity and war crimes in Darfur”, *The American Society of International Law*, C:12, No:15.

Montevideo Convention on the Rights and Duties of State, 26 December 1933, (Çevrimiçi) <http://www.ilsa.org/jessup/jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>, 08.12.2014.

Okandan, Recai Galip (1976). *Umumi Amme Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Okeke, Jide Martyns (2010). “Contextualising the Responsibility to Protect in Darfur”, *International Journal of African Renaissance Studies*, C: 5(1), s.65-81.

Omorogbe, Eki Yemisi (2012). “The African Union, Responsibility to Protect and The Libyan Crisis”, *Netherlands International Law Review*, C: 59, No: 02, s.141-163.

Orallı, Levent Ersin (2014). “Uluslararası Hukukta ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu”, *TESAM Akademi Dergisi/ TurkishJournal of TESAM Academy*, s.102-127.

Özdek, Yasemin (2004). *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Peltonen, Hannes (2014) “The Responsibility to Protect as a Game-Changer”, paper presented at the International Studies Association’s Annual Convention, Toronto, Canada, March 26-29, 2014.

Philpott, Daniel (1997) “Ideas and the evolution of Sovereignty”, (Editor: Hashmi, S. H.) *State Sovereignty: Change and Persistence in International Relations*, Pennsylvania State University Park: Penn State Press, s.15-48.

Philpott, Daniel (1995). “Sovereignty: An Introduction and Brief History”, *Journal of International Affairs*, C: 48, No: 2, s.353-368.

Poroy, Mehmet Akif (2006). “Yatay İlişkilerde Pozitif Yükümlülük-İnsan Haklarının Yatay İlişkilerde Geçerliliği”, *İstanbul Barosu Dergisi*, C: 80, No: 3, s.1005-1011.

Position Paper of the People's Republic of China on the United Nations Reforms, (7 June 2005), (Çevrimiçi)

<http://www.china-un.org/eng/chinaandun/zzhgg/t199101.htm>, 16.11.2014.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), (8

June 1977), (Çevrimiçi) <https://www.icrc.org/ihl/INTRO/475?OpenDocument>, 11.11.2014.

Public Redacted Version of Request for the Single Judge to order the production of relevant supporting documentation pursuant to Regulation 86(2)(e), (Çevrimiçi) http://www.legal-tools.org/uploads/tx_ltpdb/doc318493.pdf.

Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General”, Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004, (25 January 2005), (Çevrimiçi) http://www.un.org/news/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf, 02.03.2014.

Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004.

Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, Pursuant to Secretary Council Resolution 1564 (2004) of 18 September 2004, Annex to Letter dated 31 January 2005 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council, (1 February 2005), (Çevrimiçi) http://www.un.org/News/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf, 09.10.2014.

Sander, Oral (1999). *Siyasi Tarih-1.Cilt- İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara.

Schabas, William A. (2011). *An Introduction to the International Criminal Court*, United Kingdom: Cambridge University Press.

Scott, James B., (1920). *The Proceedings of the Hague Peace Conferences: Translation of the Official Texts, the Conference of 1899*, New York, Oxford University Press.

Sencer, Muzaffer (1986). *İnsan Hakları Ana Kuruluşlar ve Belgeler*, TODAİE Yayınları, Ankara.

Shaw, Malcolm (1997). *International Law*, United Kingdom: Cambridge University Press.

Sorensen, Georg (1999). "Sovereignty: Change and Continuity in a Fundamental Institution", (Ed.: R.Jackson), *Political Studies*, Oxford, C: 49, No: 3, s.590-604.

Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri (Genel Kurul'un 1514(XV) sayılı 14 Aralık 1960 tarihli kararı), http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/SOMURGE.pdf, 07.11.2014.

Starke, J.G. (1984). *Introduction to International Law*, London, Butterworths.

Tezcan, Durmuş, ve Erdem, Mustafa Ruhan, Sancaktar, Oğuz (2004). "*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*", T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

The European Convention of Human Rights, (Çevrimiçi)
<http://www.hri.org/docs/ECHR50.html>, 05.11.2014.

The Universal Declaration of Human Rights, (Çevrimiçi)
<http://www.un.org/en/documents/udhr/>, 05.11.2014.

Trobbiani, Riccardo (2014). "Have the Norms of Sovereignty Altered to Provide for Humanitarian Interventions?", (Çevrimiçi) <http://www.e-ir.info/2014/01/31/have-the-norms-of-sovereignty-altered-to-provide-for-humanitarian-interventions/>, 13.12.2014.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü.

United Nations General Assembly Fifty-third session Official Records, (4 November 1998) UN Doc. A/C.6/53/SR.9, Agenda item 153: Establishment of an international criminal court, (Çevrimiçi) <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/817/78/PDF/N9881778.pdf?OpenElement>, 12.11.2014.

United Nations Member States, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/en/members/>, 08.11.2014.

United Nations Resolution 1556 (2004), (Çevrimiçi) [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1556\(2004\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1556(2004)), 13.11.2014.

United Nations Resolution 1564 (2004), (Çevrimiçi) [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1564\(2004\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1564(2004)), 17.11.2014.

United Nations Resolution 1591 (2005), (Çevrimiçi) [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1591\(2005\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1591(2005)), 02.11.2014.

United Nations Resolution 1593 (2005), (Çevrimiçi) [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1593\(2005\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1593(2005)), 01.11.2014.

United Nations Security Council Resolution 1970 (2011), (Çevrimiçi) [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970(2011)), 01.11.2014.

United Nations Security Council, S/RES/1590 (2005) (Çevrimiçi) [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1590\(2005\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1590(2005)), 04.10.2014.

Uygun, Oktay (2003). “Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi”, *Anayasa Yargısı* 20, *Anayasa Mahkemesi Yayını*, Ankara, s.1-35.

Uzun, Elif (2012). “Uluslararası Ceza Mahkemesi Tarihçesi, Yapısı ve Mevcut Davalar”, (Ed.: M. Saraçlı), *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, BigBang Yayınları, Ankara, s.45-67.

Warrant of Arrest for Omar Hassan Ahmad Al Bashir, International Criminal Court Public Document, No: ICC-02/05-01/09, (04 Mart 2009), <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc639078.pdf>, 21.11.2014.

Watts, Arthur (1999). *The International Law Commission 1949- 1998*, New York: Oxford University Press, C: II.

Zifcak, Spencer (2012). “The Responsibility to Protect after Libya and Syria”, *Melbourne Journal of International Law*, C: 13, s.1-35.

